

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Vysoká škola: Univerzita Karlova

Fakulta: Filozofická fakulta

Ústav: Ústav Blízkého východu a Afriky

Obor: Afrikanistika

Jméno: Vilém Řehák

Název práce: Příčiny občanské války v Côte d'Ivoire

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Luboš Kropáček, CSc.

Rok podání: 2006

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně
s využitím uvedených pramenů a literatury.

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Řehák', with a stylized flourish above the letters.

Vilém Řehák

Obsah:

1.	Úvod	3
2.	Politická aktivizace v Côte d'Ivoire (1944-1960)	8
2.1	<i>První africké organizace</i>	10
2.2	<i>Nová francouzská ústava a kolonie</i>	12
2.3	<i>Spolupráce PDCI a francouzské vlády</i>	15
2.4	<i>Loi cadre a Communauté française</i>	19
3.	Nastolení systému jedné strany a vývoj po nezávislosti (1960-1979)	25
3.1	<i>Vyhlášení nezávislosti</i>	25
3.2	<i>Státní struktury</i>	27
3.3	<i>Strana PDCI</i>	29
3.4	<i>Ekonomický vývoj po nezávislosti</i>	32
3.5	<i>Negativní dopady ekonomické konjunktury</i>	35
3.6	<i>První konflikty v ivorijské společnosti</i>	37
3.7	<i>Investiční program</i>	39
4.	Ekonomická krize a její dopady (1979-1990)	44
4.1	<i>Politické dopady ekonomické krize</i>	46
4.2	<i>Jednání s mezinárodními institucemi</i>	49
4.3	<i>Univerzitní krize</i>	50
4.4	<i>Ekonomický kolaps</i>	51
4.5	<i>1990: Rok stávek, demonstrací a protestů</i>	53
5.	Přechod k politickému pluralismu (1990-1993)	55
5.1	<i>První svobodné volby</i>	56
6.	Neúspěšná demokratizace (1993-1999)	61
6.1	<i>Boj o nástupnictví</i>	61
6.2	<i>Volby 1995 a koncept „ivorijství“</i>	65
7.	První státní převrat a vojenské interregnum (1999-2000)	73
8.	Přechod k civilní vládě (2000-2002)	81
9.	Občanská válka (2002)	85
10.	Poválečná jednání o budoucnosti země (2003-2005)	88
11.	Côte d'Ivoire na rozcestí (2006)	92
12.	Analýza: Faktory stability a příčiny občanské války v Côte d'Ivoire	93
12.1	<i>Côte d'Ivoire: africký zázrak</i>	94
12.2	<i>Konec afrického zázraku</i>	100
12.3	<i>Celospolečenská krize devadesátých let</i>	102
12.4	<i>Etnický faktor ivorijské krize</i>	105
12.5	<i>Bezprostřední příčiny převratu a občanské války</i>	108
12.6	<i>«Le Vieux» - požehnání nebo prokletí?</i>	110
13.	Závěr: Ivorijské perspektivy	113
14.	Bibliografie	115
15.	Příloha: Kdo je kdo v ivorijské politice	121

1. Úvod

Prakticky ve všech afrických koloniích došlo v období po druhé světové válce k výraznému nárůstu politické aktivity mezi místním obyvatelstvem. Již existující kulturní, zájmové či odborové organizace se formalizovaly a přeměnily v politické strany, které mezi sebou sváděly volební boj o místa v různých nově ustavovaných či transformovaných koloniálních shromážděních, byť tato byla povětšinou stále ovládaná kolonizátory. Obecně můžeme model těchto institucí popsat tak, že většina míst byla vyhrazena evropským zástupcům, voleným evropskými usedlíky, zatímco z masy Afričanů měl jen zlomek volební právo, a tento zlomek pak volil své zástupce. Tato shromáždění navíc měla jen velmi omezené pravomoci (v předválečném období často působila pouze jako poradní orgány, po válce získala například Územní shromáždění (*Assemblée Territoriale*)¹ ve frankofonních koloniích pravomoci v oblasti ekonomické, respektive rozpočtové, politická rozhodnutí však nadále zůstávala v rukou francouzské administrativy). I přesto byly africké masy vtaženy do politického procesu. V padesátých letech docházelo k rozšiřování práv afrického obyvatelstva včetně práva volebního, a analogicky s tím také rostla politická aktivita nově vzniklých afrických politických stran. Koncem této dekády již bylo zřejmé, že otázka není, zda africké kolonie získají nezávislost, ale spíše, kdy a za jakých okolností k tomu dojde.

Nepočítáme-li Súdán s jeho specifickým statutem anglo-egyptského kondominia, nezávislý od roku 1956, byly prvními vlaštvkami Zlaté pobřeží, které vyhlásilo nezávislost v roce 1957 pod názvem Ghana, a Guinea, která se osamostatnila o rok později po odmítnutí de Gaullova plánu na vznik tzv. Francouzského společenství (*Communauté française*). Hlavní vlna dekolonizace přišla

¹ Původní název po roce 1946 byl Generální rada (*Conseil général*), roku 1952 byly místní orgány přejmenovány na Územní shromáždění.

v roce 1960 (tzv. Rok Afriky), kdy vyhlásilo nezávislost hned sedmnáct afrických států, s výjimkou Belgického Konga a Somálska bývalé francouzské kolonie. Dekolonizace britského impéria proběhla u většiny kolonií v průběhu šedesátých let. Velká očekávání spojená s nezávislostí se však nedostavila. Na povrch v plné síle vyplynulo doposud skrývané etnické, regionální nebo personální pnutí, které mohlo africké země vést pouze ke třem možným scénářům: v prvním z nich využil „hrdina národně osvobozenického boje“ své neotřesitelné pozice v čele státu, aby eliminoval ostatní protivníky a zavedl vládu jedné strany, ať již orientované levicově na Východ (Ghana, Guinea, Konžská republika, Mali, Tanzanie), nebo prozápadně (Čad, Madagaskar, Středoafrická republika, Keňa, od konce 60. let též Gabon, Togo). Vysoké státní funkce se staly především zdrojem vlastního obohacení, což dále zhoršovalo již tak nedobrou ekonomickou situaci afrických zemí. Následný vývoj byl do značné míry závislý na tom, zda si režim dokázal zajistit kontrolu nad ozbrojenými složkami, respektive jejich loajalitu. Pokud ano, směřoval vývoj v horším případě k osobní diktatuře, často doprovázené brutálními represemi (Guinea, Togo, Gabon, Zair, Středoafrická republika, Uganda), v lepším případě pouze k autoritativní vládě (Keňa, Tanzanie, Kamerun), pokud ne, směřoval vývoj k vojenskému převratu a vojenské vládě (Madagaskar, Konžská republika, Mali), případně několikanásobnému střídání civilních a vojenských vlád (Ghana, Čad).

V druhém případě vedlo soupeření několika většinou etnicky založených a navzájem nespolutracujících stran k patové situaci a ochromení vlády, na což reagovala armáda převzetím vlády do svých rukou a následovalo období vojenských vlád (Benin, Nigérie).

Ve třetím případě vedly etnické rozpory až k rozpoutání krvavé občanské války (Kongo-Zair, Angola, Mosambik, v 90. letech genocida ve Rwandě).

Téměř všechny africké země by se daly zařadit pod některý z výše uvedených modelů, existují však i výjimky, především jihoafrická Botswana: ta zavedla po vyhlášení nezávislosti pluralitní demokratický systém, který i přes dominanci jediné strany funguje nepřetržitě čtyřicet let až dodnes.

Zajímavým případem je Côte d'Ivoire², které v určitých aspektech vyhovuje prvnímu z výše naznačených modelů, přesto se od něj v řadě jiných aspektů výrazně liší. Zde, podobně jako v jiných afrických zemích, vznikl po vyhlášení nezávislosti systém vlády jedné strany (*one-party state*), šlo však spíše o důsledek vnitropolitické situace po druhé světové válce, nikoliv o důsledek právního aktu vlády tak jako v jiných francouzských koloniích, v nichž byly opoziční strany zákonem či ústavou zakázány často již několik měsíců po vyhlášení nezávislosti (což ovšem neznámá, že by ivorijská vláda procesu vzniku vlády jedné strany nepřála a nenapomáhala mu - viz dále). Obvyklé rysy států ovládaných jedinou stranou, jako etnická dominance jedné, často minoritní etnické skupiny spojené s vládní stranou, represe nebo masivní tunelování státní pokladny zde však nenajdeme. Jak jsem již výše naznačil, podobné státní uspořádání vedlo v Africe buď k represivním autoritativním vládám založeným na kultu osobnosti vůdce, nebo k vojenským vládám a latentní politické nestabilitě vyvěrající z napjatého vztahu mezi civilním a vojenským sektorem společnosti. Výsledkem byly časté převraty nebo pokusy o ně. V CI nenastala ani jedna z těchto variant, naopak, země byla po roce 1960 na africké poměry politicky i ekonomicky velmi stabilní, dokonce se hovořilo o „africkém zázraku“.

² V roce 1986 požádal tehdejší prezident Boigny mezinárodní společenství, aby francouzský název země nebyl překládán do jiných jazyků. V Česku doposud nebylo toto doporučení jednoznačně přijato. V odborných textech a kartografických publikacích se uvádí název Côte d'Ivoire; Pravidla českého pravopisu, Ministerstvo zahraničních věcí a čeští novináři se nadále přidržují českého Republika Pobřeží Slonoviny. V textu své práce budu používat oficiální název Côte d'Ivoire, případně zkratku CI. S názvem země, ať již českým nebo francouzským, se pojí i další problém, a tím je odvozené přídavné jméno. Někdy se používá z francouzštiny přejaté adjektivum „ivoirijský“, někdy jeho počestěná podoba „ivoinijský“, někdy také varianta odvozená zřejmě z anglického adjektiva „ivoirský“. V textu se přidřím poslední varianty.

Přelom osmdesátých a devadesátých let se celosvětově nesl ve znamení mohutné vlny demokratizace - politology je často citována teze Samuela Huntingtona o třetí vlně demokratizace, která započala demokratizací iberského poloostrova v letech 1974-75 (Hloušek-Kopeček 2003:135-140). Tato vlna demokratizace se projevila také v Africe, kde byla symbolizována především přechodem od vlády jedné strany k pluralitnímu politickému uspořádání a uspořádáním prvních svobodných voleb. V některých zemích došlo k vítězství opozičních stran již v těchto prvních volbách (Madagaskar, Mali, Malawi), jinde až na přelomu století (Ghana, Keňa) či dokonce vůbec (Tanzanie, Guinea, Mosambik), přesto lze u mnoha afrických zemích hovořit o úspěšné demokratizaci - měřítek pro konsolidaci demokracie je více, například pravidelné konání svobodných voleb, existence právního státu a dodržování ústavy státními institucemi, ochrana lidských práv a svobod, neexistence diskriminační politiky vůči etnickým a náboženským menšinám (Hloušek-Kopeček 2003:143-144).

Côte d'Ivoire, druhdy považovaná za vzor pro ostatní africké země, však mezi země, které prošly úspěšnou demokratizací, nepatří. První pluralitní volby proběhly již na konci roku 1990, a přestože v nich zvítězila vládní strana PDCI, nic nenasvědčovalo tomu, že by se CI nemělo podobně jako okolní země vydat na demokratizační cestu. Úmrtí prezidenta a zakladatele státu Félixeho Houphouët-Boignyho v prosinci 1993 však bylo první vážnou zkouškou čerstvé demokracie. Spory o nástupnictví nakonec vyústily v diskriminační politiku vlády vůči ne-ivorijským rezidentům, kteří přitom tvoří více než třetinu obyvatel země. Rys etnické diskriminace, obvyklý spíše v autoritativních režimech, se tedy v CI paradoxně objevil až v období demokratizace a spolu s korupcí a trvale se zhoršující ekonomickou situací země vedl k nárůstu nespokojenosti s vládou. 24. prosince 1999 byla nakonec vláda vojenským převratem, vůbec prvním v historii země, svržena. Po deseti měsících se země navrátila zpět k civilní vládě, ale etnicko-ekonomicko-politické napětí v ivorijské

společnosti přetrvávalo i nadále a vedlo k dalšímu výbuchu násilí v září 2002, kdy se země ocitla v krátké občanské válce. Násilí se sice podařilo včas zastavit, země je však od té doby rozdělena mezi vládou kontrolovaný jih a povstalci ovládaný sever, mezi nimiž je nárazníkové pásmo střežené vojáky OSN, ECOWAS, AU³ a Francie. I přes řadu podepsaných dohod se stále nedaří provést oboustranné odzbrojení, které je zřejmě nezbytným předpokladem pro opětovné spojení země pod jedinou vládou, vzešlou ze svobodných pluralitních voleb, původně plánovaných na říjen 2005 a nyní o rok odložených. CI tak v současné situaci lze spolu s Kongem-Brazzaville, Kongem-Kinshasa (občanské války), Gabunem, Togem, Kamerunem (přetrvávající pseudo-demokratické, ve skutečnosti však autoritativní režimy) a zřejmě i Guineou, Čadem a Burkinou (změny ústav tak, aby prezident mohl po dvou funkčních obdobích kandidovat i potřetí) zařadit mezi země, v nichž jsme možná svědky počínající třetí reverzní vlny od demokracie zpět (viz zmíněná Huntigtonova teze).

Ve své práci bych rád podal výklad o politickém a ekonomickém vývoji Côte d'Ivoire po druhé světové válce, v jehož rámci bych se rád zaměřil na následující okruh otázek:

1. jaké byly klíčové faktory pro to, aby se CI v šedesátých a sedmdesátých letech 20. století stalo „africkým zázrakem“
2. k jakým změnám došlo v posledních letech vlády Boignyho a za vlády jeho nástupce; jaký byl vliv těchto změn na stabilitu země
3. jaké byly bezprostřední okolnosti převratu a občanské války
4. jaký byl vliv osoby prezidenta Boignyho na politický vývoj země
5. jakou roli ve vývoji země hrál a hraje etnický faktor
6. situace po občanské válce a výhled do budoucna

Přestože převrat a občanská válka proběhly až na přelomu století, pro jejich vysvětlení a zodpovězení výše uvedených otázek je nezbytné zohlednit celý vývoj vnitřní politiky v CI po druhé světové válce.

³ ECOWAS - Economic Community of Western African States, Hospodářské sdružení západoafrických států, AU - African Union, Africká unie, nástupnická organizace Organizace africké jednoty.

2. Politická aktivizace v Côte d'Ivoire (1944-1960)

Côte d'Ivoire je, podobně jako téměř všechny africké země, etnicky velmi heterogenní. Na jeho území žije asi šedesát etnických skupin, z nichž žádná není výrazně dominantní. Dvojitá přírodní hranice - rovnoběžková v podobě přechodu mezi savanou a lesy a poledníková tvořená řekou Bandama - dělí zemi na tři oddělené kulturní okruhy⁴, zohledníme-li i hledisko jazykově-etnické, na okruhy čtyři. Východoatlantský kulturní okruh dnes zahrnuje přibližně 42% obyvatel země, kteří na území CI přišli v první polovině 18. století z území dnešní Ghany⁵ (podskupiny Baoulé/Baulé 22%, Agni/Anyi 13%, další menší akanské skupiny 2%, menší etnické skupiny z abidjanské laguny 5%). Západoatlantský kulturní okruh zahrnuje 11% obyvatel země (Bété 8%, menší skupiny Krou/Kru 3%), jejichž původ není zcela jasný. Sami se v koloniální době hlásili k liberijskému původu, v době nezávislosti naopak proklamovali, že jsou na rozdíl od politicky dominantních Baule původními obyvateli země. Dozon (1985:59-62) však upozorňuje, že samotná představa o společné, historicky dané identitě kruských populací, nebo dokonce o společné identitě jednotlivých podskupin etnika Bété, je jen těžko prokazatelná. Tato identita byla vytvořena spíše až v době francouzského záboru a administrativního rozdělení dobytého území podle pravidla *divide et impera*. Kru je třeba chápat jako souhrnné označení většího počtu jazykově blízkých skupin ivorijsko-liberijského původu, z nichž některé do CI skutečně přišly z Libérie, jiné však ze severu z oblasti savany, další z východu a některé jsou původními populacemi CI.

⁴ Severní muslimské oblasti, západní oblasti patrilinéárních segmentárních společností (etnická skupina Krou, též Kru) a východní náčelnické matrilineární společnosti (etnická skupina Akan).

⁵ Kolem roku 1680 se Ašantové pod vedením mladého náčelníka Osei Tutua vzbouřili proti nadvládě království Denkyera na jihu Ghany a vybudovali vlastní stát (ašantská konfederace, 1701). Po smrti zakladatele došlo ve 20. letech 18. století k bojům jeho dvou synovců (Dakon a Apoku Uare, též Ware) o moc. Když byl Dakon zabit, shromáždila jeho sestra Aura Poku jeho přívržence a uprchla s nimi do dnešního Côte d'Ivoire. Zde se rozdělili na dvě velké skupiny, které se začaly označovat etnonymy Baulé (Baoulé) a Agni a každá založila vlastní království.

Mandský kulturní okruh na západě a severozápadě dnes zahrnuje asi 27% obyvatel země (Malinké, Bambara, Dioula celkem 17%, periferní mandské skupiny Dan, Yacouba, Gouro 10%) a voltajský kulturní okruh na severovýchodě asi 18% obyvatel (Sénoufo/Sénufo 13%, Lobi 5%). Zbylá dvě procenta tvoří Francouzi (40.000), Libanonci⁶ a Syřané (120.000) a ostatní Afričané (200.000)⁷.

Podobně jako není žádná z etnických skupin dominantní, neexistoval na území CI ani žádný dominantní státní útvar, pouze pět menších států, založených vesměs v 17. až 18. století (Kong, Abron, Sakasso, Indénié, Sanwi). Vzájemné kontakty mezi jednotlivými populacemi probíhaly až na výjimky bez vazalství nebo podřízenosti a vesměs byly založeny především na obchodě. Podobně ani kontakty s Evropany nebyly dlouhou dobu příliš početné. První francouzští misionáři se zde sice objevili již v roce 1637, nicméně francouzské obchodní stanice začaly být na pobřeží budovány až v druhé polovině 19. století a do vnitrozemí začali Francouzi pronikat ve větší míře až po Berlínském kongresu. Vrcholící boj o africké kolonie (*scramble for Africa*) je vedl k obsazení obchodních stanic na pobřeží, k podepsání několika smluv s místními náčelníky na východě země a nakonec v roce 1893 k vyhlášení Côte d'Ivoire jako francouzské kolonie. Teprve se zavedením francouzské koloniální správy začíná společná historie místních populací jako jednotné politické entity. V následujícím desetiletí museli kolonizátoři čelit tažení Samory Tourého na severu a rebeliím Bété na západě, Baulé ve středu a Agni na východě země; celé území dostali pod svou trvalou kontrolu až v roce 1917.

Činnost francouzské koloniální správy byla dvojznačná: na jedné straně se z důvodu lepší kontroly snažili etnické skupiny

⁶ Do CI přišli převážně po roce 1975 po vypuknutí občanské války v Libanonu, někteří libanonští šiiťé zde však žili již od počátku 20. století.

⁷ Procentuální zastoupení jednotlivých skupin je sestaveno z různých pramenů. Upozorňují, že periferní mandské skupiny jsou sice mandského původu, nicméně své území na pomezí západoatlantského a mandského kulturního okruhu osídlily již v prvním tisíciletí a nejsou proto počítány mezi imigranty (těch je tedy cca 35%).

navzájem separovat nebo dokonce stavět proti sobě ustanovováním etnických skupin do oblastí s neměnnými hranicemi na základě tzv. etnických map, zdůrazňováním rozdílů mezi jednotlivými kulturními celky, vytvářením antagonismů jak mezi africkými komunitami různého původu, tak mezi původním africkým obyvatelstvem a nově příchozími Evropany. Na druhé straně však byla Francie, vedená vidinou možnosti získávat z kolonií levné suroviny, také motorem modernizace země. Kolem roku 1925 se začínají ve velkém zakládat kakaové a kávové plantáže, jež měly nahradit dosavadní hlavní obchodní komodity, palmový olej a dřevo. Produkce kakaa vzrostla z 248t (1928) na 14.076t (1938), 55.391t (1948) a 113.500t v roce 1958; produkce kávy se v letech 1928-38 zvedla z 14.493t na 52.714t a ve čtyřicátých a padesátých letech se stabilizovala na úrovni 40-50.000t ročně (Zolberg 1969:24). V polovině 70. let byla produkce kakaa na úrovni 240.000 t a produkce kávy na 270.000 t (Fieldhouse 1986:200).

2.1 První africké organizace

Právě vznik nových plantáží vyvolal dva zásadní společenské jevy s dalekosáhlými důsledky. Potřeba pracovní síly na plantáže a jejich nedostatek v CI vedla k masivní vlně imigrace z Horní Volty, usnadněné i tím, že v letech 1932-1947 nebyla Horní Volta samostatnou jednotkou v rámci Francouzské západní Afriky a byla spravována právě z Abidjanu. Řada z migrantů se po určité době vrátila zpět do Horní Volty, velká část jich však v CI zůstala a mnoho z nich také začalo podnikat na vlastních farmách po boku afrických farmářů z řad původní populace. „Komerční zemědělství napomohlo vzniku vrstvy Afričanů, plantážnické buržoazie, jejíž příslušníci měli společné zájmy a byli stejnou měrou ovlivněni koloniální politikou. (...) Společné uvědomění si jejich situace je vedlo k zakládání asociací

pro pěstitele kakaa a kávy, které jsou počátkem politické participace Afričanů“ (Zolberg 1969:26).

Vtažení Afričanů do politiky skrze jejich členství v asociacích je druhým důsledkem rozšiřování komerčního plantážního zemědělství. První africké kulturní a společenské asociace začaly vznikat již v polovině třicátých let, byly však založeny na etnickém základě, často dokonce podle jednotlivých etnických skupin, tudíž byly velmi roztržité. Paralelně s procesem fragmentace těchto skupin však probíhal i proces jejich slučování, především na bázi společného jazyka. Vznikají tak akanská Asociace na obranu zájmů původních obyvatel (*Association pour la Défense des Intérêts des Autochtones de la Côte d'Ivoire*), baulský Bratrský svaz původních obyvatel (*Union Fraternelle des Originaires de la Côte d'Ivoire*), kruský Svaz původních obyvatel šesti západních obvodů (*Union des Originaires des Six Cercles de l'Ouest*), mandský *Odienné Idéal*, Voltajský svaz (*Union Voltaïque*) a Bratrský svaz Senegalců (*Union Fraternelle des Sénégalais*).

V roce 1938 bylo koloniální správou povoleno zakládat také profesní odborové organizace a záhy vznikají sdružení učitelů nebo dopravců (*Syndicat des Instituteurs, Syndicat des Transporteurs*). Mnohem zásadnější roli v dalším vývoji však sehrála sdružení zemědělská. Původní Zemědělský syndikát (*Syndicat Agricole de la Côte d'Ivoire*) byl ovládán evropskými pěstiteli, kteří měli oproti africkým pěstitelům výhodu v podobě pracovní síly na tzv. nucených pracích, v přístupu k technickému know-how a tudíž vyšší výnosnosti a kvalitě plodin, v preferenčních cenách nebo v přednostním právu na nákup dováženého zboží. Během druhé světové války francouzská správa začala ještě více zvýhodňovat své pěstitele, což vedlo africké pěstitele k rozhodnutí založit vlastní organizaci. Africký zemědělský syndikát (SAA, *Syndicat Agricole Africain*) byl založen v září 1944 a jeho členy se stali afričtí pěstitelé vlastníci více než dva hektary kávových plantáží nebo tři hektary kakaových plantáží, fakticky však mezi členy byli i pěstitelé s nižší výměrou, kteří zaplatili stanovený členský poplatek.

Organizace měla v době svého vzniku 8548 členů, z nichž asi polovina byli etnicky Baulé (Zolberg 1969:67), mezi nimi i první prezident syndikátu, Félix Houphouët-Boigny; během následujícího roku se počet členů syndikátu vyšplhal až na 20.000. Hlavním cílem organizace bylo hájit práva afrických pěstitelů a dosáhnout rovnoprávného postavení mezi africkými a evropskými pěstiteli. V následujících měsících se však ústředním požadavkem organizace stalo zrušení instituce nucených prací, kteréžto v sobě skýtalo obrovský potenciál mobilizace afrického obyvatelstva na straně syndikátu. Přestože také afričtí pěstitelé až do roku 1943 mohli využívat na svých plantážích nucených prací, počítali s tím, že jejich případné zrušení pro ně nebude mít takový dopad, že budou schopni nabírat levnou pracovní sílu spíše než evropští pěstitelé.

2.2 Nová francouzská ústava a kolonie

Po skončení druhé světové války a nástupu čtvrté republiky vypsal nová francouzská vláda na říjen 1945 volby do Ústavodárného shromáždění, které mělo vypracovat návrh nové francouzské ústavy. Členy tohoto shromáždění se stali i zástupci afrických kolonií, za Côte d'Ivoire konkrétně jeden poslanec. V těsných volbách nakonec zvítězil Boigny, kandidující pod hlavičkou proto-politické strany⁷ Africký blok (*Bloc Africain*), kterou založili vzdělaní Afričané před obecními volbami v Abidjanu v srpnu 1945. Boigny ve svém programu zdůrazňoval nutnost rozvoje školství a infrastruktury, především dopravní, požadoval vznik místního voleného shromáždění v koloniích, zlepšení platových podmínek a především již zmíněné

⁷ Vlastimil Fiala definuje proto-politické strany jako předchůdce politických stran, které mají úzkou členskou základnu, většinou z řad intelektuálů, a malé možnosti prosadit své požadavky. Mají však politický charakter, vznikly jako politická uskupení a mají svůj politický program, jehož hlavním bodem je většinou odstranění kolonialismu. Tím se liší od zájmových a nátlakových skupin, které byly původně ryze nepolitické, a až postupem času se radikalizovaly a začaly také vystupovat za odstranění kolonialismu. Řada afrických politických stran vznikla sloučením zájmových organizací a proto-politických stran. Blíže viz. Fiala (2005:21-22, 28)

zrušení nucených prací (Zolberg 1969:72) - každý dospělý muž měl povinnost pracovat dvanáct dní v roce pro okresního správce na stavbě a údržbě silnic či na plantážích, z níž se sice mohl vykoupit, nicméně pro většinu Afričanů byla tato možnost finančně nereálná.

Boigny nakonec ve volbách získal 12.980 hlasů, zatímco jeho rival, Tenga Ouedraogo, získal 11.621 hlasů⁸ (Zolberg 1969:71). Již 5. dubna 1946 dosáhl Boigny v Paříži historického úspěchu, když prosadil zákon o zrušení nucené práce. Tím velmi výrazně zvýšil své šance na opětovné zvolení v červnu 1946 - v květnu byl totiž návrh ústavy odmítnut, Ústavodárné shromáždění bylo rozpuštěno a vypsány nové volby.

Zapojení afrických představitelů do nejvyšších státních orgánů vedlo také k formalizaci politických stran. V dubnu 1946 se Africký blok a Africký zemědělský syndikát spojily do Demokratické strany Côte d'Ivoire (PDCI, *Parti Démocratique de la Côte d'Ivoire*), pod jejíž hlavičkou také Boigny kandidoval s programem vzniku Francouzské unie, jejíž jednotliví členové by měly navzájem stejná práva (Zolberg 1969:75). Kandidát z Horní Volty se tentokrát stáhnul z voleb výměnou za slib, že Boigny podpoří obnovení samostatné Horní Volty. Boigny tedy získal ve volbách 98% hlasů, což však byl zcela nepochybně důsledek zrušení nucené práce. Uvnitř strany totiž záhy vypukl rozkol kolem sestavování kandidátek a ještě v roce 1946 se od PDCI odštěpily Socialistická strana (PSCI, *Parti Socialiste de la Côte d'Ivoire*) a Pokroková strana (PPCI, *Parti Progressiste de la Côte d'Ivoire*), první s podporou mezi etnikem Bété, druhá mezi etnikem Agni.

Na druhý pokus byla v roce 1946 nová ústava přijata. Francouzské občanství, doposud vyhrazené jen velmi úzkému okruhu Afričanů (v roce 1945 jeden z osmdesáti), bylo rozšířeno na každého desátého a dále rozšiřováno, až v roce 1956 dosáhlo stavu, kdy každý druhý Afričan z francouzských kolonií byl francouzským občanem

⁸ Je třeba mít na paměti, že v roce 1945 byla Horní Volta součástí CI, proto byly volby mezi oběma kandidáty (Ivorijec vs. Volt'an) vyrovnané.

(Zolberg 1969:82). Dosavadní Administrativní rada, poradní orgán složený ze zástupců občanů afrického původu a vládě loajálních náčelníků, byla rozpuštěna, a nahrazena Územními shromážděními; v jejich pravomoci však byly pouze ekonomické, především rozpočtové otázky; politická rozhodnutí i nadále zůstala v rukou francouzské správy. Do těchto shromáždění navíc Afričané a Evropané volili své zástupce odděleně, takže zastoupení Evropanů bylo vzhledem k počtu voličů proporcionálně výhodnější. To se také stalo zdrojem nespokojenosti afrických zástupců a eliminace oddělených voleb jedním z hlavních cílů jejich politické činnosti.

Vedle pařížského a územního shromáždění se také volilo do Federálního shromáždění v Dakaru, kde byla každá z kolonií zastupována pěti poslanci. Zatímco ivorijští zástupci vznik územního shromáždění a účast v pařížském shromáždění vřele přivítali, jejich postoj k federálnímu dakarskému shromáždění byl ambivalentní, protože „paradoxně byli zdrojem podnětů jak pro vznik nejvýznamnějšího politického hnutí operujícího v celé Francouzské západní Africe, tj. Africkému demokratickému sdružení (RDA, *Rassemblement Démocratique Africain*), tak ale také zdrojem podnětů pro možné zrušení federace samé“ (Zolberg 1969:92). Côte d'Ivoire vždy důrazně prosazovalo finanční autonomii teritorií - přestože na jeho území žilo pouze 13% populace federace, vytvářelo 26% HDP federace (Zolberg 1969:158) a dokonce 45% jejího vývozu (Morgenthau 1964:167); především se však zpět do CI vracela pouze čtvrtina až pětina zde vybraných daní (Zolberg 1969:161).

Již zmíněný vznik RDA na kongresu v Bamaku v říjnu 1946 byl motivován především snahou posílit vyjednávací schopnosti afrických zástupců ve vztahu k francouzské vládě a prosadit pokračování demokratických reforem v afrických koloniích (zrušení daně z hlavy, zrušení privilegií evropských usedlíků, rychlejší sociální a ekonomický rozvoj, rozšíření volebního práva, zrušení oddělených voleb pro Afričany a Evropany, větší kontrola nad exekutivou teritorií pro

Územní shromáždění, vznik franko-afrického společenství navzájem si rovných členů (Zolberg 1969:108-109)). Prvním předsedou strany se stal Boigny, generálním sekretářem jeho krajan Fily Sissoko. PDCI se zcela nepochybně stalo dominantní sekci RDA a byl to právě Boigny, kdo stál za orientací afrických poslanců na francouzské komunisty. To ovšem vyvolalo okamžitou reakci francouzské vlády, která začala podporovat opoziční strany proti PDCI - vedle PSCI a PPCI vznikly v roce 1949 tři další politické strany: na západě v oblastech etnika Kru vznikl Ivoirský demokratický blok (*Bloc Démocratique Eburnéen*), na severu mezi muslimy Koalice nezávislých (*Entente des Indépendants de la Côte d'Ivoire*) a dokonce vznikla i baulská opoziční strana Svaz nezávislých (*Union des Indépendants de la Côte d'Ivoire*) (Morgenthau 1964:188). 6. února 1949 vypukly mezi příznivci a odpůrci PDCI násilné střety. Během nepokojů bylo mezi únorem 1949 a lednem 1950 zabito 52 osob a na tři tisíce aktérů bylo zatčeno (LeVine 2004:77). Vedle zatýkání (mj. i poslanců Územního shromáždění, na něž se na rozdíl od poslanců pařížského shromáždění nevztahovala imunita - což bylo jedinou překážkou, proč francouzská správa nezatkla také samotného Boignyho) se rozsáhlé represivní akce koloniální správy proti PDCI projevíly například i zastavením tiskového orgánu strany. Rok stávek, demonstrací a protestů proti represím vyvrcholil protestním shromážděním v Dimbokro 30. ledna 1950, které bylo krvavě rozehnáno armádou. Krátce na to za záhadných okolností zemřel čelní představitel PDCI Biaka Boda.

2.3 Spolupráce PDCI a francouzské vlády

Vedení PDCI za této situace stálo před obtížnou volbou, zda i nadále pokračovat v dosavadním ostře protivládním kursu. Po přijetí nové ústavy v říjnu 1946 bylo Ústavodárné shromáždění rozpuštěno a o měsíc později se konaly volby do prvního poválečného Národního shromáždění. Côte d'Ivoire volilo a zvolilo tři poslance z jediné

kandidátní listiny, tj. PDCI. Podobně obsadila PDCI všechna křesla v Územním shromáždění, volená v africké volební kurii, jak při volbách v roce 1946, tak při doplňkových volbách v roce 1948 po odstoupení poslanců za Horní Voltu. Následujícího roku však v souvislosti s již zmíněnou vlnou zatýkání přišla PDCI o celkovou většinu ve prospěch evropských poslanců. Vystala tedy otázka nalezení nového *modu vivendi* mezi PDCI a francouzskou vládou: v případě pokračování dosavadního kurzu totiž reálně hrozilo, že PDCI buď volby vyhraje, ale činnost jejích poslanců bude pokračujícími represemi omezována, nebo dokonce ani volby nevyhraje, pokud bude francouzská vláda i nadále podporovat opozici proti PDCI.

V podobné situaci se však nacházela i druhá strana. Dosavadní volební monopol PDCI, vyvěrající především z osoby jejího vůdce, mohla francouzská vláda narušit v podstatě jen zostřením represí a úplným zničením strany. Volby v roce 1951 však ukázaly, že toto nebude snadná cesta. I přes rozsáhlé manipulace s volbami ze strany koloniální správy totiž získala PDCI 61% hlasů (PDCI neměla zástupce ve volební komisi; osoby blízké PDCI byly vyškrťovány z voličských seznamů, které byly naopak doplňovány o další osoby hlavně ze severu; několik kandidátů PDCI bylo z voleb vyřazeno; místní administrátoři, tj. většinou dřívější náčelníci, veřejně deklarovali podporu opozičním stranám a bránili PDCI ve volební kampani (Morgenthau 1964:201-202)). Za této situace tedy bylo oboustranně výhodné ukončit zvilé nepřátelství a začít spolupracovat, tím spíše, že již v roce 1950 Boigny dal najevo svůj odklon od komunistické strany.

Boignyho spolupráce s Francouzskou komunistickou stranou (PCF) byla ryze pragmatickou záležitostí a byla motivována především snahou vyvážit rostoucí vliv evropských plantážníků. Ivorijsí Evropané byli již od předválečných let rozděleni na dva tábory: zatímco koloniální úředníci byli tváří v tvář domácímu obyvatelstvu

nucení snažit se dbát i na jejich zájmy - nebo to alespoň předstírat, evropští plantážníci a obchodníci šli přímou cestou za osobním ziskem a hlasitě protestovali proti každému omezení svých koloniálních privilegií. Vzhledem k tomu, že v druhé polovině 40. let byla tato skupina oproti úředníkům dvakrát početnější, byl její vliv nezanedbatelný. Vznik SAA však pro evropské usedlíky znamenal, že ztratili kontrolu nad africkými pěstiteli, jejichž noví lídři navíc byli leckdy vzdělanější, než oni sami. Z tohoto důvodu tlačili na koloniální úřady ve smyslu razantního postupu proti SAA, resp. PDCI. I proto se první ivorijské zástupci ve francouzských orgánech snažili najít protiváhu rostoucímu vlivu evropských usedlíků. Jediní komunisté prokazovali v poválečné době zvýšený zájem o kolonie, záhy však bylo zřejmé, že pouze proto, aby zatáhli africké kolonie do celosvětové komunistické revoluce (Rapley 1993:46). Od přelomu 40. a 50. let se tedy spolupráce s komunisty začala jevit jako neperspektivní, záhy byla ukončena (významnou roli v jednáních mezi vládou a africkými představiteli sehrál i tehdejší francouzský ministr kolonií, pozdější prezident François Mitterand) a Boigny nasměroval svou stranu směrem k francouzskému premiérovi René Plévenovi a jeho Demokratické a socialistické unii (UDSR). Důsledkem tohoto obratu bylo mimo jiné propuštění lídrů PDCI z vězení.

Jak již bylo řečeno, PDCI získala ve volbách v roce 1951 pouze 61% hlasů a obsadila jen jedno ze dvou míst v pařížském shromáždění (výsledky voleb do pařížského a ivorijského shromáždění viz tabulky 1 a 2, údaje podle Zolberg 1964:75). Výsledky voleb přes zmíněné manipulace vypovídaly o tom, že také ostatní strany mají určitou lidovou podporu a že i když byly podporovány francouzskou administrativou, nebyly jen loutkami v její rukou. „Protože tyto strany byly založeny na skutečných sociálních rozdílech, byly jejich šance na další existenci vcelku slušné. (...) Ochota vůdců těchto stran spolupracovat v uplynulých letech s koloniální správou však vyvolala dojem neloajality a tím značně poškodila jejich legitimitu. (...) Tyto

strany se tak staly velmi zranitelné vůči tlakům na re-integraci do sjednoceného národního hnutí, které začala PDCI uplatňovat po roce 1952“ (Zolberg 1969:145). Jako doklad zmíněných snah lze uvést například to, že ve volbách do Územního shromáždění v roce 1952 nekandidovala PDCI samostatně, ale v rámci jí vytvořeného a vedeného Svazu pro hospodářský rozvoj (UDECI, *Union pour le Développement Economique de la Côte d'Ivoire*). PDCI ve volbách získala 28 z 32 mandátů a odklon od radikálních protikoloniálních pozic pro ni tedy žádnou výraznou ztrátu lidové podpory neznamenal, spíše naopak.

Tab. 1: Výsledky voleb do Ústavodárného a Národního shromáždění

datum voleb	zisk PDCI	počet křesel pro PDCI
1945, říjen	79%	1/ 1
1946, červen	98%	1/ 1
1946, listopad	100%	3/ 3
1951, červen	61%	1/ 2
1956, leden	86%	2/ 2

Tab. 2: Výsledky voleb do Územního shromáždění

datum voleb	zisk PDCI	počet křesel pro PDCI
1946	94%	30 ze 30
1952	74%	28 ze 32
1957	89%	58 ze 60
1959	100%	100 ze 100
1960	100%	70 ze 70

Po výrazném volebním úspěchu v roce 1952 a otupení ostří ve vztahu mezi pařížskou vládou a ivorijskými představiteli se mohla PDCI plně soustředit na dobytí pozic, které v předchozích letech vinou perzekucí ztratila. Přetrvávající ekonomický růst a stabilizovaná organizační základna dávaly PDCI výrazný náskok před ostatními stranami. Mezi stranami navíc nebyl žádný zásadní rozpor v programu, pouze v metodách jeho dosažení. PDCI se stavěla proti koloniální

správě a spolupracovala s komunisty, nicméně nezasazovala se za ukončení koloniální správy jako takové. Ostatní strany s koloniální správou spolupracovaly a byly protikomunistické. Po roce 1950 však zmíněné rozdíly padly a otevřely tak cestu pro vznik jednotné strany. Tomu napomohla i obratná taktika Boignyho, který se namísto přímého volebního souboje úspěšně pokusil eliminovat opozici tím, že jejím lídrům nabídl místa na kandidátce PDCI, což *de facto* znamenalo sloučení těchto stran a PDCI. Ve volbách v roce 1956 obsadila PDCI obě křesla v pařížském shromáždění a o rok později s výjimkou dvou také všech šedesát křesel v Územním shromáždění; zbylí dva poslanci byli zvoleni jako nezávislí a oba se po volbách připojili k PDCI. V této době se tedy PDCI podařilo dosáhnout politického monopolu v Côte d'Ivoire a jediným možným prostředkem odporu zůstalo tiché mlčení. Je ovšem třeba dodat, že ve volbách v roce 1957 dosáhla volební účast pouze 54%, což bylo zřejmě důsledkem nesouhlasu ne nepodstatné části obyvatel jak s pokračujícím sblížováním Boignyho s francouzskou vládou, tak s postupnou eliminací ostatních stran. První z těchto dvou postupných procesů vyvrcholil po volbách v roce 1956, kdy se Boigny jako první Afričan stal ministrem nové socialistické vlády pod premiérem Guy Molletem.

2.4 Loi cadre a Communauté française

Rok 1956 byl pro francouzské kolonie klíčový i z jiného důvodu. V Alžírsku již dva roky zuřil osvobozenecý boj tamní Fronty národního osvobození (FLN), který se francouzské armádě nedařilo zlomit. Celá alžírská anabáze vyvolala ve Francii rozsáhlou debatu o přehodnocení vztahu ke koloniím, jejímž závěrem nemohlo být nic jiného, než konstatování prostého faktu, že stávající uspořádání francouzského impéria je nadále neudržitelné. 23. června 1956 proto na návrh vlády přijalo Národní shromáždění tzv. rámcový zákon (*loi cadre*), které obsahovalo ve vztahu ke koloniím tři hlavní změny:

zavedení všeobecného volebního práva, zrušení oddělené volby afrických a evropských zástupců do Územních shromáždění a rozšíření pravomocí těchto orgánů včetně vlastního rozpočtu.

Vývoj národně osvobozenického hnutí v Africe však nabral mnohem rychlejší spád, než by si byly koloniální velmoci ochotny připustit. V březnu 1957 vyhlásilo nezávislost Zlaté pobřeží, což vyvolalo v okolních frankofonních koloniích tlak místních elit na mnohem hlubší reformy, než jaké přinesl loi cadre. Postoj afrických představitelů však nebyl jednotný. Boigny i nadále prosazoval svou vizi budoucnosti v podobě franko-afrického federálního společenství rovných a svobodných členů⁹, se svým názorem však byl tentokráte v opozici. Bylo totiž více než zřejmé, že jeho názor „reprezentuje pouze názor PDCI, nikoliv celé RDA. Jeho zpráva [na kongresu RDA] obhajující transformaci francouzské unie do franko-africké federace při současném eliminování všech jiných rovin správy než federální a teritoriální, byla přijata s nevolí. Většina delegátů se ztotožnila s návrhy generálního sekretáře guinejské sekce Sekou Tourého, které předpokládaly udělení práva na nezávislost všem koloniím“ (Zolberg 1969:222). Ve stejných intencích pokračovala situace také při následujících jednáních. Původní návrh vlády byl podporován pouze v Côte d'Ivoire, zatímco ostatní kolonie jej jednoznačně odmítly. Návrh předpokládal, že jednotlivé kolonie budou zastoupeny v horní komoře parlamentu, kde se budou moci vyjadřovat ke společným federálním záležitostem, tj. zahraniční politice, obraně, měnové, finanční a ekonomické politice, otázce využití surovin, spravedlnosti a vyššímu školství. Návrh však, což bylo nejvíce trnem v oku afrických zástupců, neobsahoval žádné ustanovení o právu na

⁹ Boignyho představa federace však předpokládala pouze dvě úrovně správy: pařížskou a teritoriální. Zde se Boigny výrazně lišil od senegalského představitele L. S. Senghora, který chtěl naopak posílit federální úroveň. Hlavním důvodem Boignyho odmítání federální úrovně byla ekonomická nevýhodnost tohoto uspořádání pro Côte d'Ivoire (viz text, str. 14), v pozadí však jistě mohla být i jeho obava, zda se mu podaří dosáhnout v celé západní Africe tak silného postavení, jako v CI (Manning 1998:56).

sebeurčení či nezávislost ani žádné ustanovení o budoucí možné změně statutu kolonií.

Odpor z kolonií nakonec přinutil vládu přijít s novým návrhem, v němž se objevila jak možnost každých pět let redefinovat status jednotlivých kolonií, tak výslovné právo členů federace na sebeurčení; na druhé straně však afričtí zástupci nebyli ani v jedné z komor parlamentu, pouze v novém poradním orgánu, Senátu společenství (Zolberg 1969:232). V roce 1958 tedy ve všech francouzských koloniích proběhlo referendum o návrhu nového statutu kolonií, které by se staly autonomními republikami v rámci Francouzského společenství (*Communauté française*), jež mělo nahradit dosavadní Francouzskou unii (*Union française*).

Přestože z ekonomického hlediska by největší šance na úspěšné osamostatnění se mělo ze všech kolonií právě Côte d'Ivoire, Boigny velmi důrazně varoval před vyhlášením nezávislosti. Kromě možného zhoršení životních podmínek bylo hlavním argumentem to, že zatímco federace by mohla vést k posílení a utužení jednoty v afrických zemích, nezávislost by naopak mohla vést k vnitřním bojům a ohrozit tak samotnou existenci nových zemí. Výsledkem masivní kampaně PDCI ve prospěch návrhu francouzské vlády bylo rozhodné „ano“. Z celkového počtu 1 612 818 voličů se totiž pouze 225 vyjádřilo pro vyhlášení nezávislosti (Zolberg 1969:240), ostatní se vyslovili pro vyhlášení autonomní republiky Côte d'Ivoire v rámci francouzského společenství k 4. prosinci 1958.

Již výše zmíněná volební účast 54% při volbách v roce 1956 však ukazuje, že ivorijská společnost i přes politický monopol PDCI a téměř jednomyslné „ano“ v referendu rozhodně nebyla monolitním blokem. Svým vývojem prošly vztahy mezi evropskou minoritou a africkou majoritou. Ve čtyřicátých letech a zkraje padesátých let se evropští osadníci stavěli do ostré opozice proti PDCI, následný vývoj a sblížení PDCI s francouzskou vládou je však přinutily z takto vyhraněné pozice ustoupit. Rozhodně již nemohli počítat

s bezvýhradnou podporou administrativy, navíc se poněkud otupil konkurenční vztah mezi evropskými a africkými pěstiteli. I přes protěžování ze strany úřadů totiž v poválečných letech začal prudce klesat podíl Evropanů na produkci obou hlavních komodit, kakaa a kávy. Více než 90% jejich vývozu v roce 1947 již zajišťovali afričtí pěstitelé (Campbell 1978:72), jejichž počet neustále vzrůstal a počátkem 80. let dosáhl hladiny 800.000 pěstitelů kakaa a 600.000 pěstitelů kávy (Fauré 1982:26) oproti původním 20.000 členů SAA v roce 1945. Evropané se naopak přeorientovali na plodiny vyžadující méně pracovní síly, jako palmový olej či cukr, a na těžbu dřeva. Správně pochopili, že pro ně bude výhodnější být na straně PDCI, než proti ní, tím spíše, že Boigny po vzniku jednotné volební kurie v roce 1956 nabídl místa na kandidátce PDCI také Evropanům - ti se ostatně začali zapojovat do činnosti PDCI již od roku 1952.

Původní konflikt evropští pěstitelé vs. afričtí pěstitelé však byl v druhé polovině padesátých let nahrazen konflikty novými. První z nich můžeme nazvat konfliktem generačním. Stále užší vztahy s Francií, Boignyho vládní angažmá a jeho odmítání nezávislosti vyvolalo nesouhlas v řadách mladé generace, vystudované v Paříži a zde vystavené rostoucímu vlivu marxismu. Záhy začaly vznikat organizace jako Svaz mládeže (UJCI, *Union de la Jeunesse de la Côte d'Ivoire*) nebo Fronta za černošské osvobození (*Front de Libération Noire - Kotoko*), které prosazovaly odchod všech Evropanů z PDCI a RDA a okamžité vyhlášení nezávislosti. V roce 1958 také vznikla mládežnická sekce přímo v rámci strany (JRDACI, *Jeunesse RDA de la Côte d'Ivoire*), jejíž lídři se také stali členy rozšířeného výboru PDCI, který byl obměněn vůbec poprvé od vzniku strany v roce 1946. Právě oni stáli za tím, že o rok později nahradil Augusta Denise ve funkci generálního sekretáře strany (byl jím od vzniku v roce 1946) předák nové generace vzdělaných intelektuálů, Jean-Baptiste Mockey. Mladá generace sice oproti svým předchůdcům měla elitní vzdělání, postrádala však jejich sociální, ekonomickou a politickou základnu.

Pro *founding fathers* ivorijské politiky proto nebylo příliš velkým problémem obhájit své pozice, přimět nového generálního sekretáře k rezignaci sotva půl roku po zvolení a dosadit na jeho místo svého člověka, kterým byl Philippe Yacé. Z celé anabáze kolem vedení strany je zřejmé, že Boigny rozhodně nesdílel představy mladé generace o JRDACI jako autonomním levicovém křídle v rámci strany. Nejradikálnější studenti byli ze strany vyloučeni a během následujících let byla celá organizace eliminována. V roce 1964 ji nahradil Národní svaz žáků a studentů (UNEECI, *Union Nationale des Elèves et Etudiants de la Côte d'Ivoire*), který se stal jedinou oficiální institucí hájící zájmy studentstva.

Mnohem závažnější se ukázal být etnický motivovaný konflikt mezi autochtonní a allochtonní částí ivorijské společnosti. Vztah mezi původními obyvateli a migranty převážně z Horní Volty byl zpočátku komplementární - migranti (v první vlně) byli zdrojem levné pracovní síly pro plantáže afrických (autochtonních) pěstitelů, současně však pro ně práce na plantážích znamenala vyšší finanční zajištění než v mnohem chudší vlasti. Našetřené peníze jim umožnily zakoupit v Côte d'Ivoire menší kus půdy pro vlastní spotřebu, následně další a další a nakonec na zakoupené půdě založit vlastní plantáže. Tím se vztah obou skupin začal stále více a více stávat konkurenčním (Dozon 1985:72). Podobně tomu bylo i v případě druhé vlny afrických migrantů, počínající v druhé polovině 50. let. Zatímco Evropané a Levantinci zastávali převážně vysoké pozice ve státní správě či obchodě, migranti pracovali vesměs v nižších pozicích, převážně na plantážích. Pro místní obyvatele tím však představovali nevíтанou konkurenci na pracovním trhu a stali se terčem jejich frustrace, která vyvrcholila v roce 1958. Masivní profederální kampaň PDCI před referendem dokázala skrýt nacionalistické tendence pouze dočasně. Jen několik týdnů po referendu totiž radikální mládež z Ligy původních obyvatel Côte d'Ivoire (LOCI, *Ligue des Originaires de la Côte d'Ivoire*) zaútočila proti ne-Ivorijcům, především z Dahome

a Toga. Výsledkem třídních nepokojů bylo několik mrtvých, 25.000 ne-Ivoričů ze země odešlo.

Idylické však nebyly ani vztahy mezi jednotlivými ivorijskými etnickými skupinami. Ještě před vyhlášením nezávislosti rozjitřila atmosféru tzv. *Sanwi affaire*. Sanwi byl jedním z pěti prekoloniálních státních útvarů (etnikum Agni) na území Côte d'Ivoire. Jeho představitelé podepsali 4. července 1842 s Francií Pakt přátelství, na jehož základě se území tohoto státu stalo protektorátem a mělo tedy jiný status než ostatní části země, kolonizované na konci 19. století. Proto se vůdci Sanwi odmítli na konci 50. let stát součástí nezávislého Côte d'Ivoire a pod vlivem Nkrumahova panafrikanismu¹⁰ vyslali v březnu 1959 do Paříže delegaci, jež měla vyjednávat s francouzskou vládou o obnovení suverenity království. Členové delegace však byli v Paříži zadrženi a posláni zpět do Côte d'Ivoire, kde byli zatčeni. Stejně tak byli zatčeni i organizátoři vyhlášení vlastní ústavy Sanwi ze dne 3. května 1959. Všichni zatčení byli obviněni z násilí proti státní bezpečnosti a odsouzeni k trestům vězení v délce pěti až deseti let. Někteří z představitelů rebelie, mezi nimi i král Amon N'Douffou III., utekli do Ghany, kde prohlásili, že mají ghanský původ a stali se občany Ghany. Celkem bylo v důsledku rebelie uvězněno 412 osob, všichni však byli v prosinci 1961 propuštěni (Gonnin 1998:172).

I přes jisté společenské napětí charakterizované uvedenými příklady lze nicméně říci, že překotný vývoj událostí v letech 1958-60 proběhl v Côte d'Ivoire relativně klidně.

¹⁰ Ghanský premiér a od roku 1960 prezident Kwame Nkrumah po vyhlášení nezávislosti vyzval ke spojení všech osob etnicky, rodinně a historicky příbuzných s lidem Ghany v jednom státě (Agni jsou původem z oblasti dnešní Ghany, viz poznámka 4). Důvod aféry je nicméně spíše třeba hledat ve vztahu Agni vs. Baulé. V první fázi vývoje plantážnictví v CI totiž centrum země leželo na jihovýchodě, v oblasti obývané Agni. Během 30. let se však plantáže rozšířily po celém jihu a dominantní pozici převzali politicky aktivnější Baulé. Jako určitou zajímavost potvrzující napjatý vztah Agni vs. Baulé o vedoucí pozici v CI lze uvést i fakt, že na počátku 20. století byli koloniálními úředníky Baulé označováni jako subskupina Agni.

3. Nastolení systému jedné strany a vývoj po nezávislosti (1960-1979)

Vraťme se tedy nyní zpět do doby vrcholícího boje za nezávislost. V prosinci 1958 byla vyhlášena autonomní republika Côte d'Ivoire a vznikla první ivorijská vláda. V jejím čele stanul Félix Houphouët-Boigny, který následně v roce 1959 ukončil své angažmá ve francouzské vládě. První vláda byla Boignym sestavena tak, aby odrážela etnickou různorodost země; zasedli v ní tedy Ivorijci, ne-ivorijští Afričané i Evropané. Podobně byla vedením PDCI sestavena také kandidátka pro volby do Územního shromáždění v roce 1959. PDCI kandidovala osamoceně a získala 100% hlasů. Pod patronací vlády poté 26. března 1959 přijalo Územní shromáždění první ústavu Côte d'Ivoire.

3.1 Vyhlášení nezávislosti

I přes Boignyho varování před urychlenou nezávislostí však vývoj v celé západní Africe směřoval právě tímto směrem. Již bylo naznačeno, že Boigny zůstával se svým názorem osamocen, zatímco vůdčí představitelé ostatních územních sekcí RDA sdíleli spíše radikální protifederální postoj Sekou Tourého. V roce 1958 sice zůstala Guinea při vyhlášení nezávislosti osamocena, již během následujícího roku však Federace Mali (tj. Senegal, Francouzský Súdán - dnešní Mali, Horní Volta a Dahome) zahájila s Francií jednání o vystoupení z federace. Boigny se obával, že by případný rozpad Francouzského společenství narušil ekonomický vývoj všech francouzských kolonií, a přiměl proto Horní Voltu a Dahome, aby se z federace stáhly. Jako protiváhu Federaci Mali pak téhož roku vytvořil Radu dohody (*Conseil de l'Entente*), jejímiž členy se staly Côte d'Ivoire, Dahome, Horní Volta a také Niger. Zbylí členové Federace Mali však pokračovali v jednáních o nezávislosti. Francouzská vláda proto počátkem roku 1960 přijala ústavní dodatek, podle něhož mohly

členské státy federace vyhlásit nezávislost, ale přitom zůstat členy federace. Francouzského společenství se tak fakticky změnilo z federace na volný svazek nezávislých států po vzoru britského Commonwealthu. Pro Boignyho však podobné uspořádání bylo nepřijatelné a raději se rozhodl z federace také vystoupit. Jednání s Paříží probíhala velmi rychle a 7. srpna 1960 byla vyhlášena nezávislost Côte d'Ivoire.

31. října 1960 byla jednomyslným rozhodnutím shromáždění přijata nová ústava. CI v ní bylo definováno jako prezidentská republika s dělbou moci mezi exekutivu (prezident, vláda), legislativu (jednokomorové Národní shromáždění) a judikaturu (Nejvyšší soud). Na rozdíl od ostatních francouzských ex-kolonií, kde byl záhy po vyhlášení nezávislosti ústavně zakotven politický monopol jediné politické strany¹¹, ústava CI formálně garantovala svobodu spolčování a politické činnosti pro strany respektující demokratické principy. Tyto principy však nebyly ústavou nijak blíže definovány a vágní formulace umožňovala opoziční strany omezovat. Navíc byl přijat Zákon o ochraně veřejného pořádku, který umožňoval soudně stíhat osoby, které „publikují a rozšiřují nepravdivé zprávy, které navádějí k neposlušnosti vůči zákonům země, které podkopávají morálku obyvatel nebo diskreditují politické instituce či jejich činnost“ (Zolberg 1969:262). Volební systém byl nastaven tak, aby znemožňoval soutěžení více stran. Země byla rozdělena pouze na čtyři obvody a volilo se pouze na stranických kandidátkách a bez preferenčních hlasů; o rok později byl volební systém upraven tak, že celá země byla jediným volebním obvodem¹². Sérií zákonů tedy byla volební soutěž znemožněna a Côte d'Ivoire se připojilo k většině afrických zemí, v nichž byl po vyhlášení nezávislosti nastolen systém vlády jedné strany.

¹¹ Kromě Beninu a Madagaskaru, kde byly systémy jedné strany formalizovány až v průběhu 70. let.

¹² Francouzská koloniální správa vytvořila volební obvody na etnické bázi. Snížení počtu obvodů, respektive jejich zrušení, bylo proto oficiálně prezentováno jako snaha de-etnizovat volební proces.

3.2 Státní struktury

V systémech jedné strany je dominantní složkou státní moci exekutiva, a ani v Côte d'Ivoire tomu nebylo jinak. Přesnější by však zřejmě bylo označit státní zřízení země za mocenský monopol jediné osoby, prezidenta Félixeho Houphouëta-Boignyho, který byl v prvních volbách v roce 1960 stejně jako ve všech dalších zvolen sto procenty hlasů bez protikandidáta. Jak uvádí Zolberg (1964:89), „pro mnoho obyvatel loajalita k režimu vyvěrala z loajality k vůdci. Ještě v roce 1959 mnoho lidí odvozovalo svou loajalitu prezidentovi na základě zrušení nucených prací, ke kterému došlo o čtrnáct let dříve.“¹³ První vláda nezávislého CI byla sestavena podle zásady proporcionálního etnického zastoupení ve vládě i v parlamentu. Oproti předchozí autonomní vládě v ní však nezasedli žádní Evropané a pouze dva ne-Ivoriijci (jeden Malinké, jeden Voltajec) oproti dvanácti Ivoriijcům; konkrétně šlo o čtyři zástupce etnika Baulé, tři zástupce menších akanských skupin, dva zástupce menších etnických skupin z laguny a tři zástupce etnické skupiny Kru (Zolberg 1969:278). Členové vlády byli odpovědní pouze prezidentovi, podobně jako členové parlamentu. Reálná síla parlamentu však byla velmi omezená. V případě, že prezident odmítl zákon předložený shromážděním, bylo pro jeho přijetí potřeba přehlasovat prezidenta dvoutřetinovou většinou. Dle ústavy však měl prezident možnost při schvalování zákonů shromáždění zcela obejít a předložit zákon občanům v referendu. První sedmdesáticlenné shromáždění bylo zvoleno v listopadu 1960, v každých dalších volbách vždy po pěti letech se počet poslanců zvýšil. Zákonná omezení však volební soutěž omezila na schvalování jediné kandidátky PDCI. Ta byla sestavována prezidentem a nejužším vedením strany v počtu kandidátů stejném, jako byl počet obsazovaných křesel, opět podle zásady etnické a regionální

¹³ A zřejmě podobná situace platila ještě v 80. letech (Medard 1982:63).

vyváženosti. Politická soutěž se tak z roviny voleb přenesla do roviny nominací na jednotnou kandidátku. I přesto však „volby zůstávají důležité, i když plní jinou funkci, než výběr zástupců či vládců. Při absenci opozice je neúčast ve volbách vnímána jako vyjádření nesouhlasu. Hlavním úkolem vládnoucí skupiny je proto zajistit co nejvyšší účast“ (Zolberg 1969:268). „Volby jsou především formou sebedisciplíny vedoucích představitelů strany, [pro něž je] volební kampaň testem, zda jsou i nadále schopni přesvědčit voliče a vést národ. Výsledkem je jejich obnovená sebedůvěra. Zadruhé jsou volby prostředkem k získání informací zezdola od občanů během volební kampaně. (...) Zatřetí jsou volby ideální příležitostí pro agitaci a propagandu vládní politiky. (...) Začtvrté ukazují okolnímu světu, (...) že režim má i nadále podporu lidí. A konečně, volby mají i svoji původní funkci výběru zástupců, respektive schválení vybraných zástupců“ (Zolberg 1969:271-272). Dělbá moci vyjádřená v ústavě tak ve skutečnosti zůstala pouze formální. Legislativní orgán byl ve své podstatě podřízen exekutivě, stejně tak nelze hovořit ani o nezávislé judikatuře, protože předseda Nejvyššího soudu byl členem vládnoucí strany.

Specifickým rysem frankofonních států v Africe jsou nadstandardní vztahy k bývalé metropoli, vyjádřené povětšinou řadou bilaterálních smluv o spolupráci v různých oblastech. Tyto smlouvy byly podepisovány z popudu Francie, která se snažila udržet si i po dekolonizaci ekonomicko-politický vliv ve svých bývalých koloniích. Mezi francouzskou a ivorijskou vládou bylo po vyhlášení nezávislosti podepsáno celkem jednadvacet podobných dohod (LeVine 2004:384). Vedle dohod o technické spolupráci nebo o spolupráci v oblasti kultury, vzdělávání či soudnictví jde také o dohody vojenské a především o dohody obchodní (viz další podkapitola).

Dohoda o vojenské spolupráci mezi oběma zeměmi byla podepsána 24. dubna 1961 a mimo jiné v sobě zahrnovala existenci francouzské základny na jihu země, také zaručovala Francii monopol

na dodávky vojenského vybavení a výcvik ozbrojených složek. Vnitřní i vnější bezpečnost země tak byla garantována francouzskou armádou, na druhé straně to však Boignymu umožnilo udržovat pouze malou vlastní armádu o síle 4.000 mužů a policii o síle 2.500 mužů. Obě bezpečnostní složky tudíž byly relativně levné, dobře vycvičené a snadno kontrolovatelné, což snižovalo možnosti armádní vzpoury či převratu, tak časté v jiných afrických zemích.

3.3 Strana PDCI

Přesto pozice strany nebyla v systému natolik silná, jak by se mohlo zdát, spíše naopak byla redukována na podpůrný prvek administrativy. Důkazem může být to, že Boigny jakožto prezident země byl ve stranické hierarchii pouze čestným předsedou strany. Hlavním výkonným orgánem strany bylo patnáctičlenné Politbyro (*Bureau Politique*) vedené generálním sekretářem strany; reprezentativním orgánem byl osmadvacetičlenný Řídící výbor (*Comité Directeur*) složený ze zástupců politbyra, vlády a státních podniků. Zástupci strany, vlády a socio-profesních skupin (tj. přidružených organizací) tvořili Národní radu (*Conseil National*). Formálně nejvyšším orgánem strany byl každých pět let svolávaný Kongres (*Congrès*), složený ze stovky zástupců jednotlivých stranických výborů a podvýborů. Ty byly organizovány dle jednotlivých vesnic či městských čtvrtí, ve velkých městech však byly organizovány na etnické bázi.

Součástí strany byly také oficiální a tudíž jediné povolené zájmové organizace; vedle studentské organizace UNEECI šlo například o odborovou organizaci Svaz pracujících (UGTCI, *Union Générale des Travailleurs de la Côte d'Ivoire*) nebo o Svaz ivorijských žen (AFI, *Association des Femmes Ivoiriennes*). Zvláštní institucí byly tzv. Dialogy, svolávané nepravidelně mezi lety 1963 a 1978. Šlo o setkání představitelů státu se zástupci zájmových organizací (profesních

syndikátů, odborů, studentů, žen), sportovních a vojenských klubů a například také libanonské menšiny. I přes otevřenost těchto setkání však jejich praktické dopady na politický systém nebo stranu byly mizivé, včetně neúspěšného pokusu o transformaci stranických městských výborů z etnicky založených na lokálně založené.

Vedle zájmových organizací měl Boigny pod přímou kontrolou také všech sedm bezpečnostních složek země (milice, četnictvo, policie, prezidentská garda, námořnictvo, letectvo, armáda¹⁴).

Boignyho politický styl byl založen na kombinaci donucovacích prostředků, redistribuce zdrojů a kooptace opozičních elit. Na rozdíl od většiny afrických vládců však pro něj užití donucovacích prostředků bylo až poslední možností, nikoliv pravidlem. V prvních letech došlo k masivnějšímu nasazení bezpečnostních složek pouze jedinkrát. V letech 1962-63 byla odhalena dvě „komunistická“ spiknutí studentských předáků, po kterých následoval ostrý postup vůči studentské organizaci JRDACI, která byla nakonec zrušena a nahrazena straně podřízenou organizací UNEECI. Součástí ostrého postupu bylo i zatýkání mezi sympatizanty JRDACI, včetně několika členů vlády. Z dvou set zatčených nakonec bylo 64 v soudním procesu odsouzeno (Nugent 2004:178), někteří z nich dokonce k trestu smrti. Boignyho režim však v podobných případech tresty smrti nevykonával a povětšinou byly zatčení záhy propuštěni. Černou kaňkou na celé aféře tak zůstává smrt jednoho z bývalých studentských předáků a člena exekutivy Ernesta Boky 6. dubna 1964. Údajně spáchal v domácím vězení sebevraždu a v dopise na rozloučenou potvrdil, že záměrně dosazoval do státní správy komunistické sympatizanty. Okolnosti jeho smrti však zůstávají nejasné a verzi o sebevraždě nelze s jistotou potvrdit.

¹⁴ Početní stav armády byl původně asi 4.000 osob, v druhé polovině 70. let se zvýšil až na 9.000 osob. Výdaje na armádu však v porovnání s jinými africkými státy zůstaly na relativně nízké úrovni, méně než 2% HDP (dvě třetiny afrických států tuto hranici převyšovaly, viz. Chazan et al. 1988:55-56). V této hladině zůstaly prakticky dodnes, v roce 1994 činily zbrojní výdaje 1,1% HDP, v roce 2003 pak 1,5% HDP. Viz. SIPRI 2004:350.

V témže roce 1964 také Boigny omezil moc tradičních lídrů. Ti se začali od konce druhé světové války právě z popudu pozdějšího prezidenta sdružovat ve Svazu tradičních náčelníků (*Association des Chefs Coutumiers*), na přelomu 40. a 50. let se však, s výjimkou baulských náčelníků, obrátili proti PDCI a RDA a deklarovali loajalitu Francii. S postupným sblíživáním francouzské vlády a PDCI se vztahy mezi tradičními lídry a stranou opět urovnaly, zůstaly však výjimky (především tradiční lídři Agni, viz aféra Sanwi). Po vyhlášení nezávislosti se organizace přejmenovala na Syndikát tradičních náčelníků (*Syndicat de Chefs Coutumiers*), který se stal poradním orgánem prezidenta bez výraznější reálné moci. Někteří, především akanští náčelníci si však udrželi své pozice na lokální úrovni a někteří z nich se zapojili do činnosti státní správy či strany i na celostátní úrovni (Chazan et al. 1988:78).

Právě Syndikát tradičních náčelníků může sloužit jako příklad Boignyho hlavního nástroje eliminace opozice, kooptace elit. Tato praxe odstartovala již v roce 1952, kdy PDCI začala systematicky budovat svůj mocenský monopol, a pokračovala po celou dobu existence vlády jedné strany. V první fázi PDCI absorbovala do svého lůna lídry etnických asociací a opozičních politických stran, které zapojila do mocenských struktur státu a umožnila jim tak přístup ke státním zdrojům. V druhé fázi strana koptovala převážně studentské či odborové předáky. Systém v Côte d'Ivoire se tak vyvinul do podoby kvazi-korporativismu: vládní politika byla vedena v duchu materiálních výhod pro všechny zájmové skupiny, které byly organizovány skrze své asociace, a díky kooptaci lídrů těchto asociací do státních struktur byly vtaženy do politického procesu (Woods 1998:215). Šlo samozřejmě o ryze pragmatický postup. Kooptace lídrů etnických organizací vede příslušníky různých etnických skupin k pocitu povinnosti podpořit svého reprezentanta ve státních strukturách a přijmout jeho rozhodnutí, tedy v konečném důsledku podpořit a přijmout rozhodnutí celé vlády. Kooptace studentských či

odborových předáků slouží především k oslabení těchto organizací a k upevnění jejich podřízeného postavení vůči straně.

Druhým aspektem praxe kooptování elit je to, že se vládnoucí elita snaží zabránit vzniku konkurenčních elit. Tato snaha je samozřejmě v daném případě korunována úspěchem a vzniká široká aliance různých segmentů politické, ekonomické a kulturní elity. Bayart (1989:193) tento proces nazývá vzájemnou asimilací elit. Kromě kooptování elit může k této asimilaci docházet i na základě rodinných vazeb - viz. příklad prezidenta Boignyho, který sám byl etnickým původem Baulé a jeho první žena byla agniského původu po matce a senegalského původu po otci.¹⁶

3.4 Ekonomický vývoj po nezávislosti

Předchozí podkapitoly se zabývaly různými aspekty politického systému v Côte d'Ivoire, následující část se bude věnovat ekonomickému vývoji země po vyhlášení nezávislosti, který je pro pochopení současné krize neméně důležitý. Ekonomika a politika totiž tvoří nedělitelný a vzájemně provázaný celek, na němž závisí společenská stabilita té které země. Ekonomický růst je podmíněn přílivem zahraničního kapitálu, který vyžaduje politickou stabilitu a velmi citlivě reaguje na jakékoliv její ohrožení; na druhé straně je však politická stabilita závislá na ekonomických zdrojích, které jsou výsledkem déletrvajících ekonomického růstu podmíněného přílivem zahraničního kapitálu.

Côte d'Ivoire již v 50. letech patřilo k africkým zemím s nejvýkonnější ekonomikou, a podobně tomu bylo i v následujících dvou dekádách. Ivorijská vláda si dobře uvědomovala, že země postrádá jak domácí kapitál, tak vzdělanou střední a vyšší vrstvu. Její

¹⁶ Podobného významu nabývají rodinné vazby i v regionálním kontextu. Opět viz. Boigny - jeho zeti byli Adolphus Tolbert, syn bývalého liberijského prezidenta, a Blaise Compaoré, prezident Burkiny.

ekonomická politika tedy byla z tohoto pohledu logickým důsledkem uvědomění si nedostatečných vlastních ekonomických kapacit. Vývoj v CI se následně ubíral opačným směrem než v okolních zemích, jejichž socialisticky orientovaní vůdci zpřetrhali stávající vazby na metropole a znárodněním zahraničních společností se (neúspěšně) pokusili mobilizovat domácí kapitál, jehož nedostatek byl ještě markantnější, než v relativně bohatém CI.

Ekonomika CI byla po roce 1960 založena na dvou klíčových aspektech, na exportu kávy a kakaa a na vytvoření podmínek pro přilákání zahraničního kapitálu. Následně mělo v důsledku udržení ekonomického růstu díky exportu a zahraničním investicím dojít k diverzifikaci zemědělské produkce a k industrializaci.

Export obou hlavních komodit stál na dvou pilířích. V první řadě to byly již zmíněné obchodní dohody mezi Francií a CI, podepsané v roce 1961 (tzv. *Protocole Franco-Ivoirien*). Francie se smlouvami zaručila k odběru stanoveného množství kávy a kakaa za fixní cenu, převyšující cenu obou plodin na světových trzích, a také nabídla preferenční tarify na další exportní komodity, především banány, ananas a dřevo. Na druhé straně se CI zavázalo, že bude z Francie odebírat stanovené kvóty potravin, bavlny či elektrických spotřebičů. V prvních letech po nezávislosti dosahoval export do Francie asi 70% celého exportu CI, podobně tomu bylo také s dovozem (Campbell 1978:78), v průběhu 60. a 70. let nicméně prošly ekonomické vazby na metropoli dvojitou proměnou. Na jedné straně sice každoročně narůstal schodek ve vzájemném obchodě (Fieldhouse 1986:171), na druhé straně však podíl Francie na zahraničním obchodě CI klesl z původních 70% až na pouhých 26% v roce 1974 (Fieldhouse 1986:187). Důvodem tohoto poklesu bylo především podepsání Dohody z Yaoundé v roce 1963, která garantovala bývalým francouzským koloniím preferenční tarify nejen ve Francii, ale ve všech členských státech Evropského hospodářského společenství. Druhým pilířem, na němž stál export kávy a kakaa, byl Fond pro

stabilizaci a podporu cen a zemědělské produkce (CSSPPA, *Caisse de Stabilization et de Soutien des Prix et des Productions Agricoles*). Tento fond byl založen v roce 1962 a od roku 1966 fungoval jako státní společnost a jako takový byl jedním z klíčových nástrojů ekonomické politiky země. Vláda každoročně stanovovala fixní ceny exportních plodin, především kakaa, kávy a bavlny, a skrze Fond tím garantovala jejich producentům stabilní příjmy. Existence fondu však měla i druhý význam: pokud exportní ceny převýšily výkupní ceny, což při dlouhodobě rostoucích cenách komodit bylo spíše pravidlem než výjimkou (ceny kakaa viz Graf 1, str. 44), získával fond vlastní příjmy, které poté vláda mohla využít a využívala pro financování svých programů, například právě diverzifikace produkce nebo industrializace.

Druhým klíčovým bodem ekonomické politiky CI bylo vytvoření příznivého prostředí pro příchod zahraničního kapitálu. Již v září 1959 byl přijat Investiční zákon (*Code des investissements*), který vedle některých právních úprav nabízel zahraničním investorům výrazné daňové úlevy. Zahraniční firmy měly garantovány pětileté daňové prázdny, fixní daň z příjmu na dalších dvacet pět let, desetiletou výjimku z placení cla při dovozu zboží a nulový limit na repatriaci zisku do země původu (Campbell 1978:82, Fieldhouse 1986:191). Svou roli v otázce zahraničních investic jistě sehrála i měnová stabilita po přistoupení CI k Západoafrické celní a měnové unii a zóně franku CFA.

Oba kroky se záhy ukázaly jako ekonomicky efektivní. Produkce exportních komodit a jejich cena na světových trzích rostla, stejně jako objem zahraničních investic. Díky tomu dosáhlo CI v první polovině 60. let ohromujícího růstu ekonomiky ve výši 11-12% ročně. Ten se sice v následujících letech mírně snížil, nicméně i nadále dosahoval vysoké hranice asi 8% za celá 60. léta a 6-8% v první polovině 70. let (Rapley 1993:92, Riboud 1987:2). Během prvních

dvaceti let nezávislosti se tak objem HDP na obyvatele v Côte d'Ivoire zdvojnásobil (Cooper 2002:95).

Vedle vysokého objemu zahraničních investic, rostoucích cen exportních komodit a preferenčních tarifů s Francií a EHS lze hledat příčiny tak vysokého růstu ekonomiky také v dostatečném množství půdy na rozšiřování plantáží, v přílivu levné pracovní síly z okolních zemí a také v dobré infrastruktuře země, především v abidjanském přístavu.

3.5 Negativní dopady ekonomické konjunktury

Impozantní růst ekonomiky CI však má také svou odvrácenou tvář. Pomineme-li ekologické důsledky odlesňování v důsledku rozšiřování plantáží v jižní části země, jedná se zde především o sociální dopady nerovnoměrného růstu. Rozdíly mezi severem, kde převládalo subsistenční hospodářství, a plantážnickým a exportně orientovaným jihem se v průběhu 50. a především 60. let výrazně prohloubily. Na konci šesté dekády připadalo na dvanáct departmentů na severu země pouze 25% příjmů, zatímco na dvanáct jižních departmentů připadalo 75% příjmů (Stolper 1972:35). Nerovnoměrné rozdělení příjmů probíhalo i po linii města x. venkov, nebylo však tak, markantní, jako v jiných afrických zemích. Svou roli zde sehrál Stabilizační fond, který přispěl k přerozdělování financí ve prospěch venkova (Bayart 1989:95). Velmi nerovnoměrné bylo také rozdělení příjmů mezi společenskými vrstvami. Na horních 20% obyvatel, tj. Francouze, Levantince a nejvyšší domácí vrstvy, připadalo asi 67% příjmů, na nejnižších 40% obyvatel naopak pouze 10% příjmů (Nugent 2004:185). Námitka, že v 60. letech stát ve skutečnosti pouze „vytvořil podmínky pro rychlý ekonomický růst, ze kterého těžily zahraniční firmy a úzká domácí elita“ (Campbell 1978:83), tedy není zcela neopodstatněná. Není proto příliš překvapující, že se v polovině 70. let zdála vnějším pozorovatelům „distribuce veřejných zdrojů

v Côte d'Ivoire (...) stabilní, v podobě úzké pyramidy, jejíž nejvyšší patra jsou ovládána stále stejnými lidmi“ (Cohen 1974:185).

Realita nerovnoměrného ekonomického vývoje byla natolik markantní, že i ivorijská vláda musela ustoupit od své teze, kterou po vyhlášení nezávislosti obhajovala politický monopol PDCI. Bezplatné vzdělání, dostatek pracovních míst ve městech a z toho vyplývající sociální mobilita prý vedly k tomu, že v ivorijské společnosti nejsou žádné sociální rozdíly ekonomického původu a zájmy všech lidí jsou stejné. O desetiletí později již vláda uznala, že ve společnosti existují různé sociální skupiny (třídy), nicméně hlavní linií odcizení spatřovala nikoliv mezi třídami navzájem, ale mezi africkým národem na jedné straně a bývalou metropolí na druhé straně. I přes existenci různých tříd tedy ve společnosti neexistují výrazně odlišné zájmy, protože všichni jsou spojeni zájmem jediným, tj. spojit se v boji proti chudobě jedinců a zaostalosti států. Cohen ovšem tuto tezi neguje jako alibismus vlády vyplývající z potřeby ospravedlnit mocenský monopol strany. Podle něj je naprosto zřejmé, že základní dělení ivorijské společnosti je mezi vládoucí a ovládané, mezi nimiž nejen že nejsou shodné zájmy, ale jejich zájmy jsou dokonce přesně proti sobě. Distribuce veřejné moci a statků je hrou s nulovým součtem, v níž získává pouze jedna skupina, tj. mocenská elita (Cohen 1974:191-193). Masa ovládaných v této hře ztrácí a začíná stupňovat požadavky vůči vládě, jejíž reakce se odvíjí podle aktérů protestu. V případě tzv. konfliktu relativní deprivace se proti vládě staví menší, politicky aktivní, vzdělaná a částečně materiálně zabezpečená část společnosti zahrnující studenty, učitele, úředníky či odborové předáky. Reakce elity na požadavky zmíněných skupin má většinou podobu kooptace lídrů těchto skupin do státních struktur. Větším ohrožením pro režim jsou tzv. masové konflikty (Cohen 1974:195-201), kdy se masy lidí z venkova či městské periferie cítí být vyřazeny od možností a jedinou šanci vidí ve stávkách a demonstracích, na nichž požadují redistribuci zdrojů. V případě osamocenému postupu jednotlivých socio-

ekonomických skupin může vláda otupit konflikt kooptací lídrů, v případě koordinovaného postupu více skupin však stát musí volit jiná opatření včetně represí. Boigny sázel spíše na nenásilná řešení, jakým bylo například svolávání zmíněných Dialogů, které budily zdání, že vláda má zájem o problémech jednat a řešit je. Dialogy však při zpětném pohledu vyvolávají dojem jakýchsi debatních kroužků, jejichž reálné dopady byly minimální. Narůstající konflikty ve společnosti tak spíše než řešeny byly pouze oddalovány.

3.6 První konflikty v ivorijské společnosti

Jako první začali proti nastavenému modelu státního uspořádání protestovat studenti. Události z let 1962-63 se znovu opakovaly v květnu 1969. Na kongresu studentské organizace UNEECI se do vedení dostali představitelé radikálního křídla a otevřeně vystoupili s požadavkem autonomie studentské organizace a reformy vysokého školství. Reakce vlády byla opět rychlá. Univerzita v Abidjanu byla na dva týdny uzavřena, nové radikální vedení UNEECI zatčeno a organizace během následujících měsíců rozpuštěna a nahrazena Sdružením žáků a studentů (MEECI, *Mouvement des Elèves et Etudiants de la Côte d'Ivoire*). Protože činnost v jakékoliv jiné organizaci znamenala automaticky ztrátu nároku na stipendium, omezila se studentská činnost právě na tuto jedinou organizaci, která však byla plně podřízena vedení strany. Začleněním studentských lídrů do stranických orgánů a úplným podřízením studentské organizace pod PDCI se latentní generační konflikt zdál být vyřešen nebo minimálně oslaben, otázkou však bylo, na jak dlouho.

V téže době, kdy nabral na intenzitě generační konflikt, došlo také k oživení aféry Sanwi. V roce 1966 byl svržen ghanský prezident Nkrumah a uprchlíci z CI byli repatriováni zpět do své vlasti, kde se začali angažovat v protivládním ilegálním hnutí. To bylo nakonec v říjnu 1969 tvrdým policejním zásahem potlačeno a na šest stovek

jeho aktivních přívrženců zatčeno. Po druhém neúspěšném pokusu se situace uklidnila a delegace osobností Sanwi podepsala akt loajality vládě. Podobný průběh měla i tzv. *Guebie affaire* z podzimu 1970. Obyvatelé regionu Gagnoa (etnikum Bété) podpořili při volbě generálního sekretáře PDCI navrženého kandidáta, který byl také zvolen. 26. října však skupinka místních občanů, v jejímž čele stál Jean-Christophe Kragbé Gnabé¹⁷, vyrazila do ulic s tím, že s volbou nesouhlasí. S mačetami a puškami v ruce obsadili několik administrativních budov ve městě Gagnoa a na místní radnici vyhlásili Republiku Eburnie. Hlavní motivací „povstalců“ bylo najít řešení problémů s půdou: v oblastech obývaných etnikem Bété totiž většinu plantáží vlastnili Baulové nebo Voltajci. Po rychlém zásahu četnictva a armády však byli zatčeni a samotný vůdce byl zraněn a zemřel. Rebelie zůstala izolovaným a velmi naivním pokusem o rozbití mocenského monopolu PDCI (Dozon 1985:81).

Na konci 60. let se také opět vyhrotily vztahy mezi Ivorijci a ne-Ivorijci. Ekonomický boom uplynulé dekády vedl vládu CI k rozšiřování plantáží a následná zvýšená poptávka po pracovní síle vyústila v příliv voltajských a malijských migrantů do země. V 70. letech tvořili migranti asi polovinu pracovní síly v zemědělství (Campbell 1978:102) a Ivorijci začali stále více vnímat, že je levnější migrantská pracovní síla pomalu vytlačuje z jejich pracovních míst. Situaci navíc rozjitřil Boignyho návrh (1966) dvojího občanství pro migranty, kdy prezident pod tlakem občanského nesouhlasu raději návrh stáhl. V říjnu 1969 se na předměstí Abidjanu konala protestní demonstrace nezaměstnaných, jež se zasazovala za rychlou ivorizaci pracovních míst. Záhy se však demonstrace zvrhla v násilnosti vůči ne-ivorijským rezidentům, které ustaly až po prohlášení vlády v tom smyslu, že bude usilovně hledat řešení problému nezaměstnanosti.

¹⁷ Gnabé byl v prosinci 1967 zatčen za šíření letáků, v nichž oznamoval založení nové politické strany a vznik revolučního protivládního hnutí. Jeho akce nezaznamenala větší ohlas, proto byl propuštěn.

V porovnání s většinou ostatních afrických států však etnicky motivované konflikty nebyly na pořadu dne. Vztah Ivorijců a zahraničních Afričanů byl dlouhodobě ovlivňován vysokým podílem druhé skupiny na populaci země a od konce 50. let zůstával latentně napjatý (obzvláště v oblastech s vyšší mírou ekonomického růstu, tj. na jihu; Zolberg 1969:202), nicméně státním orgánům se dařilo dalším podobným excesům zabránit. Aféra Sanwi sice potenciálně také mohla režim ohrozit, nicméně její podstatu spíše než v rovině etnické by bylo lze hledat v rovině politické (odlišný právní status území, boj o moc po roce 1946). Totéž by platilo i o aféře Guebie, která navíc byla akcí spíše spontánní než připravenou a jako taková neměla výraznější reálný dopad. V polovině sedmdesátých let se tedy mohlo zdát (o čtvrtstoletí později se jasně ukázalo, jak bylo toto zdání klamné), že „eticita, dříve nástroj kontroly v rukou koloniální moci a nové elity po vyhlášení nezávislosti, (...) je méně významná, než počínající třídní boj“ (Campbell 1978:91).

V první polovině 70. let čelil režim několika menším atakům, které přesně zapadají do Cohenovy typologie jako konflikty relativní deprivace. Na protesty armádních důstojníků v červnu 1973, ženské organizace AFI v roce 1976 a každoroční protesty studentů reagoval režim tradičním způsobem, zapojením představitelů protestů do státních struktur (armádní důstojníci ve stranické hierarchii, první žena ve vládě).

3.7 Investiční program

Větším rizikem pro režim byly narůstající nerovnosti ve společnosti, které hrozily přerůst v masové konflikty dle Cohenovy typologizace. Vedle symbolických kroků à la Dialog proto ivorijská vláda podnikla také konkrétní kroky, kterými se snažila narůstající nerovnosti ve společnosti zmenšit. Trvalý růst cen exportních komodit (v případě kakaa došlo v letech 1972-77 ke zdvojnásobení

jeho ceny na světových trzích, viz. Graf 1, str. 44) přinesl výrazný nárůst objemu prostředků ve Stabilizačním fondu, které se vláda rozhodla využít. Zatímco v 60. letech preferovala spíše opatrnější hospodaření s financemi, v polovině následující dekády nastartovala rozsáhlý investiční program, který pohlcoval 25% HDP (Hugon 2001:155). Podle předpokladů měl investiční program pomoci vyřešit hned tři problémy najednou: zaprvé snížit regionální disparity, zadruhé diverzifikovat zemědělskou produkci a snížit tak exportní závislost země na kakau a kávě a zatřetí vytvořit nová pracovní místa ve městech. Právě otázka pracovních míst začínala v této době nabírat na významu. Výrazná ekonomická nerovnost mezi severem a jihem, resp. venkovem a městy, vedla k migraci venkovských obyvatel do měst. Mezi lety 1955 a 1975 se tak míra urbanizace v CI zvýšila téměř trojnásobně na 34% (Riboud 1987:7). Množství pracovních míst ve městech však bylo omezeno a zvětšující se počet nezaměstnaných začal vykazovat známky nespokojenosti s daným stavem.

Nejambicióznějším projektem vlády bylo rozšíření produkce základních plodin tak, aby nejen byla pokryta veškerá domácí spotřeba, ale také aby se CI stalo významným exportérem těchto plodin. Za tímto účelem vzniklo v 70. letech několik státních společností, které měly garantovat rozšíření produkce konkrétních plodin na severu země, najmě palmového oleje (SODEPALM), kaučuku (SOCATSI), rýže (SODERIZ), bavlny (CIDT), ovoce a zeleniny (SODEFEL) a cukru (SODESUCRE), vznikla také státní společnost na podporu rozšíření chovu dobytka (SODEPRA). Nastartování tohoto programu však bylo spíše důsledkem aktuální euforie, případně společenského tlaku, nikoliv důsledkem dlouhodobého ekonomického plánu rozvoje. CI se na jedné straně stalo největším africkým vývozcem banánů a palmového oleje a třetím největším africkým vývozcem bavlny (Fauré 1982:45), na straně druhé však podobná snaha při navýšení produkce rýže a především cukru skončila fiaskem. Základní příčinou neúspěchu byla chybná počáteční

kalkulace vlády, která nedostatečně reflektovala fakt, že na světovém trhu je cukru nadbytek a jeho cena klesá. Důsledkem bylo, že cena produkce cukru v CI byla asi trojnásobně vyšší, než byla jeho cena na světových trzích. Podobná situace nastala i s rýží, u níž cena produkce dvojnásobně převyšovala cenu na světových trzích (Fauré 1982:53-54). Stát tedy produkci cukru a rýže dotoval ze svých prostředků, aniž by byla reálná šance na jejich návratnost. Pokud k tomu přičteme náklady na výstavbu cukrovarů na severu země, je zřejmé, že ve svém důsledku byl vládní investiční program celkově velmi nákladnou investicí. Vláda při jeho financování vycházela z daňových výnosů, příjmů ve Stabilizačním fondu a zahraničních půjček (Riboud 1987:9). Protože daně dlouhodobě tvořily pouze asi pětinu HDP země a prostředky ve Fondu také nebyly bezedné, CI financovalo svůj investiční program především ze zahraničních půjček (celkem asi ze 40%, Hugon 2001:155).

Mezinárodní prostředí totiž půjčkám nahrávalo. Izraelsko-arabská válka v roce 1973 vyvolala tzv. první ropný šok, kdy cena ropy vzrostla během jediného roku z původních 1,5\$ za barel až na 12\$ za barel (Tožička 2004:9). Příjmy ropných producentů se zněkolikanásobily, což vedlo vlády těchto zemí k ukládání výnosů z těžby ropy, tzv. petrodolarů, u zahraničních bank. Ty se poté vcelku logicky pokusily o reinvestování těchto zdrojů. Řešení se nabízelo samo: všechny rozvojové země, které nebyly ropnými producenty, se vinou rostoucí ceny ropy dostaly do ekonomických problémů. Petrodolary proto byly poskytnuty na střednědobé půjčky rozvojovým zemím, které o ně projevily zájem. Větší dostupnost zahraničních úvěrů a nízké úroky vyvolávaly iluzi, že případné dluhy bude velice snadné splatit, a většina zemí proto neváhala využít dostupných úvěrů k sanaci vlastních ekonomických problémů. Côte d'Ivoire se první ropný šok nijak výrazně nedotkl, protože mírné zvýšení ceny dováženého zboží v důsledku celosvětové ekonomické recese bylo vyváženo rostoucími cenami kakaa a kávy. Nákladnost investičního

programu však celkově převyšovala exportní příjmy a zahraniční půjčky se jeví jako vhodný prostředek k jeho zaplacení. CI se tedy zařadilo po bok ostatních rozvojových zemí a začalo si vydatně půjčovat. Podíl zahraničních půjček na objemu HDP se tak mezi lety 1974-77 zvýšil ze 2% na 9% HDP (Berthélemy-Bourguignon 1996:63).

V letech 1976-77 došlo k dalšímu více než trojnásobnému nárůstu cen kakaa na světových trzích. Tehdy se vláda CI dopustila zřejmě osudné chyby. Místo aby zvýšených příjmů využila ke splacení svého zahraničního dluhu, podlehla představě, že ceny kakaa a kávy porostou i nadále, a začala si půjčovat ještě více. Vzrostly platy státních zaměstnanců a výrazně se zvýšil objem prostředků v investičním programu.

Zahraniční dluh CI se během 70. let zvýšil ze 2,8% HDP na 6% HDP, podíl dluhové služby na vývozu se v téže době zvýšil z 6,8% až na 36,9% (Fieldhouse 1986:188). Více než polovina zahraničního dluhu přitom šla na vrub parastátního sektoru (Fauré 1982:55). I přes výraznou otevřenost totiž ivorijská ekonomika nebyla liberální, Manning (1998:127) ji charakterizuje jako státní kapitalismus: snahou vlády bylo přilákat zahraniční investice a investovat je pod kontrolou státu. Výsledkem této snahy bylo zakládání joint ventures, na jejichž financování se vedle státu spolupodílel také zahraniční kapitál. Obvykle se v podobných případech pohyboval podíl státu v rozmezí 12-25% (Chazan et al. 1988:282), u třiatřiceti státních společností (SODE, *Société d'Etat*) však podíl státu přesahoval 80%. Mezi takovéto společnosti patřily i již zmíněné společnosti vzniklé v důsledku snahy investičního programu o diverzifikaci produkce. Právě státní společnosti se na konci 70. let začaly stále více a více stávat terčem útoků. Nešlo jen o jejich zadluženost a neefektivnost (výsledek činnosti „cukrové“ společnosti SODESUCRE již byl zmíněn), ale také o celkové propojení ekonomické a politické sféry. Státní společnosti se staly osobními doménami vysoce postavených představitelů státu, včetně ministrů a poslanců. Rapley (1993:54) uvádí, že přes 40%

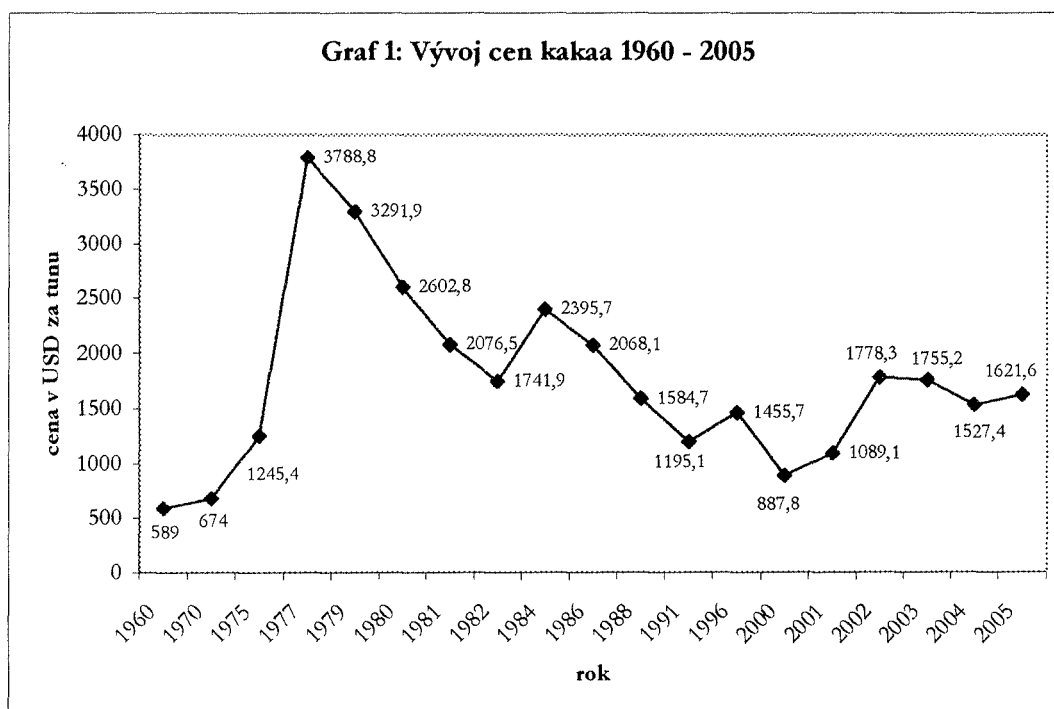
státních podniků mělo své zástupce v nejvyšších patrech politiky. Prostor pro korupci byl obrovský. „Míra růstu ekonomiky Côte d'Ivoire byla v letech 1965-80 velmi vysoká, ale to bylo způsobeno hlavně vysokou hladinou zahraničních investic. Problémy se zadlužením a mírou korupce byly stejně vážné, jako u chudších zemích sledujících socialistický kurs“ (Manning 1998:127). Negativní reakce na činnost parastátního sektoru vedly prezidenta Boignyho k obměně vlády v červenci 1977, kdy byli čtyři ministři obviněni z korupce a odvoláni. Celá aféra však vypadá spíše jako hledání obětních beránků, než snaha o řešení situace. Zadlužování neefektivních státních společností tak pokračovalo dál.

Nelze však popřít, že investiční program dosáhl také jistých nezpochybnitelných pozitivních výsledků, jejichž dosah je ovšem diskutabilní. Podařilo se diverzifikovat zemědělskou produkci a tím snížit podíl kávy a kakaa na exportu země z původních 87% na 61% v roce 1974 (Riboud 1987:7), nicméně i tak zůstávala země závislá především na exportu obou hlavních plodin. Díky investičnímu programu nicméně CI patřilo k pouhým sedmi africkým zemím, které dokázaly v 70. letech udržet produkci potravin na stejné výši, jako v předchozí dekádě (Chazan et al. 1988:249-250). Druhým úspěchem investičního programu bylo snížení regionálních nerovností, nicméně i přes nejvyšší relativní míru růstu zůstával sever v absolutních číslech třikrát až čtyřikrát chudší než jih (Riboud 1987:8). Také se snížila příjmová propast mezi různými vrstvami ivorijské společnosti: na horních 20% obyvatelstva nyní připadalo již jen 51,6 % příjmů, na středních 40% obyvatelstva připadlo 28,7 % příjmů a na nejnižších 40% obyvatelstva připadlo 19,7% příjmů (Stolper 1972:32). I přes výrazný nárůst u nejnižší příjmové skupiny však nerovnosti stále ve významné míře přetrvávaly. Celkové vyznění investičního programu je tak velmi ambivalentní.

4. Ekonomická krize a její dopady (1979-1990)

Bonnie Campbell v roce 1978 předpověděla, že „pokračování [ivorijského] modelu ekonomického růstu bude záležet minimálně na dvou vzájemně propojených faktorech. Prvním je, že budou pokračovat výhodné podmínky na světových trzích a budou zdroje kapitálu (...), druhým je zabezpečení vnitřní politické kontroly a legitimacy“ (Campbell 1978:115). Tato věta téměř jako by byla proroctvím dalšího vývoje Côte d'Ivoire, které se mělo začít naplňovat již o rok později.

Výhodné podmínky na světových trzích totiž oproti očekáváním ivorijské vlády nevydržely. Strmý nárůst cen kakaa se v roce 1978 zastavil a následoval naopak strmý pokles cen. Za pouhé dva roky klesla cena kakaa na světových trzích o celou třetinu (viz Graf 1, údaje podle *International Cocoa Organisation*, www.icco.org).

Je ovšem třeba říci, že takto výrazný pokles cen byl opět zčásti zapříčiněn chybnou kalkulací ivorijské vlády. Ta odmítla podepsat vznikající Mezinárodní dohodu o kakau (*International Cocoa Agreement*), jejímž cílem bylo najít shodu mezi vývozci a dovozci kakaa a následně stanovit produkční kvóty tak, aby se podařilo zastavit počínající propad cen kakaa na světových trzích. Vláda CI však odmítla na stanovení kvót přistoupit a v letech 1979/1980 stáhla své kakao z trhu v domnění, že nastane jeho nedostatek a zvýší se tak ceny. CI sice v té době vystřídalo Ghanu na pozici největšího světového producenta kakaa, i přesto ovšem zajišťovalo pouze jednu pětinu celkové světové produkce kakaa, navíc při stále rostoucí produkci byl na trzích kakaa dostatek. Výpadek dodávky z CI proto trhem nijak nezatřásl a ceny kakaa klesaly dál, takže vláda CI byla nakonec nucena své kakao na trhy vrátit a prodat je za nižší cenu, než by původně dostala (blíže viz Chazan et al. 1988:289, Nugent 2004:186).

V roce 1979, zasáhl v důsledku íránské islámské revoluce světovou ekonomiku tzv. druhý ropný šok. Cena ropy opět několikanásobně vzrostla až na 40\$ za barel. CI sice má vlastní zásoby ropy a zemního plynu, ale jejich těžba začala až počátkem 90. let a doposud není příliš rozvinutá, země proto je i nadále dovozcem ropných produktů. Souběh výrazného poklesu cen exportních komodit a ještě výraznějšího nárůstu cen ropy vyústil ve velmi rychlé a výrazné zhoršení ekonomické situace, v našem případě navíc ještě umocňované enormními náklady na megalomanské plány vlády, či přesněji řečeno prezidenta. Vedle již zmíněné výstavby cukrovarů na severu země šlo například o stavbu přístavu San Pedro, hydroelektrárny Kossou a především o výstavbu nového hlavního města Yamoussoukro. Prezident se po vzoru některých afrických kolegů rozhodl přemístit hlavní město z pobřeží do centra země, konkrétně do své rodné vesnice. Již samy o sobě vysoké náklady na přenos vládních úřadů byly navíc ještě umocněny prezidentovým rozhodnutím vystavět v novém

hlavním městě největší křesťanskou katedrálu v Africe (Notre Dame de Paix), bratru za pouhých 150 milionů USD.

A co více, přechod finančních institucí od pevných úroků na pohyblivé a dlouhodobé zhodnocování dolaru vedlo v souhrnu k výraznému zdražení úvěrů, a to nejen případných nových, ale také i všech úvěrů stávajících. Z důvodu zhoršení ekonomické situace nebylo CI schopno své dluhy splácet a jeho dluhové břemeno začalo drasticky narůstat.

4.1 Politické dopady ekonomické krize

Po téměř čtvrtstoletí ohromujícího růstu se v roce 1979 ekonomika Côte d'Ivoire téměř ze dne na den ocitla v černých číslech. Schopnost režimu distribuovat materiální výhody různým zájmovým skupinám byla výrazně omezena - a tím byla také ohrožena jeho další existence. Jako první se proti režimu opět postavili studenti. Důraz vlády na vzdělání sice zvýšil jejich počet, nicméně tvorba pracovních míst zaostávala a ve světle počínajících ekonomických potíží se perspektiva nalezení pracovního místa ještě více vzdalovala. Studentské protivládní protesty z roku 1978 ještě zůstaly osamoceným projevem nesouhlasu, podobné protesty z počátku roku 1980 však již našly ve společnosti širší podporu. V obavě před možným dalším rozšířením protestů Boigny zareagoval nečekaně a oznámil reformy ve straně, státních institucích i ekonomice.

Zásadních změn doznalo vedení strany: dosavadní čestný předseda Félix Houphouët-Boigny se stal nově výkonným předsedou strany a úřad generálního sekretáře byl nahrazen devítičlenným Výkonným výborem (*Comité Exécutif*), v němž zasedli mimo jiné i tři bývalí lídři studentské organizace MEECI. Oba hlavní řídicí stranické orgány byly zeštíhleny, což jasně symbolizovalo fakt, že redistribuční možnosti režimu již dosáhly svého vrcholu. Politbyro se z původních patnácti členů rozrostlo v polovině 70. let až na 71 členů, nyní bylo

redukováno na třicet členů; Řídící výbor prodělal vývoj z 28 členů přes 201 členů na 100 členů. Naopak rozšířen byl formálně nejvyšší stranický orgán, Kongres, z původních 100 na 164 členů.

Zásadními změnami prošlo také Národní shromáždění. To bylo rozšiřováno vždy před každými volbami a nejinak tomu bylo i v roce 1980, kdy se počet poslanců zvýšil ze 120 na 147. Hlavní změnou však byl přechod od plebiscitárního monopartismu ke kompetitivnímu, jinak řečeno: poslanci shromáždění již nebyli nadále voleni na jednotné kandidátce sestavené vedením strany, nýbrž o každé křeslo svedlo boj více kandidátů, všichni ovšem byli kandidáty vládní strany. O křesla tedy sice soupeřilo na 650 kandidátů (Bakary 1997:82) a změna přinesla i další pozitivní prvky, například díky zafixování volebních obvodů byla obnovena vazba mezi konkrétním poslancem a voliči v konkrétním obvodě, přesto šlo vesměs o změnu formální. „Před rokem 1980 (...) PDCI obsazovala 100% křesel v Národním shromáždění [...] a] v roce 1980 (...) PDCI obsadila 100% křesel v Národním shromáždění“ (Gbagbo 1983:151). Voliči sice mohli volit mezi více kandidáty, ale nikoliv mezi více politickými programy. I této dílčí možnosti změny však voliči vrchovatě využili, když v listopadových volbách ve funkci potvrdili pouze 27 stávajících poslanců, tzn. že složení zákonodárského orgánu bylo obměněno z více než 80%! (Médard 1982:67) Následně v únoru 1981 také Boigny obměnil vládu, v níž zasedlo hned třináct nových ministrů.

Dílčí demokratické změny byly provedeny i v rámci strany (předsedové výborů a podvýborů byli od roku 1980 voleni) a na úrovni obecní samosprávy (uspořádány první komunální volby od roku 1956, v nichž byli přímo voleni starostové). Naopak k žádné změně podle očekávání nedošlo v prezidentských volbách, na další období byl ve své funkci potvrzen Boigny. S jeho postupujícím věkem však sílilo volání, že by měl veřejně oznámit svého nástupce, což sice Boigny v dané chvíli neudělal, nicméně alespoň do ústavy zapracoval pozici viceprezidenta, která měla být obsazena v následujících

volbách. Než se však tyto volby uskutečnily, byl zmíněný bod z ústavy opět vypuštěn. Jméno nástupce tak zůstalo nevyřčeno, dalo se však přinejmenším vytušit, kdo ze dvou hlavních kandidátů se momentálně těší větší prezidentově přízni. Philippe Yacé, představitel první generace ivorijských politiků s podporou mezi konzervativními kruhy v rámci strany, byl odstraněn ze své pozice generálního sekretáře strany. Naopak Henri Konan Bédié, představitel druhé generace s podporou mezi liberálním křídlem strany a mládeží, byl v roce 1980 jmenován předsedou Národního shromáždění. Druhého kandidáta navíc favorizovala změna ústavy z roku 1985, podle níž v případě úmrtí prezidenta nastupuje dočasně na jeho pozici předseda parlamentu, který musí do 60 dnů vypsát nové prezidentské volby. Boigny zřejmě nechtěl explicitně jmenovat svého nástupce z obavy před možným rozštěpením strany, důvodem však může být i to, s jakým záměrem vlastně „demokratizační“ reformy prováděl. Reorganizace vedení strany i zmenšení jejích orgánů ukazují, že politika kooptace elit zřejmě přesáhla únosnou mez a Boigny se reformami vlastně snažil znovu posílit svou vlastní moc. Tuto tezi by potvrzovaly i změny provedené ve státních společnostech SODE. Z 33 existujících státních společností totiž bylo v červnu 1980 čtrnáct zrušeno, tři byly přeměněny na veřejné administrativní společnosti, devět přeměněno na veřejné komerční společnosti a pouze sedm jich zůstalo v režimu SODE. Boigny zcela nepochybně reagoval na obecnou nespokojenost s jejich neefektivitou, ale v pozadí jistě nezanedbatelnou roli sehrála i snaha rozbít vznikající patrimoniální síť jednotlivých „baronů“, tj. vysoce postavených představitelů státních společností či politické elity, a vrátit patrimoniální systém zpět do podoby pyramidy, na jejímž vrcholu není nikdo jiný, než prezident (Fauré 1989:70-71).

4.2 Jednání s mezinárodními institucemi

Ivorijská vláda si dlouhou dobu nebyla ochotna připustit, že se ekonomika země octila v krizi, a i nadále pokračovala v dosavadní nákladné investiční politice. Výkyv cen kakaa byl vnímán jako dočasný a v blízké době byl předpokládán opětovný nárůst cen. Namísto toho však nadále pokračoval jejich strmý pokles a ivorijská vláda byla nucena se v roce 1981 obrátit na mezinárodní finanční instituce se žádostí o pomoc. Téhož roku poskytla Světová banka první strukturální půjčku (SAL, *Structural Adjustment Loan*) ve výši 150 mil.\$ (Berg et al. 2001:455), která byla podmíněna omezením vládních výdajů (především zmrazením platů státních zaměstnanců), racionalizací investičního programu a dalšími změnami ve státních společnostech. Výsledky strukturálních změn se však neprojevily ihned, naopak byl jejich dopad spíše utlumen suchem v roce 1983, kdy byla sklizeň oproti předchozímu roku asi třetinová (Fauré 1985:98). V témže roce proto Světová banka poskytla CI druhou strukturální půjčku SAL II ve výši 250 mil.\$ (Berg et al. 2001:455). Ta byla vedle pokračování v omezení státních výdajů (například bylo zrušeno dotované bydlení pro státní zaměstnance) podmíněna i změnou dosavadního Investičního zákona, najmě zrušením dovozních kvót a exportních podpor, a daňového systému. Teprve v této době byla ivorijská vláda ochotna přiznat jisté ekonomické obtíže a díky uskutečnění navrhovaných reforem včetně zeštíhlení státní administrativy se podařilo obnovit ekonomickou rovnováhu a konkurenceschopnost země. Klíčovou roli opět sehrály vnější faktory, především nárůst cen kakaa, devalvace francouzského franku a zhodnocování amerického dolaru. V roce 1985 byl díky rekordní sklizni poprvé od počátku dekády zaznamenán kladný růst ekonomiky. Ivorijská vláda, vědoma si toho, že i přes nedobrou ekonomickou situaci posledních pěti let zůstávalo CI nejbohatší zemí frankofonní Afriky (Manning 1998:123), veřejně proklamovala ukončení krize

a očekávání zlepšení situace. Stranické špičky se také rozhodly opět rozšířit řídicí orgány PDCI (Výkonný výbor z devíti na deset členů, politbyro ze třiceti na 58 členů, řídicí výbor ze sta na 208 členů), zvýšit počet členů Národního shromáždění (ze 147 na 175) a výrazně zvětšit počet orgánů samosprávy (počet *communes* byl zvýšen z 37 na 101). Tím se vládě dočasně podařilo otupit ostří protestního hnutí, které v posledních letech nabíralo na intenzitě.

4.3 Univerzitní krize

Nejhlasitějšími kritiky vývoje po roce 1980 byli opět vysokoškolští studenti, zasažení dopadem úsporných opatření vlády. Napjatý vztah se přiostrčil v roce 1981, kdy vláda rozpustila výzkumná centra na abidjanské univerzitě, s nevolí se setkala také snaha vlády agitovat na univerzitní půdě a vysvětlovat nutnost úsporných opatření v rámci SAL. Počátkem února následujícího roku se proto studenti, kteří nesouhlasili s činností jediné povolené studentské organizace MEECI, rozhodli uspořádat na univerzitě debatu mezi profesorem historie Laurentem Gbagbem a ministrem školství Ballou Kéitou. Po Gbagbově odmítnutí se měl nakonec vládnímu činiteli postavit Bernard Zadi Zaourou, předseda Národní unie pro výzkum a vysoké školství (SYNARES, *Syndicat National de la Recherche et de l'Enseignement Supérieur*), relativně nezávislé organizace vysokoškolských pedagogů. Vláda a rektor univerzity však mezitím debatu zakázali, stejně tak i navrhované náhradní řešení v podobě přednášky Laurenta Gbagba. 8. února proto studenti zorganizovali protestní pochod proti útoku na akademické svobody, který byl ukončen zásahem policie a zatýkáním. Následně studenti svolali stávkou, na níž požadovali právo na vzdělání a informace, právo vytvořit svobodný svaz studentů namísto stranického MEECI a právo na svobodný projev a respektování univerzitní svobody. Stávkové hnutí se rychle rozšířilo a ještě téhož dne se k němu připojili jak univerzitní pedagogové ze SYNARES, tak

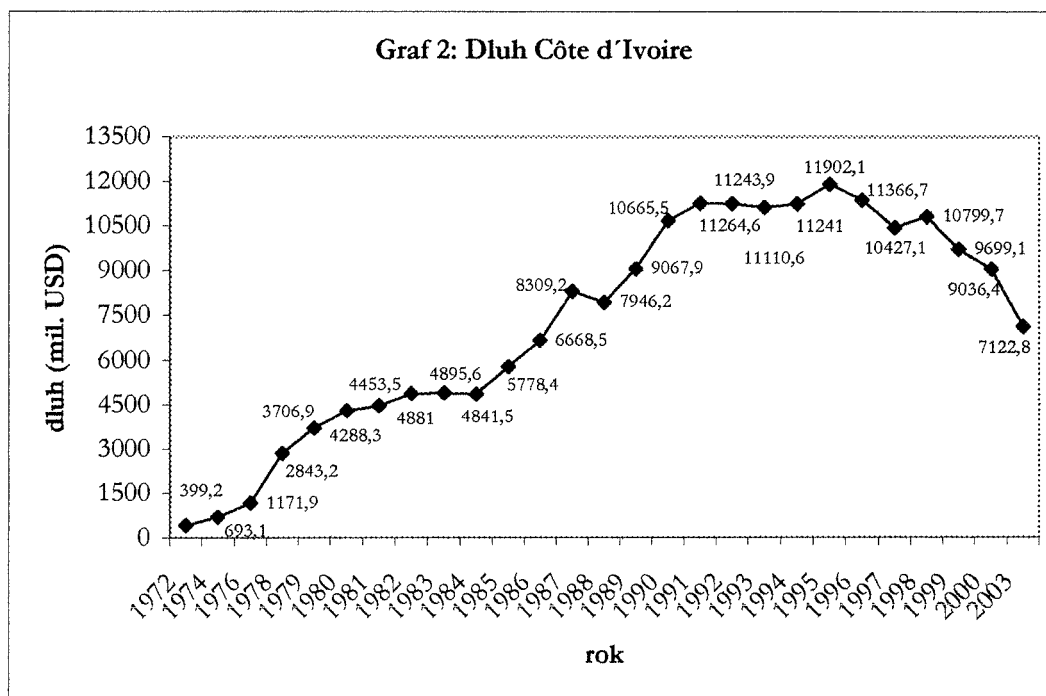
také středoškolští učitelé, sdružení v taktéž relativně nezávislé Národní unii pro střední školství (SYNASCI, *Syndicat National de l'Enseignement Secondaire en Côte d'Ivoire*). Vláda v reakci na stávkou oznámila dočasné uzavření univerzity, okamžité vystěhování studentů z kolejí, omezení stipendií a ukončení bezplatného bydlení a dopravy pro všechny učitele (jak jsme již viděli, o rok později bylo v rámci úsporných opatření rozšířeno na všechny státní zaměstnance). Současně vláda zahájila postup proti rebelujícím organizacím. SYNARES byla ještě v roce 1982 rozpuštěna a o pět let později byl zatčen předseda SYNASCI za údajnou zpronevěru fondů organizace; na jeho místo byl následně dosazen vládě loajální nový předseda. Laurent Gbagbo, již tehdy neoficiální lídr středostavovské opozice, se uchýlil do Francie, kde následujícího roku založil exilovou opoziční stranu Lidová fronta Côte d'Ivoire (FPI, *Front Populaire Ivoirienne*) a vydal knihu kritizující vládnoucí režim ve své vlasti. Jeho závěr byl jednoznačný: „naše země je nakažena nemocí jménem PDCI“ (Gbagbo 1983:174).

Tzv. univerzitní krize byla předzvěstí dalších protestních akcí. Roku 1983 protestovali učitelé proti omezení svých výhod, následující rok byl ve znamení řady stávek státních zaměstnanců proti snižování mezd a úsporným opatřením obecně. Vláda vzápětí pro údajnou zpronevěru odvolala z funkce abidjanského starostu Emmanuela Dioula. Protestující však spíše než odvolání dalšího obětího beránka uklidnil příznivý vývoj ekonomiky v roce 1985.

4.4 Ekonomický kolaps

Bohužel, i v tomto případě měly příznivé externí faktory pouze krátkého trvání. Cena kakaava začala v roce 1986 opět klesat, francouzský frank začal posilovat, americký dolar naopak oslabovat, navíc došlo k devalvaci měn v Ghaně a Nigérii. CI přestalo být konkurenceschopné, příjmy státu se snížily a dluhové břemeno

výrazně vzrostlo, a to až do té míry, že se CI stalo po Nigérii a Súdánu třetí nejvíce zadluženou africkou zemí (viz. Graf 2¹⁸).

V roce 1986 proto CI vstoupilo do jednání se Světovou bankou, která zemi poskytla strukturální půjčku SAL III, opět v objemu 250 mil.\$ (Berg et al. 2001:455). Tato půjčka však byla podmíněna devalvaci franku CFA a snížením produkčních cen vyplácených Stabilizačním fondem. Zde však Světová banka narazila na tvrdý odpor Boignyho, který obě podmínky odmítl. Parita franku CFA a francouzského franku v poměru 50:1 a garance stálých cen pro producenty byly pro Boignyho symbolem ivorijského ekonomického úspěchu. Přestože tento již pominul, Boigny i nadále věřil ve vlastní

¹⁸ Graf se týká nerezidentských dlouhodobých půjček nad jeden rok splatných v zahraniční měně, zboží nebo službách; nezahrnuje půjčky od mezinárodních institucí, které se však s výjimkou SAL I-III v CI začínají výrazněji angažovat až v 90. letech. CI patří mezi pouhých pět afrických zemí, které dluží více soukromým věřitelům než státním, ve většině Afriky je situace opačná. Údaje podle UN (1983-2001).

ekonomický model a negativní externí faktory i nadále vnímal pouze jako dočasné. Světová banka proto po odmítnutí devalvace a snížení producentů cen zastavila příslibené půjčky. Následně v květnu 1987 vyhlásila vláda Côte d'Ivoire neschopnost dále splácet své dluhové závazky a namísto půjček Světové banky se začala spoléhat na oficiální rozvojovou pomoc (ODA, *Official Development Aid*), poskytovanou především Francií.

4.5 1990: Rok stávek, demonstrací a protestů

Ekonomická situace CI však na konci 80. let začínala být kritická. Vláda se pokusila dosáhnout zvýšení cen kakaa tím, že stejně jako v roce 1980 stáhla veškerou svou produkci kakaa z trhu (Berg et al. 2001:395), ovšem dopad tohoto kroku byl nulový. Nyní, ještě více než před deseti lety, platilo, že kakao byl na trhu dostatek a výpadek jedné producentské země, byť se jednalo o největšího světového producenta, neměl na trh sebemenší vliv. Boigny musel uznat svou prohru v „bitvě o kakao“ (Berg et al. 2001:395).

V průběhu roku 1989 začalo sílit volání po politických změnách a začal zaznívat i doposud nemyslitelný požadavek na odchod prezidenta z funkce. Boigny v září 1989 svolal po delší odmlce Národní dialog, kterého se zúčastnili zástupci různých organizací, včetně například vůči vládě kritických učitelských organizací SYNARES a SYNASCI. Většina organizací nicméně prezidenta podpořila a vyjádřila podporu redukci státních výdajů a opětovnému zahájení jednání se Světovou bankou. Po skončení Dialogu prezident oznámil poloviční snížení producentů cen, a přestože i nadále setrval odmítal devalvovat frank CFA, Světová banka skutečně začala s CI jednat o obnovení poskytování půjček. Podmínkou však bylo výrazně zredukovat vládní výdaje (v půlce října Boigny zeštíhlil vládu z 29 na 21 členů), snížit platy státních zaměstnanců, snížit roli státu v ekonomice a privatizovat státní podniky. Nová studentská

organizace Demokratický svaz žáků a studentů (UDEECI, *Union Démocratique des Elèves et Etudiants de la Côte d'Ivoire*) se otevřeně postavila proti úsporným opatřením, především proti polovičnímu snížení platů státních zaměstnanců, a v únoru 1990 zorganizovala několik protestních akcí, v březnu se ke studentům přidali učitelské organizace SYNARES a SYNASCI. Oproti situaci z let 1982-83 se však tentokrát úsporná opatření dotýkala mnohem širšího okruhu obyvatel, a pro protestující proto bylo mnohem snadnější dosáhnout podpory i mimo studentské a učitelské kruhy. V dubnu se k demonstracím přidali nezaměstnaní, pracovníci v bankovním sektoru a v dopravě, církve a části armády. Tlak vůči vládě narůstal a Boigny nakonec kapituloval. Koncem dubna oznámil omezení škrtek vládních výdajů a současně potvrdil legalizaci opozičních stran a možnost svobodně zakládat organizace. Volání po národní konferenci¹⁹ však odmítl a naopak zaútočil, když volby vypsal již na podzim roku 1990. Režim jedné strany tak v důsledku hluboké ekonomické krize po třiceti letech dospěl ke svému konci. Okolnosti jeho pádu se zdají potvrzovat tezi, že kompetitivní systémy jedné strany „jsou náchylné ke kolapsu, když ekonomická krize a programy ekonomických reforem donátorů omezí zdroje dostupné pro vůdce“ (Bratton-van de Walle 1994:483). Následují lidové protesty proti úsporným opatřením, které se záhy přelíží z ekonomické roviny do politické, mimo jiné i proto, že výsledky politických změn se projeví rychleji, než v případě ekonomických změn (Bakary 1997:82). Režimu pak nezbývá než přistoupit k demokratizaci a povolit existenci svobodného tisku (v CI liberalizován již od 1987), nezávislých organizací a opozičních stran.

¹⁹ „Ve frankofonní Africe demokratická hnutí obvykle trvala na požadavku suverénní národní konference po vzoru generálních stavů, které [se v roce 1789 prohlásily Národním shromážděním a vyvolaly tak] francouzskou revoluci.“ (Nugent 2004:387). První národní konference, tj. shromáždění několika set až tisíc zástupců vlády, opozičních skupin, odborů, církví a dalších organizací, se konala v únoru 1990 v Beninu. Po jejím úspěchu se podobná praxe rozšířila i v dalších frankofonních zemích. V některých případech skutečně vedla národní konference k přechodu od vlády jedné strany k demokracii (Benin, Mali, Niger), v jiných případech byly požadavky opozice vládnoucí garniturou negovány (Zair, Togo, Gabon). Blíže o národních konferencích viz. Nugent (2004), kapitola 9.2.2.

5. Přejchod k politickému pluralismu (1990-1993)

Již v následujících měsících po vyhlášení legalizace opozičních stran vzniklo několik nových, převážně levicově orientovaných politických subjektů. Z ilegality vystoupila již od počátku 80. let existující Lidová fronta Côte d'Ivoire (FPI) vedená Laurentem Gbagbem, z dalších významnějších stran lze uvést například Sociálně demokratickou unii (USD, *Union des Sociaux-Démocrates*, v čele jeden z aktérů univerzitní krize Bernard Zadi Zaourou), Ivorijskou stranu práce (PIT, *Parti Ivoirien des Travailleurs*, Francis Wodié), Svaz ivorijských demokratů (UDCI, *Union des Démocrates de Côte d'Ivoire*, Jérôme Coulibaly), Ivorijskou socialistickou stranu (PSI, *Parti Socialiste Ivoirien*, Moriféré Bamba) nebo Stranu obnovy (PR, *Parti de la Renaissance*, Don Mello Ahoua). Proces vzniku opozičních stran potvrdil dosavadní trend, že nositelem demokratických myšlenek byli vedle studentů také učitelé sdružení v organizacích SYNARES a SYNASCI, protože řada z lídrů nových politických stran (FPI, USD, PIT, PSI) vzešla právě z učitelských kruhů.

Mezi hlavní požadavky demonstrantů z jara 1990 patřilo uspořádání národní konference a sestavení tzv. vlády národní jednoty, v níž by již neměla PDCI monopolní postavení. Boigny na tyto požadavky odmítl přistoupit a zvolil jiný scénář politického vývoje v zemi. Na konci září sezval zástupce všech devatenácti nově registrovaných politických stran a oznámil jim, že již o měsíc později budou uspořádány svobodné volby. Jeho kalkulace byla vcelku zřejmá: doufal v to, že nově vzniklé opoziční strany nedokáží v tak krátké době mobilizovat dostatečný počet příznivců na to, aby ve volbách mohly nějak výrazněji uspět; možná počítal i s variantou interních rozmíšek mezi jednotlivými opozičními skupinami.

5.1 První svobodné volby

Jako první se 28. října konaly prezidentské volby, jichž se poprvé v historii země účastnilo více kandidátů než jeden. Nejvýraznější a nejznámější postavou mezi opozičními vůdci byl jednoznačně Laurent Gbagbo (FPI). V letech 1982-88 pobýval v pařížském exilu, jeho publikace a texty však byly v CI dobře známy. Právě on se také stal Boignyho jediným volebním vyzývatelem. Bylo však zřejmé, že stávající prezident nehodlá připustit volbám zcela volný průběh. Na 9. září byla naplánována návštěva papeže Jana Pavla II., který měl vysvětit katedrálu v Yamoussoukru. Hlavní opoziční straně FPI bylo zakázáno uspořádat během jeho návštěvy v hlavním městě svůj mítink, na což opozice zareagovala dvěma demonstracemi na přelomu srpna a září. Boigny následně opoziční strany obvinil z plánování atentátu na papeže a ze snahy tímto komplotem ovlivnit volby ve svůj prospěch. Druhým krokem k posílení vlastní pozice byla změna pravidel hry v průběhu soutěže. Protože si Boigny dokázal podržet kontrolu nad volební komisí, mohlo být pouhé dva dny před termínem pro podání kandidátek oznámeno, že kandidát musí současně také složit kauci ve výši 20 milionů franků CFA²⁰. Tuto sumu se nakonec podařilo shromáždit pouze straně FPI, jejíhož kandidáta podpořily také další levicově orientované opoziční strany PIT, USD a PSI. Boignyho taktika se nakonec neminula účinkem: ve volbách získal 81,7% hlasů oproti 18,3% hlasů pro jeho vyzývatele.

O necelý měsíc později, 25. listopadu, byly na pořadu dne volby do parlamentu. Ani v tomto případě však vládnoucí garnitura nenechala volbám zcela volný průběh. Opoziční strany měly jen omezený přístup do médií, jejich registrace byla záměrně zdržována tak, aby nemohly před volbami vyvíjet soustředěnou kampaň, v oblastech s předpokládanou podporou pro opozici (západ

²⁰ Přibližně 80.000 - 100.000 USD.

a jihozápad země) byli její kandidáti zastrašováni a zatýkáni, v mnoha obvodech nebyly z důvodu formálních nedostatků opoziční kandidátní listiny vůbec přijaty²¹. V CI se volí pro frankofonní zemi netypickým způsobem jednokolové většinové volby (tzv. FPTP, *first-past-the-post system*), což při odmítnutí opozičních kandidátních listin ve 45 ze 175 obvodů²² znamenalo, že PDCI měla čtvrtinu křesel v parlamentu jistých ještě předtím, než volby vůbec začaly (Fauré 1991:37). PDCI se vedle toho snažila přilákat voliče také výrazným omlazením a obměnou kandidátů. Zvolená taktika byla i v tomto případě úspěšnou, protože PDCI obsadila 163 z celkem 175 křesel v parlamentu. Z dvacítky kandidujících stran uspěly dále pouze FPI s devíti křesly a PIT s jediným křeslem, dva poslanci byli zvoleni jako nezávislí.

Podobným výsledkem skončily i obecní volby 30. prosince. Kandidátní listina PDCI se stala vítěznou ve 123 ze 135 *communes*, v šesti zvítězila FPI, ve třech nezávislé kandidátní listiny a ve třech obvodech bylo nařízeno opakování voleb.

Podle řady odborníků byly výsledky voleb předvídatelné, protože na jedné straně stála jednodolitá a stále silná buržoazie organizovaná v PDCI, jíž se snažila na druhé straně konkurovat mocensky slabá a rozdrobená opozice. Pro tyto stejně jako pro následující volby platí, že „PDCI je jako starý a dobře namazaný stroj distribuující prebendy a posty, který je napojený na státní aparát, je již po dlouhou dobu usazený a organizovaný po celé zemi, včetně těch nejmenších vesniček, a disponuje nezanedbatelným objemem zdrojů vysoce převyšujícím zdroje všech opozičních stran“ (N'Da 1999:143). Výsledky voleb se navíc zdají potvrzovat Rapleyovu (1993:59-60) tezi, že „přestože mnoho Ivoirjců velmi silně cítilo, že by snad prezident

²¹ V důsledku se tak ve volbách představilo 486 kandidátů, z toho 237 za PDCI, 214 za všechny opoziční strany a 35 nezávislých kandidátů.

²² Přesněji řečeno volby nebyly zcela ryzím FPTP. 175 křesel bylo rozděleno mezi 157 obvodů, většina z obvodů byla jednomandátových, některé obvody však byly vícemandátové a v nich se volilo podle kandidátních listin jednotlivých stran. Opoziční kandidátní listiny byly odmítnuty ve 40 obvodech, v nichž bylo ve hře 45 křesel.

měl odejít nebo minimálně se vzdát části své moci a jmenovat premiéra, pouze málo z demonstrujících [během jara 1990] chtělo revoluční svržení systému nebo vyhnání strany od moci.“

Fauré (1991:41-42) však upozorňuje na to, že na první pohled jednoznačné výsledky voleb se při podrobnějším zkoumání již tak jasné neukazují. Ve čtvrtině obvodů PDCI dokázala volební soutěž eliminovat, v osmnácti obvodech sice zvítězila, ale její kandidát získal méně než polovinu z celkového počtu hlasů, a v dalších třiceti obvodech získal vítězný kandidát PDCI pouze mezi 50 a 60% hlasů. Fakticky tak PDCI dokázala výrazněji zvítězit pouze v necelé polovině volebních obvodů. Otázkou zůstává, jaký by byl volební výsledek při větší volební účasti, která v parlamentních a obecních volbách dosáhla pouze 40% voličů, v prezidentských pak 69% voličů. Podobné diskuze však nic nemění na faktu, že základem úspěchu Boignyho a PDCI ve volbách bylo udržení akansko-muslimské politické osy, která se vykrystalizovala v průběhu 70. let jako důsledek prezidentova patrimonialistického pojetí politiky a praxe kooptace elit. V opozici proti této ose stál v podstatě celý jihozápad země, obzvláště po aféře Guebie v roce 1970. Výsledky voleb tedy ukazují, že politické konflikty i po uvolnění systému zůstaly stejné jako v předchozích desetiletích, kdy byly v době vlády jedné strany zmrazeny, zatímco nyní našly své politické vyjádření v podobě strany FPI (Bakary 1997:50).

Během období volebního maratónu Boigny také splnil jeden z dřívějších slibů, že omezí své exekutivní pravomoci a nová vláda již nebude vedena jím samým, ale premiérem. 18. dubna 1990 byl jako předstupeň tohoto kroku jmenován Meziresortní výbor pro ekonomickou obnovu, který zahrnoval sedm ekonomických ministrů; v jeho čele stáli guvernér Centrální banky Západoafrického

hospodářského společenství²³ (BCEAO) Alassane Dramane Ouattara a předseda CEAO Charles Konan Banny. Ke jmenování prvního premiéra došlo až po prezidentských volbách, 7. listopadu 1990 se jím stal právě Ouattara. Pro jeho jmenování měl staronový prezident hned několik dobrých důvodů. Zaprvé, Ouattara je muslim voltajského původu a jeho jmenování bylo pokračováním téměř půlstoletí praktikované snahy, aby složení vlády či parlamentu odpovídalo etnickému složení populace; mimo jiné šlo také o posílení akansko-muslimské osy. Zadruhé, jmenování Ouattary premiérem korespondovalo i se snahou představit voličům před volbami nové tváře, nespojené s ivorijskou politikou v posledních letech. Zatřetí, Ouattara je vystudovaný ekonom a jmenování technokrata do čela vlády mělo být pozitivním signálem směrem k mezinárodním finančním institucím, s nimiž byl Boigny několik let ve sporu o devalvaci franku CFA.

Po listopadových parlamentních volbách tedy vznikla nová, zeštíhlená (osmnáct ministrů), obměněná (jedenáct nových ministrů včetně tří žen, David 2000:76) a zčásti technokratická vláda PDCI v čele s ekonomem Ouattarou, zatímco opoziční strany zůstaly mimo sféru reálné politické moci. Konflikt mezi politickou vizí vládní strany a opozičních stran však přetrval a vygradoval již o půl roku později v květnu 1991 sporem mezi PDCI a Ivorijskou studentskou a školskou federací (FESCI, *Fédération Estudiantine et Scolaire de Côte d'Ivoire*), která byla založena v dubnu 1990 jako protiváha stávající studentské organizace MEECI. Vznik této nové organizace byl podporován opozičními stranami i nezávislými učitelskými organizacemi a stal se proto předmětem represivní akce armády, která v noci ze 17. na 18. května vtrhla na univerzitní kampus v Yopougonu. Učitelská

²³ Západoafrické hospodářské společenství CEAO (*Communauté Economique de l'Afrique Ouest*) bylo založeno v roce 1973 jako společný ekonomický projekt zemí zóny franku CFA s cílem koordinovat měnovou a hospodářskou politiku členských zemí. 12. ledna 1994, po padesátiprocentní devalvaci této měny, byla organizace změněna na Západoafrickou hospodářskou a měnovou unii (UEMOA, *Union Economique et Monétaire Ouest-Africaine*). Vedle Beninu, Burkiny, Côte d'Ivoire, Mali, Nigeru, Senegalu a Toga se v roce 1997 stala členem i Guinea-Bissau, která není členem zóny franku CFA.

organizace SYNARES zásah odsoudila jako omezování univerzitních svobod a spolu s FPI, SYNASCI a Ivoirijskou ligou pro lidská práva (LIDHO, *Ligue Ivoirienne des Droits de l'Homme*) zorganizovala protestní pochod, na němž požadovala zřízení nezávislé komise, která by okolnosti zásahu vyšetřila. Vláda okamžitě FESCI zakázala a zatkla její lídry stejně jako dvanáct čelních představitelů opozice, s ohledem na všeobecný nesouhlas s represivními opatřeními nicméně nakonec v červnu vyšetřovací komisi skutečně zřídila. Činnost komise skončila v lednu následujícího roku obviněním na adresu armádního velení. Boigny poté provedl reorganizační změny na ministerstvech vnitra a obrany, aniž by se však tyto změny jakkoliv dotkly právě armády. Pro opozici a zmíněné organizace samozřejmě byla prezidentova reakce na vážná obvinění nedostatečnou a na 18. února 1992 zorganizovaly další protestní pochod. Výsledek byl stejný jako v prvním případě, tj. asi stovka zatčených na straně demonstrantů, mezi nimiž figuroval i Laurent Gbagbo. Ten byl odsouzen k finanční pokutě a dvouletému trestu. Opozice následně na protest proti zatčení svého vůdce začala bojkotovat činnost parlamentu a dosáhla toho, že byl proces v červnu znovu otevřen a Gbagbo amnestován²⁴. Situace v zemi začínala být den ode dne napjatější, rostl tlak Evropské unie a USA na omezení restrikcí vůči opozici a v roce 1992 Světová banka opětovně zastavila příliv svých peněz, dokud nedojde k devalvaci franku CFA.

²⁴ 30. července 1992 byl přijat zákon o amnestii, současně s ním také zákon proti narušování veřejného pořádku.

6. Neúspěšná demokratizace (1993-1999)

Během následujících měsíců začínalo být stále více zřejmé, že se éra zakladatele státu Félixé Houphouëta-Boignyho chýlí ke konci. U téměř devadesátiletého státníka byla diagnostikována rakovina prostaty v pokročilém stadiu. V květnu odjel na oficiální návštěvu do Paříže, kde se podrobil dvěma operacím, a následně se odjel zotavit do Švýcarska. Do své celoživotní role ivorijského vůdce se však již nikdy nevrátil. Fakt prezidentovy nemoci se na konci roku 1993 stal událostí číslo jedna. Nešlo jen o to, že zakladatel státu umírá, ale především o to, kdo jej v jeho funkci nahradí. Boigny nikdy svého nástupce explicitně nejmenoval, ale po roce 1980 začínalo být zřejmé, že se jím stane předseda Národního shromáždění Henri Konan Bédié (viz kapitola 4). Události roku 1990 se zdály tento předpoklad potvrzovat: nebyl jmenován premiérem, nýbrž zůstal i nadále na pozici předsedy parlamentu, tj. formálně druhým nejvyšším představitelem země a především případným nástupcem prezidenta dle článku 11 ústavy.²⁵ Jak se však ukázalo, jmenování Alassana Ouattary premiérem vrhlo do politické arény nového hráče ve vysoké funkci, který se navíc ani netajil svými prezidentskými ambicemi. V pozadí dále stál jako třetí významná figura Laurent Dona Fologo, od roku 1990 generální sekretář strany PDCI.

6.1 Boj o nástupnictví

Boj o nástupnictví se ve skutečnosti rozhořel ještě předtím, než prezident Boigny zemřel. 17. listopadu, po návratu z návštěvy prezidenta ve Švýcarsku, oznámil Ouattara, že se podle článku 24

²⁵ V 80. letech byl článek 11 ústavy změněn tak, že se předseda parlamentu měl stát pouze dočasnou hlavou státu a v době do 60 dnů po uvolnění úřadu vypsat nové volby. Nová podoba článku 11 (viz následující strana) byla opětovně přijata i přes silný odpor opozice 6. listopadu 1990, tj. ještě před konáním prvních pluralitních parlamentních voleb. S ohledem na otázku nástupnictví není zcela bez zajímavosti, že Ouattara byl premiérem jmenován 7. listopadu, tj. následujícího dne po schválení změny článku 11.

ústavy stává úřadujícím prezidentem země (podle zmíněného článku v případě prezidentovy nepřítomnosti stojí v čele země premiér). O dva dny později se sice Boigny po půl roce léčby v zahraničí vrátil zpět do země, z letiště však byl odvezen přímo do svého domu, kde také 7. prosince 1993 po půl sedmé ráno zemřel. Jeho smrt byla oficiálně oznámena prohlášením mluvčího vlády až v osm hodin večer, kdy byl také oznámen měsíční smutek za zemřelého prezidenta. Situace kolem oznámení prezidentova úmrtí však byla velmi dramatická. Článek 11 ústavy říká, že *v případě uvolnění prezidentské funkce z důvodu úmrtí, demise nebo vážných překážek k výkonu funkce konstatovaných Nejvyšším soudem po pověření vládou přechází funkce prezidenta republiky v plné síři na předsedu Národního shromáždění*. Vláda si však zmínku o konstatování Nejvyššího soudu vyložila tak, že toto ustanovení platí pouze pro případ zbavení prezidenta funkce pro neschopnost tuto funkci vykonávat, nikoliv pro případ prezidentova úmrtí či jeho demise. Vláda proto Nejvyšší soud o úmrtí prezidenta neinformovala. S celou situací však byl zřejmě dobře seznámen Bédié, který jen pár minut po vládním prohlášení vtrhl do televize a prohlásil, že dle článku 11 ústavy přebírá funkci prezidenta on, a to až do doby skončení jeho řádného mandátu v listopadu 1995. Druhého dne Ouattara veřejně tento scénář odmítl. Politická scéna v zemi byla rozdělena do dvou táborů. Na jedné straně stálo vedení PDCI reprezentované Bédiém a Fologou, proti stála část PDCI kolem Ouattary, k němuž se přidal bývalý generální sekretář strany Philippe Yacé, ženská a mládežnická složka strany (UFPDCI, *Union des Femmes du PDCI*, a JPDCI, *Jeunesse du PDCI*) a také opoziční FPI. Menší opoziční strany PIT a USD byly ochotny podpořit Bédiého, pokud by následně svolal opožděnou národní konferenci. Bylo však zřejmé, že Bédié při výrazné parlamentní většině PDCI nemá na svolání národní konference větší zájem, a obě menší strany tak také stály spíše na straně jeho odpůrců.

Rozhodující roli v boji o nástupnictví nakonec sehrála Francie a ivorijská armáda. Ouattara zřejmě udělal chybu, když v předstihu informoval francouzského velvyslance o svém záměru ucházet se o nejvyšší post. Francie z obavy před opakováním alžírského scénáře z předešlého roku a islamizací země²⁶ (Bailly 1995:260) raději podpořila Bédiého a vyzvala jeho rivala k respektování ústavy. Ve stejném duchu se nesla také výzva vedení ivorijské armády FANCI (*Forces Armées Nationales de la Côte d'Ivoire*). Ouattara z boje o nástupnictví ustoupil a 9. prosince oznámil demisi vlády. O dva dny později byl do funkce premiéra uveden další ekonom a stávající ministr financí Daniel Kablan Duncan, který 15. prosince představil novou vládu. V ní poprvé zasedl i zástupce opozice, konkrétně šéf USD Bernard Zadi Zaourou jako ministr kultury.

Nová vláda pokračovala v kursu vlády předchozí, především s ohledem na politické a ekonomické reformy. Zatímco v roce 1987 bylo zastavení pomoci Světové banky nahrazeno finanční pomocí ze strany Francie, v roce 1992 dala francouzská vláda jasně najevo, že dokud nebude podepsána dohoda mezi Côte d'Ivoire a Světovou bankou, nebude žádnou další pomoc poskytovat ani ona. Podmínkou pro dohodu však byla devalvace franku CFA. Boigny tento krok odmítal, jeho dlouhodobá nemoc však umožnila Ouattarovi zahájit s ostatními partnery v západní Africe jednání. Nová vláda dotáhla jednání do konce a 12. ledna 1994, měsíc po Boignyho smrti, oznámila padesátiprocentní devalvaci franku CFA. Následně přistoupila i k dalším opatřením navrhovaným Světovou bankou: především byla omezena role Stabilizačního fondu v exportu, odstraněny dovozní kvóty a ukončena kontrola cen zemědělských produktů vládou. Samotný Stabilizační fond však byl zrušen až 21. ledna 1999 a k úplné

²⁶ Referenda v letech 1988 a 1989 rozhodla o ukončení vlády jedné strany, Fronty národního osvobození (FLN). V prosinci 1991 se konaly první svobodné parlamentní volby, v nichž ovšem zvítězila fundamentalistická Islámská fronta spásy (FIS). Než stihlo proběhnout druhé kolo voleb, armáda výsledky voleb anulovala a sama převzala moc. FIS byla poté zakázána a začala za svou věc bojovat teroristickými prostředky, jejichž terčem se stali i civilisté a cizinci.

liberalizaci produkce kakaa došlo teprve v srpnu 1999, o dva roky později než v případě kávy. Dále byl o pět procent snížen počet státních zaměstnanců a omezeny státní podpory studentům a učitelům, byla privatizována více než polovina státních a polostátních podniků (vodárenství, elektrárny, telekomunikace, agrární společnosti PALMINDUSTRIE a SODESUCRE) a pokračovala liberalizace trhu práce, zahájená již v roce 1991. Vedle schválení nového zákoníku práce se jednalo také o zrušení Pracovního úřadu (OMOCI, *Office de Main d'Oeuvre de la Côte d'Ivoire*), jemuž až doposud podléhalo veškeré nabírání a propouštění pracovních sil v zemi. Namísto OMOCI však vznikl Úřad pro vytváření pracovních míst (AGEPE, *Agence d'Etudes de Promotion d'Emploi*), který do značné míry převzal pravomoci svého předchůdce, což reformu pracovního trhu poněkud zbrzdilo. Stejně tak jen velmi pomalu postupovala reforma justice. Resort spravedlnosti dostával počátkem 90. let pouze dvě procenta státního rozpočtu (Berg et al. 2001:420); justice proto trpěla nedostatkem soudců (pouze 253 v celé zemi; Berg et al. 2001:420) a kvalifikovaného administrativního personálu a v důsledku toho neefektivitou, netransparentností a korupcí.

Devalvace franku CFA a další ekonomické reformy výrazně přispěly ke zvýšení konkurenceschopnosti na světových trzích a k nastartování ekonomiky. Tomu napomohly i příznivé vnější ekonomické podmínky, především opětovný nárůst cen exportních komodit (v roce 1994 vzrostla cena kávy na světových trzích o 30%, cena kakaa o 20% a cena bavlny o 50%; Hugon 2001:150) a rostoucí objem zahraniční pomoci (v polovině 90. let dosáhla hranice až 1,8 mld.\$, tj. přibližně 20% HDP země; Berg et al. 2001:374). V polovině 90. let CI opětovně dosáhlo průměrného ročního růstu ekonomiky ve výši 6-7% (Contamin-Losch 2000:123-124) a díky tomu se v této době

dařilo sestavovat přebytkové rozpočty, částečně začít splácet dluhy²⁷ a především výrazně snížit podíl dluhové služby na vývozu zboží a služeb (viz tabulka 3).

Tabulka 3²⁸:

Podíl zahraničního dluhu na HDP/podíl dluhové služby na vývozu zboží a služeb

rok	dluh/HDP	služba/vývoz
1970	18.7%	7.1%
1980	77.1%	28.3%
1986	73.4%	23.3%
1990	...	35.4%
1991	222.6%	43.4%
1995	251.7%	23.1%
2001	118%	14.1%
2003	82.5%	9.2%

6.2 Volby 1995 a koncept „ivorijsství“

Zatímco makroekonomické ukazatele Côte d'Ivoire vykazovaly v polovině 90. let pozitivní trend, životní úroveň běžných občanů se devalvací a liberalizačními opatřeními spíše snížila. I přes vytvoření nových pracovních míst přetrvávala vysoká nezaměstnanost, vzrostla inflace a snížení chudoby, předpokládané při přijetí druhé generace programů strukturální přeměny, se nedostavilo.

Tento stav se nutně musel odrazit i ve vnitřní politice země. Tessy Bakary (1997:88) má pravdu v tom, že chtěl-li Henri Konan Bédié, postrádající charisma, autoritu, stranickou jednotu i ekonomické zdroje svého předchůdce, legitimizovat svou moc, měl v zemi konsolidovat či rozšířit demokratický systém. Prezident se však rozhodl pro přesně opačnou cestu a před blížícími se volbami začal

²⁷ V roce 1998 se CI jako jedna z prvních zemí připojilo k Iniciativě HIPC (*Heavily Indebted Poor Countries*) s předpokladem redukce dluhu celkem o 2,8 miliardy USD, část dluhu byla věřiteli umazána.

²⁸ Údaje podle World Development Report (1988-2000) a www.worldbank.org.

uplatňovat stejnou taktiku jako jeho předchůdce před volbami v roce 1990. Zatímco tehdy se Boigny mohl spoléhat na své osobní kvality a slabost opozice, pro Bédiého byla situace mnohem obtížnější. Nešlo jen o chybějící charisma jeho předchůdce, ale mnohem více o jeho slabou pozici jak ve straně, tak ve společnosti. Křídlo kolem Alassana Ouattary a Djény Kobiny se totiž v červenci 1994 od PDCI odtrhlo a založilo novou stranu, Sdružení republikánů (RDR, *Rassemblement des Républicains*)²⁹. Bylo zřejmé, že nová strana postaví do prezidentského klání právě Ouattaru, a stejně tak bylo zřejmé, že celý muslimský sever bude hlasovat právě pro něj. Osa muslimského severu a akanského jihovýchodu se tímto nevratně rozpadla a vystavila tak prezidenta před hrozbou, že by nemusel být ve volbách zvolen.

Bédié proto během roku 1994 zahájil „křížové tažení“, které mělo jediný cíl, co nejvíce oslabit opoziční strany. V dubnu bylo zatčeno několik novinářů z opozičních novin³⁰ za podněcování násilností a občanské neposlušnosti, některé z novin (*Le Patriot*) byly dočasně zakázány. Woods (1998:214) charakterizuje situaci jako „kontrolovaný politický pluralismus, v němž opoziční strany a média jsou povolena, ale jen pokud jejich opozičnost nejde příliš daleko.“

Mnohem zásadnější a kontroverznější krok prezident učinil 13. prosince 1994, kdy parlament přijal nový volební řád. Kontroverze tohoto zákona spočívala hned v několika jeho ustanoveních:

- Ne-Ivorijsci byli zbaveni volebního práva, které získali v rámci Boignyho politiky otevřenosti.
- Byly omezeny podmínky volitelnosti: podle zákona směla na pozici prezidenta, poslance nebo starosty kandidovat pouze osoba, jež je od svého narození ivorijského původu a jejíž oba rodiče jsou taktéž od narození ivorijského původu (tzv. koncept ivorijství, *ivoirité*), a která žila v zemi nepřetržitě po dobu pěti

²⁹ Podle Kobiny se k RDR připojilo 31 ze 163 poslanců PDCI.

³⁰ Podle Voha (2005:85) uvěznil za první tři roky své vlády Bédié více novinářů, než Boigny za celých třicet let své vlády.

let před volbami, s výjimkou zástupců CI v mezinárodních organizacích. Ustanovení o volitelnosti zcela zřetelně směřovalo k vyloučení největšího rivala z volebního klání. Ouattara totiž nesplňoval ani jednu podmínku; jednak se jeho otec nenarodil v CI, jednak po odstoupení z čela vlády začal pracovat pro Mezinárodní měnový fond (nikoliv jako oficiální zástupce země) a dlouhodobě nepobýval v zemi. Bédié se tak místo rozšíření demokracie rozhodl pro vyloučení třetiny občanů z pasivního volebního práva.

- Každá strana musela před volbami složit vysokou finanční kauci a pro volby musela sestavit kompletní kandidátní listinu pro všechny obvody v zemi; tato ustanovení výrazně ztěžovala možnost participace pro menší strany.
- Volební proces včetně sčítání výsledků podle zákona spadal plně do kompetence ministerstva vnitra.

Proti novému volebnímu řádu se zdvihla obrovská vlna odporu v řadách opozice, která byla ochotna podpořit pouze zrušení volebního práva pro cizince. Zatímco RDR napadala etnickou diskriminaci, FPI nesouhlasila s diskriminačními opatřeními vůči menším stranám. Přestože se obě strany stavěly proti zákonu a proti vládě obecně z odlišných důvodů, začaly ve svém boji proti PDCI spolupracovat. Dokázaly překonat „převládající osobní pŕtky a osobní ambice, kdy každý vůdce strany či každá strana chce existovat sama o sobě a sama pro sebe“ (N'Da 1999:127), a 5. dubna 1995 se spolu s pěti dalšími většími opozičními stranami spojily do Republikánské fronty (FR, *Front Republicain*). 4. května uspořádala FR v Abidjanu protestní pochod proti volebnímu řádu, o tři týdny později však vláda v reakci iniciovala vlastní pochod naopak na podporu přijetí

volebního řádu.³¹ Sjednocená opozice se poté rozhodla pro tzv. aktivní bojkot voleb, tj. nejen se voleb neúčastnit, ale také narušovat jejich průběh, především protestními shromážděními. Některé protestní akce se však zvrhly v oboustranné násilnosti, které si vyžádaly celkem asi třicet pět obětí (Mundt 1997:197). Opozice také vyzvala profesní a zájmové organizace, aby se k bojkotu přidaly. Pro vládu toto znamenalo dosti zásadní hrozbu, protože případná nízká účast by výrazně snížila legitimitu zvoleného prezidenta. PDCI se proto snažila Ivorijce přimět k účasti ve volbách apelem na národní hrdost, oznámením o zvýšení platů státních zaměstnanců o patnáct procent a přesvědčováním, že „bojkot je pouze vyjádřením strachu opozice z porážky“ (N'Da 1999:139).

Prezidentské volby se konaly 22. října 1995 a nakonec se v nich utkali pouze dva kandidáti. Henri Konan Bédié získal 96% hlasů (při 56% účasti) a byl tak potvrzen ve funkci prezidenta, jeho vyzývatel Francis Wodié (PIT) odešel poražen. O měsíc později, 22. listopadu, se konaly volby parlamentní, kterých se již obě hlavní opoziční strany zúčastnily. Události kolem voleb však velmi připomínaly volby z roku 1990. Opoziční strany měly jen velmi omezený přístup do médií, prezident Bédié porušil ustanovení o oficiální kampani (měla probíhat pouze v době tří týdnů před volbami, prezident však již před touto dobou objížděl regiony a sliboval finanční podporu pro místní projekty), velmi zvláštní byla činnost Ústavní rady (u kandidátů opozičních stran sama dokazovala jejich neivorijský původ a tudíž nevolitelnost, u kandidátů PDCI museli tytéž důkazy předložit ti, kdo na neivorijský původ kandidátů upozornili; N'Da 1999:170). Nakonec se voleb zúčastnilo dvacet stran, zvítězila PDCI (146 křesel) před RDR (14 křesel) a FPI (9 křesel). V některých obvodech se volby uskutečnily s více než ročním zpožděním až 29. prosince 1996,

³¹ Opozičního pochodu se podle organizátorů zúčastnilo 60.000 lidí, vládního podle oficiálních zdrojů na 300.000 lidí. Dalšího pochodu opozice se poté 8. července zúčastnilo asi 20.000 lidí (Mundt 1997:197).

konečný výsledek zněl 149 křesel pro PDCI a 26 křesel pro opozici. Podobným výsledkem skončily i obecní volby 11. února a 29. prosince 1996, v nichž PDCI ovládla 161 a opoziční strany 34 *communes*.

Po vítězných volbách přistoupila vláda k rozsáhlým personálním změnám. Ještě v říjnu bylo odvoláno vedení armády včetně náčelníka generálního štábu Roberta Gueïe, protože odmítlo zasáhnout proti opozičním demonstrantům v předvečer prezidentských voleb. V následujících měsících poté proběhly personální čistky ve státní administrativě. Všichni úředníci neivorijského původu, kteří začali pracovat ve svých pozicích povětšinou během působení Ouattarovy vlády, byli z administrativy odvoláni a nahrazeni novými úředníky převážně akanského původu; k podobné situaci došlo i mezi řadovými příslušníky armády. Stejně tak byli odvoláni zástupci opozice v parastátním sektoru.

První řádné funkční období prezidenta Bédiého bylo poznamenáno přetrvávajícími spory mezi vládou a opozicí, která kritizovala zkorumpovanost režimu a jeho silící autoritářské tendence. Bédié se navenek prezentoval, že chce proti korupci bojovat, a na důkaz toho nechal v roce 1996 odvolat vedení několika méně významných podniků (PETROCI, SOTRA - městská doprava) a zřídil Národní výbor pro boj proti korupci. Opozice však oprávněně kritizovala prezidenta, že jeho boj proti korupci je pouze hledáním obětních beránků, zatímco korupce v policii, na celních úřadech nebo ve společnosti na těžbu dřeva SODEFOR je přehlížena a tedy tolerována. V létě roku 1999 vyplul na povrch skandál se zpronevěrou 18 miliard franků CFA, poskytnutých Evropskou unií na projekty ve zdravotnictví.

S nevolí opozice se setkal i způsob boje proti kriminalitě, který vláda zvolila. Mezi jeho hlavní pilíře patřilo přijetí zákona o domovních prohlídkách v září 1996 a vytvoření Národní bezpečnostní rady v srpnu 1997. Podle opozice se oběma opatřeními vláda spíše než na prevenci kriminality skrže vytváření nových

pracovních míst nebo podporu vzdělání soustředila na represii. Tuto námitku se zdálo potvrzovat rozsáhlé zatýkání studentů na přelomu let 1996 a 1997. Vedle opozičních stran přicházela kritika na praktiky vlády také z řad nevládních organizací a profesních sdružení. Soudnická asociace (ASM, *Association Syndicale de la Magistrature*) upozorňovala na omezování nezávislosti judikatury, například tím, že soudci byli jmenováni přímo ministrem spravedlnosti. Ivorijská liga pro lidská práva LIDHO zase varovala, že koncept *ivoirité* jde proti ústavou garantované rovnosti před zákonem.

Pro budoucí vývoj důležitá byla i ztráta podpory armády. Zatímco v éře Boignyho byly vazby mezi armádou a vládou velmi těsné a armáda byla zastoupena ve stranických i státních orgánech, po nástupu technokratické vlády v roce 1990 se role vojáků v civilní sféře omezila jen na pozice ve státních firmách a po roce 1993 byli vojáci odvoláni i z těchto pozic. Eliminace vojáků z civilní sféry a snižování rozpočtu resortu obrany vedlo mimo jiné k odmítnutí armády vměšovat se nadále do vnitřní politiky a zasáhnout proti demonstrantům při bojkotu prezidentských voleb v roce 1995. Následné, již zmíněné, propuštění náčelníka generálního štábu vztahy mezi armádou a prezidentem ještě více zhoršilo.

Vyvrcholením autoritářských tendencí prezidenta Bédiého bylo přijetí nové ústavy 27. června 1998. Ta výrazně posilovala pravomoci prezidenta, protože prodloužila jeho funkční období z pěti na sedm let, navíc bez omezení počtu funkčních období. Prezident dále dle ústavy získal právo jmenovat jednu třetinu členů nově vzniklé horní komory parlamentu, Senátu,³² zbylé dvě třetiny měly být voleny nepřímou. Součástí ústavy se stal i volební řád přijatý v roce 1994, v němž navíc podmínka nepřetržitého trvalého pobytu v zemi v době před volbami byla zpřísněna z pěti na deset let. Snaha Bédiého zvýšit

³² Doposud neustaven, první senátoři měli být zvoleni po volbách v roce 2005, které však byly o rok odloženy. V souvislosti se zřízením Senátu došlo také k další změně článku 11 ústavy: v případě uvolnění prezidentské pozice ji dočasně vykonává předseda Senátu, který musí následně vypsat nové prezidentské volby, jichž se nesmí sám zúčastnit.

si pravomoci a současně omezit konkurenci vyvolala na podzim vlnu demonstrací opozičních stran. Opozice protestovala také proti přijetí Zákona o půdě (prosinec 1998), podle nějž je vlastnictví půdy podmíněno ivorijským občanstvím; každý vlastník půdy musí do deseti let od přijetí zákona prokázat svůj ivorijský původ, jinak jeho půda propadne státu.

Proti nové ústavě se zdvihla vlna odporu a v Abidjanu proběhla řada demonstrací (září 1998, duben až květen 1999). Prezident pod tlakem všeobecného nesouhlasu s jeho politikou zahájil jednání s opoziční FPI, ale stejně jako při prvních pokusech o jednání nedokázaly ani v listopadu 1998 obě strany najít společnou řeč. FPI podmiňovala jakoukoliv politickou spolupráci s vládou zásadními reformami (nový volební řád, ustavení nezávislé volební komise, personální obměna Ústavní rady, přechod z většinového na proporční volební systém, snížení volebního práva z 21 na 18 let, druhé kolo prezidentských voleb pouze se dvěma kandidáty, svoboda tisku), na které vláda odmítla přistoupit. Podobně bezvýsledně skončila i jednání s RDR v březnu a dubnu 1999 o organizaci voleb, zde se obě strany neshodly na podobě volebního řádu a podmínek volitelnosti kandidátů. V srpnu navíc mezi oběma stranami došlo k další roztržce. Ouattara se stal předsedou strany RDR a ohlásil, že bude jejím kandidátem pro nadcházející prezidentské volby. Následně v září získal soudně potvrzený certifikát o své ivorijské národnosti, který však ministerstvo spravedlnosti zpochybnilo a následně jej Nejvyšší soud anuloval. Ouattara byl obviněn z falšování úředních dokumentů a byl na něj vydán mezinárodní zatykač, řada příznivců RDR včetně několika poslanců byla zatčena.

Kritika vůči prezidentovi postupně rostla v celé společnosti. Ekonomika země se v důsledku poklesu cen exportních komodit opět začala propadat, naplno se projevíly negativní důsledky liberalizačních reforem a úsporných opatření, v únoru 1999 došlo k opětovnému zmrazení půjček ze Světové banky. Prostředky ze sociálních fondů

málokdy směřovaly k tomu, kdo je skutečně potřeboval, rozbujela se korupce. Úpadek městské střední třídy vyústil v prosinci 1998 ve stávkou státních zaměstnanců, v červnu 1999 ve stávkou odborů a o dva měsíce později v demonstrace radikalizujících se studentských organizací. Ve městech rostla nezaměstnanost, na venkově se množily sporu o půdu, které začal být po desetiletích zakládání nových plantáží nedostatek. Stále více se navíc v protestech začalo projevovat doposud víceméně skrývané etnické napětí. Vedle konceptu *ivoirité* k tomu přispělo i samotné rozdělení politické scény v zemi. Vše se točilo kolem tří hlavních politických stran a jejich lídrů, z nichž každý reprezentoval jednu z historicko-kulturních entit. Henri Konan Bédié a PDCI měli podporu na akanském jihovýchodě, Laurent Gbagbo a FPI na kruském jihozápadě, Alassane Ouattara a RDR na muslimském severu. Již zmíněná otázka půdy se stala rozbuškou událostí v Tabou na jihozápadě země. Rodina voltajského původu se zde usadila na zakoupeném pozemku, který se 1. listopadu pokusila skupina místních obyvatel obsadit. Spor o pozemek vyústil v sérii násilností místních obyvatel vůči ne-ivorijským rezidentům, v jejichž důsledku jich přibližně dvacet tisíc zemi opustilo. Etnická nesnášenlivost se však poněkud překvapivě začínala projevovat také mezi studenty abidjanské univerzity. Politické, sociální a etnické napětí ve společnosti nezadržitelně eskalovalo a hrozilo přerůst v ozbrojený konflikt. I proto vláda 1. prosince 1999 přijala půlroční zákaz všech demonstrací.

7. První státní převrat a vojenské interregnum (1999-2000)

Na Vánoce 1999 představa o ivorijském zázraku definitivně padla. Po ekonomické stránce se sice začala hroutit již počátkem 80. let, nicméně Côte d'Ivoire stále zůstávalo jednou z mála afrických zemí bez zkušenosti s vojenským převratem. Celospolečenské napětí konce 90. let se však odrazilo i v třenicích uvnitř armády, které vyústily v nekrvavý převrat 24. prosince. O den dříve skupina vojáků obsadila budovy rádia a televize a ohlásila požadavek na vyplacení slíbených odměn za účast ve vojenské misi ve Středoafričské republice.³³ Současně požadovali, aby byl generál Gueï opětovně jmenován do čela armády. Druhého dne se Gueï k rebelujícím vojákům připojil a prohlásil se hlavou státu. Rozpustil vládu, Národní shromáždění, Ústavní soud a Nejvyšší soud a místo nich jmenoval nový nejvyšší orgán, Národní výbor pro veřejné blaho (CNSP, *Comité National de Salut Public*) složený z devíti důstojníků a poddůstojníků ze všech složek ivorijské armády. Někteří ministři za PDCI byli zatčeni, prezident Bédié a jeho nejbližší se ukryli na francouzské ambasádě a na francouzské vojenské základně nedaleko Abidjanu, odkud byli převezeni do Toga a posléze do Paříže.

Francouzská vláda ve svém prohlášení převrat odmítla, nicméně přímo v Côte d'Ivoire byla situace diametrálně odlišná. Většina obyvatel převrat přivítala a Gueïovy výroky kritizující svrženou vládu za korupci a podněcování xenofobie skrze koncept ivorijství vzbuzovaly naděje, že by převrat mohl vést k uklidnění napjaté situace v ivorijské společnosti. Tím spíše, že se generál, svým

³³ Během roku 1996 vypuklo ve Středoafričské republice několik protivládních vzpour, které se středoafričské armádě za pomoci francouzských jednotek podařilo potlačit. Po sérii jednání byla 25. ledna 1997 podepsána tzv. Banguiská dohoda, jež předpokládala vznik vlády národní jednoty, odzbrojení vzbouřenců i civilistů a zajištění bezpečnosti v zemi za přítomnosti afrických sil s podporou Francie, tzv. Mise monitorující naplnění Banguiské dohody (MISAB). V dubnu 1998 byla tato mise nahrazena mírovou misí OSN nazvanou MINURCA, která byla také složena z vojenských jednotek západoafričských států. Misi se podařilo zajistit v zemi bezpečnost a přivést znesvářené strany k jednání a podepsání Dohody o národním usmíření v roce 1998. Vojákům CI byla vládou slíbena odměna 1500 euro/os, která nebyla vyplacena. Důvodem nespokojenosti mezi vojáky byla i zastarávající technika ivorijské armády.

etnickým původem Yacouba a tudíž nepatřící ani k jedné ze tří soupeřících etno-regionálních skupin, přihlásil k odkazu zakladatele státu Félixé Houphouëta-Boignyho. „Převrat nebyl veden ani proti žádnému jednotlivci, ani proti žádné etnické skupině. Byla to akce ve jménu veřejného blaha a národního zájmu“ (N'Guessan 2002:58). Převrat záhy podpořili studenti, vedení armády, četnictva a policie a také obě hlavní opoziční strany. Pro RDR byla generálova vyjádření příslibem, že dosavadní pravidla hry diskriminující třetinu obyvatel budou změněna a kandidáti ze Severu se budou moci ucházet o zvolení ve svobodných volbách. Pro FPI bylo hlavním pozitivem převratu ukončení politického monopolu PDCI. Pro obě strany však pozitivní reakce na převrat byla také do značné míry pragmatickým krokem. Robert Gueï po svém nástupu do čela státu vytvořil CNSP jako přechodný orgán, který měl stabilizovat situaci v zemi a v horizontu přibližně deseti měsíců až jednoho roku připravit půdu pro nové volby a předání moci zpět do rukou civilní vlády. Pozitivní činnost v přechodném období by samozřejmě oběma stranám získala politické body, obzvláště bylo-li zřejmé, že převrat byl namířen proti PDCI, s nímž generál spolupracovat odmítl. Jedinými výraznými odpůrci převratu uvnitř země byly organizace lidských práv LIDHO a menší strana USD.

4. ledna 2000 jmenoval CNSP novou vládu (oficiálně bez předsedy); celkem měla dvaadvacet členů, z toho 8 členů CNSP, 7 ministrů za RDR, 4 ministry za FPI a po jednom ministru měly menší strany Africká strana pro ivorijskou renesanci (PARI, *Parti Africain pour la Renaissance Ivoirienne*) a Strana pokroku a socialismu (PPS, *Parti pour le Progrès et le Socialisme*). Již druhého dne však poněkud překvapivě FPI z vlády odešla na protest proti údajně příliš velkému vlivu RDR. Hrozba odchodu z vlády se nakonec pro FPI ukázala jako dobrá taktika, protože následně získala dvě dodatečná ministerská křesla. Tímto krokem se v podstatě rozpadlo spojení obou těchto stran, Republikánská fronta. Koncem ledna byla také vytvořena

Ústavní a volební komise, jejímž úkolem bylo připravit návrh nové ústavy a volebního řádu.

Otázka nové ústavy však opět postavila do popředí otázku ivorijsství a etnicity obecně. FPI se totiž vždy distancovala od tradice houphouetismu (což potvrzuje tezi, že její spolupráce s vojáky byla čistě pragmatickým krokem) a nijak výrazně se netajila negativním vztahem k mase imigrantů³⁴. S ohledem na účelové spojenectví s RDR v boji proti Bédiému se tento postoj v 90. letech promítal především do vztahu k početné skupině uprchlíků z Libérie³⁵ či libanonských obchodníků, po pádu vlády PDCI a rozpadu tohoto spojenectví se však i FPI přidala k vlně proti-seveřanských vášní. Návrh ústavy a volebního řádu proto zachovával obě kontroverzní ustanovení o ivorijském původu kandidáta i obou jeho rodičů a o jeho nepřetržitém pětiletém pobytu v zemi. FPI navíc obvinila své bývalé spojence RDR z podvodů při získávání certifikátů o ivorijské národnosti. Generál Gueï návrh ústavy přijal, ale ustanovení o původu kandidáta změnil tak, že ivorijský původ stačil pouze u jednoho z rodičů kandidáta (*kandidát musí být ivorijského původu a jeho matka **nebo** otec také musí být ivorijského původu* namísto *kandidát musí být ivorijského původu a jeho matka **a** otec také musí být ivorijského původu*). Právě ona spojka v ustanovení volebního řádu se stala předmětem rozsáhlé debaty, kdy se Gueï ocitl pod soustředěným tlakem, aby byl použit původní návrh. „Kontroverze mezi *a* a *nebo* je jednou z mnoha forem hádky zvané ivorijsství. Ivorijský politický slovník označuje spojku *a* toho, kdo má oba rodiče ivorijského původu, a spojku *nebo* toho, kdo má jen jednoho rodiče ivorijského původu. Ti, označení jako *a*, jsou volitelní do pozice prezidenta, zatímco ti, označení

³⁴ Již před volbami v roce 1990 FPI protestovala proti volebnímu právu ne-Ivorijců a následně proti jmenování Ouattary premiérem.

³⁵ Po vypuknutí občanské války v roce 1990 uprchlo do Côte d'Ivoire asi 350.000 Liberijců,

spojkou *nebo* nikoliv, přestože nadále mají aktivní volební právo“ (Konaté 2002:254).³⁶

Robert Gueï sice komisí navrhované ustanovení o původu kandidátů zmírnil (Ouattara však po vydání zatykače na svou osobu pobýval v pařížském exilu a tak jako tak byl návrhem ústavy z voleb vyloučen, bez ohledu na spojku obsaženou v onom klíčovém ustanovení), nicméně jeho politický kurs se začínal zřetelně vzdalovat od toho, co sliboval při převzetí moci. Prohlášení o tom, že mu jde o veřejné blaho a nikoliv o osobní moc, vypadala stále více a více jako rétorické cvičení. V průběhu jara začínalo být zřejmé, že se Gueï bude v nadcházejících prezidentských volbách také ucházet o nejvyšší funkci, přestože to v době převratu výslovně popřel, a začíná se postupně zbavovat možných konkurentů. Koncept ivorijství, který se před půl rokem stal jednou z příčin převratu, se nyní stal i pro Gueïe prostředkem k mobilizaci voličů, jen s tím rozdílem, že původní Bédiého akanské ivorijství bylo nahrazeno jižanským ivorijstvím zahrnujícím všechny autochtonní etnické skupiny v Côte d'Ivoire (Akindes 2004:29). Vztah Gueï-Ouattara se tímto vyhrotil až do té míry, že 18. května generál rozpustil stávající vládu. V nové vládě, jíž vedl Seydou Diarra, si FPI podržela svých šest ministrů, RDR získala pouze jedno ministerské křeslo, dva ministry obsadila PDCI. Ouattara jménem strany RDR druhého dne oznámil, že její ministr z vlády vystupuje a strana dále nebude s vojenským režimem spolupracovat. Napětí v ivorijské společnosti se tak v polovině roku 2000 navrátilo do stejné pozice, v níž bylo v posledních měsících před převratem. Počáteční popularita generála výrazně poklesla, postavila se proti němu část rozdělené armády a také jeho vlastní lidé, které nedokázal zaplatit. V krátkém sledu následně přišlo několik pokusů o převrat (22. června, 4. července).

³⁶ V zásadě tak návrh rozškatulkoval obyvatelstvo CI do tří skupin:

1. osoby, jejichž oba rodiče jsou ivorijského původu, mají aktivní i pasivní volební právo;
2. osoby, jejichž jeden rodič je ivorijského původu a druhý nikoliv, mají pouze aktivní volební právo;
3. osoby, jejichž rodiče nejsou ivorijského původu, nemají od roku 1994 žádné volební právo.

23. července byl občanům v referendu předložen ke schválení návrh ústavy. Všechny relevantní politické síly v zemi veřejně návrh podpořily, a to včetně RDR a samotného Ouattary, který tím chtěl odmítnout spekulace o svém původu.³⁷ K urnám se dostavilo 56% voličů a 86,5% z nich hlasovalo pro přijetí ústavy, která začala platit od 1. srpna. Klíčový článek 35, tedy podmínky volitelnosti prezidenta, však byl pouhý týden před referendem opětovně změněn a nakonec zněl tak, že prezidentem Côte d'Ivoire může být pouze *osoba ivorijského původu, jejíž oba rodiče jsou také od narození ivorijského původu, a která se nikdy nevzdala ivorijské národnosti ani nikdy nepoužívala jinou než ivorijskou národnost, a která žije v zemi nepřetržitě pět let před volbami a deset let celkem*. První polovina září se následně nesla ve znamení sporů mezi příznivci a odpůrci Ouattary o jeho původu a právu kandidovat ve volbách.

18. září ve tři hodiny ráno provedla skupina vojáků útok na vilu generála Gueïe. Strhla se přestřelka, při níž zahynulo deset vojáků z generálovy osobní gardy, nicméně i díky jejich obětavosti byl pokus o atentát neúspěšný. Generál následně z atentátu obvinil RDR a odvolal z vlády dva jí blízké generály Lassanu Palenfa a Abdoulaye Coulibalyho. Oba přitom od počátku stáli Gueïovi po boku a byli původními členy CNSP.³⁸ Armádu zasáhly vnitřní spory, protože část vojáků nesouhlasila s generálovým úmyslem kandidovat ve volbách (mimo jiné právě Palenfo a Coulibaly), společnost byla ostře rozdělena v otázce volitelnosti kandidátů. Týden po neúspěšném atentátu přijela do CI skupina afrických státníků s cílem najít nějaké východisko

³⁷ Ouattarovi oponenti argumentují tím, že on sám není Ivorijec, protože v BCEAO i IMF byl veden jako zástupce Horní Volty/Burkiny, a i kdyby byl, tak stejně nemůže kandidovat, protože jeho otec není Ivorijec. Ouattara obě námitky odmítá. Jeho otec pochází z náčelnické rodiny království Kong a je přímým potomkem zakladatele tohoto státu, Sékou Ouattary (též Watary). Větší část tohoto království, založeného roku 1710, se rozkládala na území dnešního Côte d'Ivoire, částečně však zasahovalo i na území dnešní Burkiny. Ouattarův otec byl náčelníkem vesnice, která se při vytváření koloniálních map stala součástí území Horní Volty, a tudíž mu byla přidělena voltajská národnost. Co se týče první námitky, Ouattara argumentuje tím, že sice měl diplomatický pas Horní Volty, nicméně vždy se v obou organizacích prezentoval jako Ivorijec.

³⁸ Palenfo byl v CNSP číslem dvě, Coulibaly číslem tři.

z hluboké krize. Jejich návrh předpokládal, že generál nebude ve volbách kandidovat a naopak že se voleb budou moci zúčastnit všichni přihlášení kandidáti s tím, že vítěz posléze sestaví přechodnou vládu národní jednoty. CNSP tento návrh odmítl a krize se dále stupňovala.

6. října Nejvyšší soud vyřadil z voleb 14 z 19 kandidátů, včetně Ouattary a všech kandidátů PDCI. Sympatizanti PDCI a RDR vyšlo do ulic a vyzvali k bojkotu voleb. Ty se však 22. října přesto uskutečnily. Druhého dne ráno byly oznámeny předběžné výsledky, podle nichž se vítězem již v prvním kole stal Gbagbo. Vojenský režim následně rozpustil volební komisi a její členy nechal pro manipulaci s výsledky zatknout. V televizním vystoupení se pak prohlásil vítězem voleb s údajným ziskem 52,7% hlasů generál Gueï. Laurent Gbagbo v reakci na běh událostí vyzval všechny ivorijské vlastence, aby na protest proti zmanipulovaným volbám vyšli do ulic. Protože se naděje vkládané do CSNP nevyplnily,³⁹ setkala se jeho výzva s ohlasem a 25. října se v Abidjanu i jinde v zemi konaly demonstrace za účasti desítek tisíc lidí, požadujících zveřejnění skutečných výsledků voleb. Reakcí generála bylo, že dal četnictvu příkaz střílet do davu.⁴⁰ Větší část armády však již stála proti generálovi a podpořila demonstrující. Druhého dne vystoupil v televizi předseda sesazené volební komise a oznámil skutečné výsledky voleb (viz Tabulka 4).

³⁹ CSNP si položil tři cíle: „vyčistit dům“ ve smyslu obnovení státní jednoty, řídit zemi s ohledem na zájmy občanů a vytvořit principy pro vznik druhé republiky. Státní jednota obnovená nebyla, naopak společenská rozštěpení byla spíše posílena; od počátku ve vládě dominovalo handrkování o posty a podezření z protěžování té které strany; po několika pokusech o převratech i vojáci pokračovali v praxi manipulací s institucemi, arbitrárních zatýkání a postupu proti médiím. Blíže viz. Coulibaly 2002:95 an.

⁴⁰ Na konci října byl na předměstí Abidjanu objeven hromadný hrob s 57 těly, zřejmě důsledek právě této akce četnictva, celkem při nepokojích zemřelo asi dvě stě lidí.

Tabulka 4: Výsledky prezidentských voleb 22. 10. 2000⁴¹

Laurent Gbagbo	FPI	59,4%,
Robert Gueï	nez.	32,7%
Francis Wodié	PIT	5,7%
Théodore Mel Eg	UDCY ⁴²	1,5%
Nicolas Dioulou	nez.	0,7%

Pod tlakem demonstrací generál Gueï odjel ze země a ještě téhož dne byl Laurent Gbagbo inaugurován novým prezidentem. Nízká volební účast 37,5% voličů a především okolnosti, za nichž byly volby uspořádány, však výrazně snižovaly legitimitu prezidenta. Jediná Francie bezprostředně poté uznala nového prezidenta, ostatní západní představitelé a také jihoafrický prezident Thabo Mbeki vyzvali k opakování voleb. Prezident Gbagbo odmítl a druhého dne jmenoval novou vládu složenou ze zástupců FPI, PDCI a PIT, v jejímž čele stanul Affi N'Guessan (FPI). RDR zůstala vůči nové vládě v opozici a uspořádala několik demonstrací požadujících opakování voleb. Během listopadu došlo k několika násilným střetům mezi příznivci RDR a FPI, které se vyhroutil, když byla 1. prosince Nejvyšším soudem odmítnuta Ouattarova kandidatura i pro parlamentní volby. Při srážkách mezi policií a příznivci RDR 4.-5. prosince bylo zabito dvacet lidí. RDR poté vyhlásila bojkot voleb, které se sice 10. prosince uskutečnily, nicméně ne na celém území země.⁴³ Koncem roku 2000 se také začaly objevovat myšlenky na odtrhnutí severních oblastí od zbytku CI. Po sérii jednání RDR souhlasila s uspořádáním doplňkových voleb 14. ledna 2001 a s účastí v nich. Nakonec se však tato strana rozhodla bojkotovat i doplňkové volby a v novém

⁴¹ Údaje podle www.electionworld.org/ivorycoast.htm.

⁴² UDCY, Občanský demokratický svaz (*Union Démocratique Citoyenne*) vznikl oddělením od PDCI.

⁴³ Počet poslanců byl zvýšen na 225, volených ve 174 obvodech. Volby proběhly pouze ve 145 obvodech, v nichž se volilo 197 poslanců. Ze 32 obvodů v severní části země se volilo pouze ve třech.

parlamentu vůbec nezasedla. I přes bojkot sice získala 5 křesel, které však odmítla. Vítězem voleb se nakonec těsně stala prezidentova FPI před PDCI a třemi menšími stranami (viz Tabulka 5). Côte d'Ivoire vstoupilo do éry tzv. Druhé republiky.

Tabulka 5: Výsledky parlamentních voleb 10. 12. 2000⁴⁴

	10. 12.	14. 01.	celkem
FPI	96	0	96
PDCI	77	17	94
PIT	4	0	4
UDCY	1	1	2
MFA⁴⁵	1	0	1
RDR	1	4	5
nezávislí	17	5	22
prázdné	0	0	1
celkem	197	27	225

⁴⁴ Údaje podle www.binghamton.edu/cdp/era/elections/cote00par.html a www.electionworld.org.

⁴⁵ MFA, Hnutí sil budoucnosti (*Mouvement des Forces de l'Avenir*), založeno 1995.

8. Přechod k civilní vládě (2000-2002)

Spory mezi příznivci obou zneprátelených stran FPI a RDR se z období kolem voleb přenesly i do nového tisíciletí a vyvrcholily 8. ledna 2001 neúspěšným pokusem Seveřanů o převrat. Vláda obvinila z organizování převratu RDR a vyvolala tím útoky studentů z FESCI proti cizincům v okolí univerzitního kampusu. Po této události zesílil tlak Evropské unie na novou ivorijskou vládu, aby se pokusila nalézt oboustranně přijatelný *modus vivendi* mezi oběma zneprátelenými stranami. Gbagbo již v lednu skutečně začal jednat jak s RDR, tak se zástupci ivorijské muslimské komunity sdružené v Národní islámské radě (CNI, *Conseil National Islamique*). Výsledkem jednání byl příslib RDR zúčastnit se nadcházejících obecních voleb 25. března 2001. Vcelku nečekaně se jejich vítězem stala právě tato strana, která zvítězila v 63 ze 197 *communes*, a to nejen v severní části země, ale i v centrálních a jihozápadních oblastech včetně měst; PCDI zvítězila v 60 obvodech, FPI naopak utrpěla výraznou porážku, když zvítězila jen ve 30 obvodech (podrobnější přehled výsledků viz tabulka 6 na straně 84). Nečekané vítězství RDR bylo o to významnější, že obecní volby byly vůbec prvními volbami po roce 1990, jichž se zúčastnily všechny relevantní politické subjekty v zemi. Po oznámení výsledků uspořádali příznivci RDR několik „oslavných“ shromáždění, jimiž však podnítili již tak radikální Mladé vlastence (JP, *Jeunes Patriotes*, v podstatě mládežnická organizace FPI) k ještě větší radikalizaci, jejímž výsledkem bylo několik útoků na mešity.

Tyto útoky radikalizující se mládeže spolu s neúspěchem v obecních volbách dále oslabovaly již tak slabou legitimitu prezidenta Gbagba.⁴⁶ Ten se proto koncem roku 2001 rozhodl uspořádat tzv. Národní usmiřovací fórum, které mělo projednat klíčové otázky týkající se vývoje v zemi v posledním desetiletí, najít kořeny krize

⁴⁶ S ohledem na volební zisky a volební účast byl jak prezident Gbagbo, tak FPI zvoleni přibližně pouhými deseti procenty voličů.

a následně předložit návrhy k jejímu řešení a tím udělat tlustou čáru za minulostí. V čele fóra stanul respektovaný politik a diplomat Seydou Diarra, muslim ze severu země s vazbami na exprezidenta Bédiého, expremiéra Ouattaru i generála Gueïe (byl předsedou jeho druhé vlády). Vedle osmi set zástupců občanské společnosti (politických stran, nevládních organizací, profesních asociací, církví, parlamentu, regionální samosprávy...) se fóra zúčastnili také všichni čtyři političtí lídři země. Nikdo z nich si nedovolil pozvání odmítnout, protože by to „znamenal politicky se izolovat a riskovat ztrátu podpory mezi občany“ (N´Guessan 2002b:331). Fórum bylo zahájeno 9. října 2001 a většina z předřečníků uvedla jako příčiny krize korupci, nepotismus, podvody a politickou neschopnost představitelů PDCI na jedné straně a politizaci nábožensko-kulturních rozdílů Ouattarou a jeho příznivci na druhé straně. Pozornost se nicméně soustředovala především na vystoupení čtyř hlavních účastníků. Jako první vystoupil Bédié, který uznal výtky směřující na neschopnost udržet veřejný pořádek, odmítl však, že by počátkem krize a rozdělení země na dva tábory byl koncept ivorijsství. Prezident Gbagbo se ve své řeči omezil na shrnutí ústrků, které během své politické kariéry v 80. a 90. letech zažíval ze strany vládnoucí PDCI. Ve své řeči také označil ústavu, respektive volební řád za cíleně namířený proti Ouattarovi s cílem vyloučit jej z volebního klání, nicméně změnu podmínek volitelnosti odmítl; podle prezidenta byla ústava schválena obyvateli v referendu a je tudíž projevem obecné vůle.⁴⁷ Generál Gueïe ve své řeči ospravedlňoval převrat a uznal Ouattarův ivorijský původ. Ouattara naproti tomu žádal pro generála oficiální uznání statutu bývalé hlavy státu a také požadoval změnu ústavy; kromě toho fóru předložil důkazy o svém ivorijském původu.

Fórum bylo skončeno 18. prosince a jeho závěrečná rezoluce byla sestavena tak, aby uspokojila všechny čtyři hlavní účastníky fóra -

⁴⁷ Většina odborníků nicméně poukazuje na to, že více než polovina obyvatel země je negramotných a tudíž velmi náchylných k manipulaci ze strany politiků.

Gbagba (je legitimním prezidentem země, okamžitá změna ústavy včetně podmínek volitelnosti je vyloučena), Bédiého (převrat z prosince 1999 byl nelegitimním převzetím moci), Gueie (byl uznán jako „bývalá hlava státu“ a byla doporučena amnestie pro účastníky převratu) i Ouattaru (je osobou ivorijského původu a musí mu být doručen certifikát o ivorijské národnosti - stalo se tak v červnu 2002). Výsledky fóra však zůstávají poněkud ambivalentní, protože řada otázek jako kdo byl skutečným hybatelem vojenského převratu z prosince 1999 nebo kdo je zodpovědný za masakr na předměstí Abidjanu z října 2001 zůstaly i nadále nezodpovězeny, tím spíše, že fórum ve své rezoluci navrhovalo zmíněnou amnestii. Jak poznamenává N'Guessan (2002b:339), v Côte d'Ivoire byli nevinní a oběti, ale žádní viníci. Stejně tak nevyřešena zůstala i otázka osoby Ouattary. Fórum uznalo jeho ivorijský původ a zajistilo mu doručení certifikátu o ivorijské národnosti, změna kontroverzních ustanovení ústavy však byla odmítnuta. Z hlediska prezidentských ambicí Ouattary se tak vlastně vůbec nic nezměnilo.

Spíše než fórum přinesly posun k jednání krajské volby 7. července 2002. V osmnácti departmentech zvítězily shodně FPI a PDCI, největší počet hlasů však obdržela opět RDR. Tento výsledek je sice do značné míry zkreslen faktem, že v Abidjanu FPI a PDCI podaly s PIT společnou kandidátku, nicméně fakt, že se RDR těší v severních a centrálních částech země velké podpoře, nebylo lze popřít. Její úspěch byl navíc zvýrazněn problémy s distribucí voličských karet: vládní strany byly zřejmě předchozím úspěchem RDR v obecních volbách poněkud znepokojeny, takže byl proces distribuce voličských karet v severních oblastech zdržován a řada obyvatel zde vůbec volit nemohla. Přesto i krajské volby skončily pro RDR úspěchem, což následně vedlo k obnovení jednání s vládou a k obsazení čtyř ministerských postů ve vládě národní jednoty (FPI, PDCI, RDR, PIT), jejíž vznik byl oznámen 5. srpna 2002.

Tabulka 6: Výsledky obecních a krajských voleb⁴⁸

	Obecní volby 03/01		Krajské volby 07/02	
FPI	25,2%	33	20,6%	18
PDCI	27,0%	60	19,7%	18
RDR	27,2%	63	24,8%	10
UDPCI ⁴⁹				3
ost.		41 ⁵⁰		9 ⁵¹

⁴⁸ Côte d'Ivoire se dělí na devatenáct *régions*, padesát osm *départements* a sto devadesát sedm *communes*. Výsledky voleb podle Bouquet 2005:84 a 100-103.

⁴⁹ UDPCI, Svaz pro demokracii a mír v Côte d'Ivoire (*Union pour la Démocratie et la Paix en Côte d'Ivoire*) založili v roce 2001 příznivci generála Gueïe. Až do září 2002 tato strana spolupracovala s vládní FPI.

⁵⁰ 38 *communes* ovládli nezávislí, řada z nich se později stala členy strany generála Gueïe (UDPCI), v jedné zvítězila PIT a dvě radnice zůstaly po volbách neobsazeny.

⁵¹ Jde o pět nezávislých kandidátek a čtyři společné kandidátky: FPI, PDCI a PIT v Abidjanu (jih země) a v Daloé (západ), FPI a UDPCI v San Pedro na jihozápadě a PIT a UDPCI v Duékoué na západě země.

9. Občanská válka (2002)

Nová vláda se již od počátku roku 2002 snažila o obnovení politické i ekonomické stability (*réfondation*) v zemi. Mezi hlavní pilíře jejího programu patřilo bezplatné základní školství, zavedení všeobecného zdravotního pojištění, decentralizace státní správy, zvýšení zmrazených platů státních zaměstnanců, opětovné navázání komunikace s mezinárodními finančními institucemi, sestavení vyrovnaných rozpočtů a splácení dluhů. Zřetelně se uvolnil prostor pro novinářskou činnost, zvýšila se transparentnost politiky a podařilo se dostat růst ekonomiky ze záporných čísel roku 2000 opět do kladných hodnot (viz tabulka 7).

Tabulka 7: průměrný roční růst HDP v daném období⁵²

období	růst HDP
1960-1970	8%
1970-1980	6%
1980-1995	1.5%
1995-1998	5%
1999-2001	0.5%
2002	3%

Ani snaha o pozitivní program a zapojení RDR do vlády však nedokázaly zcela eliminovat protivládní nálady v ivorijské společnosti. V noci z 18. na 19. září 2002, když byl prezident Gbagbo na státní návštěvě v Římě, stále přetrvávající politické napětí vyústilo v další převrat V Abidjanu byl zavražděn ministr vnitra a proveden neúspěšný atentát na ministra obrany a velitele ozbrojených sil, hlavní město se však povstalcům ovládnout nepodařilo. Úspěšnější byli v Bouaké ve středu země a v Korhogu na severu země, kudy projížděla neoznačená terénní auta, z nichž stříleli uniformovaní muži do vzduchu i do lidí. Jejich řádění si během prvních tří dní vyžádalo asi tři sta obětí. Vláda

⁵² Údaje podle Synge (2004) a www.worldbank.org

v první reakci prohlásila, že jde o další převrat Roberta Gueïe, ten však byl hned první den v nastalém zmatku v Abidjanu zavražděn, pravděpodobně vládními jednotkami. Po dvanácti dnech se rebelové představili jako Vlastenecké hnutí Côte d'Ivoire (MPCI, *Mouvement Patriotique de Côte d'Ivoire*) a vystoupili se seznamem požadavků, který zahrnoval například rozpuštění vlády a parlamentu a uspořádání nových prezidentských a parlamentních voleb, udělení ivorijského občanství všem obyvatelům země, změnu ústavy a zákona o půdě nebo opětovné přijetí všech vojáků propuštěných z armády. Právě sedm stovek vojáků propuštěných z armády bylo hlavními aktéry převraty, řada z nich se přitom podílela již na převratu v roce 1999 nebo na pokusu o převrat v lednu 2001. Během roku 2000 se však nepohodli s generálem Gueïem v otázce jeho kandidatury ve volbách a pokusili se jej v červenci 2000 svrhnout. Následně byli z armády propuštěni a uchýlili se do exilu v Burkině, kde se, pravděpodobně s podporou tamní vlády, připravovali na další ozbrojený útok.

Vláda s poukazem na legitimní zvolení Gbagba prezidentem odmítla s rebely vyjednávat, ale s výjimkou Abidjanu proti nim nijak nezasáhla, pouze vyřadila z provozu síť mobilních telefonů, aby znemožnila rebelům komunikaci. Protože se první teze o původcích převratu neprokázala, přišla vláda s druhou tezí, že je rebelie vedena ze zahraničí. Na základě podepsaných dohod o vojenské spolupráci proto požádala francouzskou armádu, aby do situace zasáhla a pomohla jí obnovit státní jednotu. Francie toto odmítla a označila rebelii za vnitrostátní krizi, nicméně do konfliktu tak jako tak 22. září zasáhla. Nikoliv však na straně vlády, nýbrž za účelem bezpečného odjezdu francouzských a amerických občanů z Bouaké a Korhoga. Poté se francouzské jednotky přemístily do Yamoussoukra, kde vytvořily nárazníkový štít mezi vládními a povstaleckými jednotkami. V zářetí rozmístily Spojené státy své jednotky v Abidjanu a do krize se zapojila i subregionální západoafrická organizace ECOWAS. Senegalský prezident Abdoulaye Wade inicioval 29. září setkání hlav

států a vlád západoafrických zemí v Akkře, na němž byla vyjádřena podpora vládě CI. Afričtí státníci také zahájili jednání se zástupci rebelů, kteří 2. října souhlasili s příměřím (tzv. dohoda Accra I). Ivoirijská vláda však odmítala hlavní požadavek rebelů, tj. odstoupení prezidenta a uspořádání voleb, a dohodu proto nepodepsala. MPCCI následně dohodu o příměří jednostranně vypovědělo.

Afričtí státníci však v úsilí o řešení krize pokračovali i nadále a podařilo se jim obě strany dostat zpět k jednacímu stolu. 17. října obě strany souhlasily s příměřím, ukončením násilností, obnovením státní jednoty a uznáním státních orgánů. Tato dohoda byla potvrzena 30. října při jednáních Lomé, je však otázkou, zda skutečně obě strany chtěly válku ukončit. Jak poznamenává Bouquet (2005:117), „obě strany mluvily v Lomé o míru a mezitím se v terénu připravovaly na válku“. Rebelové rekrutovali nové vojáky a pokračovalo jejich vyzbrojování, vláda nakoupila několik helikoptér sovětské výroby a zajistila posílení své armády o východoevropské vojáky ve službách jihoafrických žoldnéřských agentur.

Již během listopadu byla dohoda v troskách. Rebelie se rozšířila ze severu země i na západ, který ovládly dvě menší povstalecká seskupení Lidové hnutí západního Côte d'Ivoire (MPIGO, *Mouvement Populaire Ivoirien du Grand-Ouest*) a Hnutí pro spravedlnost a mír (MJP, *Mouvement pour la Justice et la Paix*). Listopad a prosinec 2002 se nesly ve znamení násilností na všech stranách, vydatně podporovaných vyhraněným etnonacionalismem vládních i opozičních médií. Násilnosti sice koncem roku skončily, polovina země však zůstala v rukou povstalců, což také přispělo k rozpadu vlády národní jednoty, z níž odstoupili ministři za RDR na protest proti spojování této strany s povstalcí. Povstalci sice byli ochotni s vládou dále jednat, nikoliv však na území Côte d'Ivoire. Role mediátora se tedy ujala Francie, tradičně aktivní v případě krizí ve svých bývalých afrických koloniích, a přišla s návrhem na uspořádání jednání u kulatého stolu na svém území, s nímž obě strany sporu souhlasily.

10. Poválečná jednání o budoucnosti země (2003-2005)

Jednání se konala 15.-24. ledna 2003 na pařížském předměstí Linas-Marcoussis za účasti zástupců tří povstaleckých hnutí (MPCI, MPIGO, MJP), sedmi politických stran (FPI, PDCI, RDR, UDPCI, PIT, MFA, UDCY), tří mezinárodních organizací (ECOWAS, AU, OSN) a za předsednictví Francie. Výsledkem jednání byla dohoda, která předpokládala okamžité ukončení násilných akcí ze strany rebelů a jejich odzbrojení, vznik nové vlády národní jednoty s kompromisním premiérem dle dohody všech stran a za účasti zástupců všech stran, amnestii pro rebely, návrat části rebelů do armády a přípravu nových voleb. Dohoda také za účelem monitoringu naplňování dohody předpokládala rozmístění jednotek organizace ECOWAS, francouzských jednotek a mise OSN pod názvem MINUCI. Dohodu z Linas-Marcoussis o dva dny později podpořili účastníci summitu Francie-Afrika v Kléberu a 4. února svou rezolucí č. 1464 také Rada bezpečnosti OSN, v samotném Côte d'Ivoire se však zdvihla vlna nevole. Již 25. ledna se v Abidjanu konala demonstrace proti podepsané dohodě, která byla, podle protestujících, vůči rebelům příliš vstřícná. Hlavním aktérem demonstrace byli Mladí vlastenci a terčem jejich útoku se pro tentokrát staly francouzské cíle.

Po podepsání mírové dohody v Linas-Marcoussis probíhala mezi rebely a vládou další jednání, která měla upřesnit scénář postupu obou stran. Výsledkem jednání bylo 10. března 2003 podepsání tzv. Dohody Accra II, která definitivně vyjasnila složení vlády, v jejímž čele již během února stanul respektovaný Seydou Diarra. Jednání však nebyla jednoduchá, kamenem úrazu se stala jednání o obsazení ministerstev vnitra a obrany. Povstalci, nyní již sjednocení pod hlavičkou Nové síly (FN, *Forces Nouvelles*), podmínili uznání Diarry jako premiéra právě získáním těchto dvou ministerstev pro sebe, všechny politické strany v ivorijském parlamentu však ve společném komuniké toto odmítly. Povstalci nakonec při jednáních ustoupili,

vůbec poprvé od vypuknutí války, a obou ministerstev se vzdali. V půlce dubna 2003 tedy mohla zahájit činnost nová vláda o jedenačtyřiceti členech, z nichž deset obsadila FPI, devět připadlo povstalcům, PDCI a RDR získali sedm, respektive šest křesel a menší subjekty po jednom či dvou křeslech.

Podle dohody měl být také koncem roku zahájen proces odzbrojování povstaleckých skupin, i přes oficiální oznámení o ukončení války z počátku července se tak však do konce roku nestalo. Protože v zemi i nadále panovalo velké napětí mezi oběma stranami (rebelové z FN na protest proti pomalému naplňování dohody z Linas-Marcoussis od září 2003 bojkotovali jednání vlády), přistoupila OSN k ukončení své první mise a nahradila ji misí UNOCI (*United Nations Operations in Côte d'Ivoire*) o předpokládané síle 6600 osob (UN 2005:4).⁵³ Původní mandát mise, zahrnující monitoring příměří, pomoc při procesu odzbrojování, dohled nad dodržováním lidských práv a ochranu civilních pracovníků mezinárodních organizací, byl od 4. dubna 2004 na jeden rok, nicméně následně byl několikrát prodloužen a trvá dodnes.

V lednu 2004 pod mezinárodním tlakem ukončili rebelové bojkot jednání vlády, nicméně během jara se situace v zemi opět začínala zhoršovat. V březnu opozice obvinila FPI ze zdržování implementace mírové dohody a následně RDR, PDCI, FN, UDPCI a MFA⁵⁴ ohlásily bojkot vlády. Při následných demonstracích opět došlo k násilným střetům. 18. května proto prezident Gbagbo tři z povstaleckých ministrů odvolal, proti čemuž ostře vystoupily FN a stejně tak i premiér Diarra, kteří prezidentův krok označili za porušení mírových dohod. Jejich naplňování bylo tak jako tak obtížné: parlament sice schválil zákon o amnestii, nicméně zákon o občanství, další z pilířů dohod, 13. července nepřijal. Na počátku června navíc

⁵³ V roce 2003 do země přijelo 6240 vojáků a 350 civilistů, v lednu 2006 tvořilo misi 7090 vojáků a 725 civilistů (Lewis 2003, 2006). V zemi je dále asi 4000 francouzských vojáků.

⁵⁴ Zatímco v 90. letech stály PDCI a RDR ostře proti sobě, po roce 2000 se spojily proti vládě FPI, v následujících letech se k nim přidaly i některé menší strany, např. právě UDPCI a MFA.

došlo k ozbrojené přestřelce mezi vládou a rebely, kteří začali otevřeně mluvit o odtržení Severu od zbytku země.

Mezinárodní tlak přivedl rebely a vládu zpět k jednacímu stolu a 30. července 2004 byla podepsána tzv. Dohoda Accra III. Její součástí byla změna zákonů o nabývání občanství, změna volebního řádu, obnovení činnosti vlády národní jednoty a stanovení začátku procesu odzbrojování na 15. října. Ani tento termín odzbrojení však dodržen nebyl. Situace se ocitla v začarovaném kruhu: podle prezidenta předpokládané reformy vyžadují změnu ústavy, která je možná pouze referendem, a toto referendum bude vypsáno poté, co rebelové zahájí proces odzbrojování; rebelové z FN však odmítají začít odzbrojovat, pokud nebudou provedeny politické reformy. V této situaci navíc došlo k nešťastné události, když vládní letectvo 4. listopadu 2004 při leteckém tažení proti základnám rebelům v Bouaké zasáhlo i francouzskou základnu a zabilo devět francouzských vojáků. Francouzská armáda v odvetě za útok naopak zničila podstatnou část bojového letectva Côte d'Ivoire, což vyvolalo masivní demonstrace v Abidjanu.

15. listopadu 2004 vydala Rada bezpečnosti rezoluci č. 1572, v níž odsoudila letecké akce vlády jako hrozbu mírovému procesu a také vyhlásila třináctiměsíční zbrojní embargo na CI. Na přelomu roku se do napjaté situace vložila i Africká unie a jihoafrický prezident Thabo Mbeki. Po sérii jednání s oběma stranami byla 6. dubna 2005 v Pretorii podepsána další mírová dohoda, která předpokládala okamžité zahájení procesu odzbrojení rebelů a uspořádání prezidentských voleb v říjnu 2005. Přestože se v dubnu obě strany dohodly na stažení těžké techniky, program DDR (odzbrojení, demobilizace, reintegrace) zahájen nebyl a byl opětovně odložen do poloviny srpna. V červnu 2005 mezitím vypukly další násilné střety na západě země mezi autochtonními Guere a dioulskými přistěhovalci. Na počátku září nakonec musela OSN uznat, že v daných podmínkách jsou volby neuskutečnitelné, a ohlásila jejich

roční odklad a tím také prodloužení mandátu prezidenta Gbagba s tím, že část jeho pravomocí bude převedena na nového premiéra (ten měl být opět jmenován na základě konsenzu všech stran) v čele nové vlády. Rebelové tento krok odmítli a také se vyslovili proti tomu, aby Jižní Afrika nadále působila jako prostředník v ivorijské krizi. I přes nesouhlas rebelů byl na počátku prosince jmenován novým premiérem ekonom Charles Konan Banny, který na konci roku představil svou zeštíhlenou novou vládu (obsazení viz tabulka 8).

Tabulka 8: obsazení křesel ve vládách národní jednoty⁵⁵

	03/2003	12/2005
FPI	10	7
PDCI	7	5
RDR	6	5
UDPCI	2	1
MPCI	7	4
MPIGO	1	0
MJP	1	1
PIT	2	1
UDCY	1	1
MFA	1	1
nez.	3	6
celkem	41	32

⁵⁵ Podle Lewis, D. S. (2003, 2005).

11. Côte d'Ivoire na rozcestí (2006)

Prezidentské a parlamentní volby, plánované na podzim roku 2005 a nyní o dvanáct měsíců odložené, budou klíčovou událostí pro další vývoj v zemi. Nejde přitom jen o jejich výsledek, ale také, a možná především, o jejich průběh a okolnosti, za nichž budou uspořádány. Z tohoto pohledu můžeme rok 2006 označit za rok přelomový, kdy se ukáže, kterým směrem se země nacházející se na v titulku kapitoly zmíněném rozcestí demokracie, autoritarismu a války vydá.

Úvodní měsíce však zatím nahrávají spíše pesimistickým scénářům. Po jmenování nové vlády se na přelomu roku strhly demonstrace Mladých vlastenců (JP), stále více se radikalizující organizace, která v podstatě neguje snahy o „národní usmíření“ zavilým odmítáním jakéhokoliv uspořádání, které omezuje manévrovací prostor pro prezidenta Gbagba. Tento postoj se ještě zřetelněji projevil v půlce ledna ve sporu o mandát Národního shromáždění. Ten totiž v prosinci 2005 vypršel a Pracovní skupina OSN se vyslovila proti jeho prodloužení. Je to však právě parlament, který zůstává v podstatě poslední oporou Gbagba. JP proto ihned po zveřejnění návrhu uspořádali několik demonstrací, aby dali najevo svůj nesouhlas s tímto návrhem. Během následujících dnů se demonstrace opět zvrhly v násilné srážky mezi příznivci a stoupenci FPI, které vyústily útokem JP na základnu OSN. Koncem ledna pak Laurent Gbagbo označil návrh za ústavní převrat a oznámil, že OSN nemá mandát k rozpuštění parlamentu. Současně pak rozhodl o prodloužení funkčního období stávajícího parlamentu až do podzimních voleb. V době psaní této kapitoly (duben 2006) situace v zemi zůstává stále napjatá a s blížícími se volbami asi nelze očekávat žádné její výrazné uklidnění.

12. Analýza: Faktory stability a příčiny občanské války v Côte d'Ivoire

Již v úvodu této práce bylo zmíněno, že Côte d'Ivoire je z hlediska svého vnitropolitického vývoje mezi africkými státy ne zcela typickým případem. Drtivá většina z čerstvě nezávislých zemí se totiž dříve či později dostala do některé fáze smrtící spirály autoritářská vláda - diktatura - represe - občanská válka - převrat, z níž nebylo úniku, obzvláště v situaci, kdy byla řada afrických režimů podporována jedním ze zneprátených bloků studené války. Tato podpora se přitom odvíjela od ideologie daného režimu, aniž by daná velmoc brala do úvahy jeho charakter. Na přelomu osmdesátých a devadesátých let však dochází k zásadnímu obratu: rozpad bipolárního uspořádání světa, ztráta podpory vnější mocnosti a příklad demokratizačních hnutí v Latinské Americe a východní Evropě se odrazil ve stejném duchu také v Africe. Zde měla navíc demokratizace výrazný ekonomický podtext, jednak v tom, že se proti stávajícím režimům postavila mohutná síla v podobě špatně placených či vůbec neplacených státních zaměstnanců, jednak v tom, že se řada zemí ocitla na pokraji bankrotu a byla nucena přijmout programy strukturální přeměny (SAP) mezinárodních finančních institucí, mezi jejichž podmínky patřila také ekonomická a s ní ruku v ruce jdoucí politická liberalizace.

Systémy vlády jedné strany byly ukončeny a africké země přešly k pluralitnímu politickému uspořádání. Následný vývoj se však ne vždy ubíral směrem k demokracii. V řadě zemí sice probíhají volby, nejsou však svobodné a v podstatě plní jediný cíl: vyvolat na Západě zdání demokratičnosti režimu, který ale volebním procesem manipuluje tak, aby si zajistil setrvání u moci (viz Kamerun, Togo, Etiopie, Zimbabwe nebo nedávné volby v Ugandě). Podobnou roli plní i změna ústavy, kdy se původní klauzule o maximálně dvou funkčních obdobích prezidenta změnil tak, aby stávající hlava státu mohla kandidovat třikrát či vícekrát (Burkina, Gabon, v Čadu byla

změna ústavy schválena a volby jsou plánovány na letošní rok). Na druhé straně řada zemí prošla skutečnou demokratizací (Mali, Ghana, Senegal) a i poslední příklad z Beninu, kde prezident Kérékou po dvou funkčních obdobích a překročení věkového limitu opustil nejvyšší státní post, ukazuje, že vznik demokratického režimu není ani v afrických podmínkách nemožný.⁵⁶

Côte d'Ivoire však v obou obdobích africké postkoloniální historie tzv. „šlo proti proudu“. V šedesátých a sedmdesátých letech patřilo k nejvíce prosperujícím a stabilním zemím v Africe, aniž by však tato stabilita vyvěrala z výrazně represivní povahy režimu. Naopak v devadesátých letech se zařadilo do skupiny zemí, jejichž politické vedení udrželo i v době liberalizace politickou moc pevně ve svých rukou a následně se úspěšně pokusilo pluralitní volby řídit do té míry, aby se udrželo u moci. Výsledkem politické reality byl státní převrat v roce 1999 a občanská válka o tři roky později, po níž je země dodnes rozdělena mezi rebely ovládaný sever země a vládní jih. Po přehledu historického vývoje země od druhé světové války po dnešek se nyní vraťme k otázkám položeným v úvodu a pokusme se v závěrečné analýze osvětlit, proč byl vývoj země natolik odlišný od zbytku Afriky.

12.1 Côte d'Ivoire: africký zázrak

V první řadě je třeba odpovědět na klíčovou otázku, co bylo příčinou dlouhotrvající stability země v šedesátých, sedmdesátých a do jisté míry i v osmdesátých letech. Zcela nepochybně měla tato stabilita jak ekonomickou, tak politickou dimenzi, v níž se do značné míry odrážel i politický vývoj v obdobím před získáním nezávislosti.

⁵⁶ Americká organizace Freedom House (www.freedomhouse.org) označuje pouze jedenáct afrických zemí jako svobodné: Benin, Botswana, Ghana, Jižní Afrika, Kapverdy, Lesotho, Mali, Mauritius, Namibie, Senegal, Sao Tome.

Přestože, nebo možná právě proto, že je CI velmi etnicky heterogenní zemí bez výrazné dominantní etnické skupiny, byla politická sféra po celá padesátá léta ovládána jedinou politickou stranou PDCI. Ta původně vznikla jako lobbistická skupina baulských pěstitelů v boji za zrovnoprávnění podmínek mezi africkými a evropskými pěstiteli, nicméně úspěšné prosazení zrušení nucených prací v roce 1946 jí přineslo politické body u všech segmentů ivorijské společnosti. Předseda PDCI Félix Houphouët-Boigny se stal jedním ze zástupců afrických kolonií ve francouzském parlamentu a byl to právě on, kdo stál za orientací afrických poslanců na francouzské komunisty. Ti jako jediní prokazovali v poválečné době zvýšený zájem o kolonie, záhy však bylo zřejmé, že pouze proto, aby zatáhli africké kolonie do celosvětové komunistické revoluce. PDCI proto na počátku 50. let spojení s komunisty ukončila a naopak se přiklonila ke stranám francouzské vládní koalice. Právě toto lze označit jako jeden z prvopočátků stability země po nezávislosti. Spojení PDCI a komunistů totiž okamžitě vedlo k tomu, že francouzská vláda začala s represivními akcemi proti PDCI a také začala podporovat ivorijské opoziční strany. Dvě z nich sice vznikly již v roce 1946, další tři však vznikly právě až z popudu Francie v roce 1949. Tyto strany si sice dokázaly získat určitou podporu, volby do francouzského parlamentu v roce 1951 však přesto vyhrála PDCI. Za této situace bylo jak pro francouzskou vládu, tak pro PDCI výhodnější pokusit se vzájemný konflikt otupit a začít spolupracovat. To samozřejmě znamenalo, že francouzská vláda přestala opoziční strany podporovat, a pro PDCI, stranu s již stabilizovanou organizační základnou, se tak otevřela snadná cesta k jejich ovládnutí, respektive eliminaci. Tomu nahrával i fakt, že mezi stranami nebyl výrazný rozpor v programu, pouze v metodách jeho dosažení a v politických partnerech: na straně PDCI to byli komunisté, na straně opozice koloniální správa. Po roce 1951 však tento rozdíl padl a pro menší strany bylo obtížné se proti PDCI dostatečně vymezit. Té

se tak podařilo během krátké doby plně ovládnout politický život v Côte d'Ivoire, stát se dominantní sekci nadnárodní africké strany RDA a dokonce v roce 1956 získat pro Boignyho křeslo ve francouzské vládě.

Vliv PDCI byl takový, že výsledkem referenda o de Gaullově návrhu na vznik tzv. Francouzského společenství bylo jednomyslné ano. Boigny byl totiž zásadním odpůrcem nezávislosti afrických kolonií a naopak prosazoval vznik federace Francie a afrických kolonií jako rovnoprávných členů. V následujících měsících však zůstal se svým názorem osamocen a nakonec i on začal na jaře 1960 jednat o nezávislosti, která byla vyhlášena 7. srpna téhož roku. Podle nové ústavy z října 1960 se Côte d'Ivoire stalo prezidentskou republikou s dělbou moci mezi exekutivu (prezident, vláda), legislativu (Národní shromáždění) a judikaturu (Nejvyšší soud). Ústava garantovala svobodu spolčování a politické činnosti pro strany respektující demokratické principy, které však nebyly nijak blíže definovány a vágní formulace umožňovala opoziční strany omezovat, například na základě nově přijatého Zákona o ochraně veřejného pořádku. Volební systém, podle něž byla celá země jediným volebním obvodem, také přispěl k eliminaci politické soutěže. Côte d'Ivoire se tak připojilo k většině afrických zemí, v nichž byl po vyhlášení nezávislosti nastolen systém vlády jedné strany, bylo však jedinou zemí, kde tento systém nebyl zakotven v ústavě. Zolberg (1969:viii) charakterizuje CI jako pragmatický one-party state v porovnání s okolními revolučními.

PDCI zcela nepochybně při vyhlášení nezávislosti disponovalo značnou podporou ve společnosti a následující vývoj nedával žádnou výraznější příčinu, aby režim tuto podporu ztratil. Nyní se tak dostáváme k politické dimenzi stability ivorijského režimu, zmíněné již v úvodu této kapitoly. Tu můžeme dále rozdělit na tři aspekty: snahu o etnickou vyváženost, praxi kooptace elit a nízký stupeň militarizace země.

PDCI byla ve svých počátcích stranou, v níž dominantní roli hráli pěstitelé baulského původu. Po roce 1952 a pohlcení některých menších stran se zvýšil počet členů mezi ostatními etnickými skupinami a se stranou začali spolupracovat dokonce i někteří Evropané. Na rozdíl od jiných afrických zemí zde ani nebyl přítomen konflikt mezi náčelníky a novou politickou vrstvou. Jak tradiční, tak moderní vzdělané elity totiž měly stejný zájem spojený s rozvojem plantáží.

Boigny se od počátku snažil o to, aby jeho strana reprezentovala celou společnost, a tomu také odpovídalo složení vlád nebo kandidátních listin do parlamentu. V první vládě v roce 1960 zasedli čtyři zástupci etnika Baulé, tři zástupci menších akanských skupin, dva zástupci menších etnických skupin z abidjanské laguny, tři zástupci etnické skupiny Kru, jeden Malinké a jeden Voltajec. Podle podobného principu byl složen i parlament, jehož členové byli až do roku 1980 „voleni“ na jednotné a jediné kandidátní listině PDCI, kterou sestavovaly z části nižší stranické orgány, z části stranické vedení. Po roce 1980 se o křesla v parlamentu mohlo ve volbách ucházet více kandidátů, nadále však mohly kandidovat pouze strany s kompletní kandidátní listinou. Fakticky si tak voliči mohli vybírat pouze mezi více kandidáty PDCI a kontrola nad etnickým složením parlamentu zůstala i nadále v rukou stranických orgánů.

Stejnou funkci jako etnická vyváženost hrála i kooptace elit. Také tato praxe započala po roce 1952, kdy PDCI začala systematicky budovat svůj mocenský monopol. V první fázi strana absorbovala lídry etnických asociací a opozičních politických stran, které zapojila do mocenských struktur státu a umožnila jim tak přístup ke státním zdrojům. V druhé fázi strana koptovala předáky zájmových organizací - studentských, odborových či ženských - v situacích, kdy tyto zájmové organizace otevřeně vystoupily s požadavky vůči vládě. Kooptace elit má samozřejmě jediný cíl, a to utlumit kritické názory ve společnosti, avšak takovým způsobem, aby to budilo zdání, že

strana a vláda se snaží vypořádat se s výhradami vůči své činnosti konstruktivním způsobem. Výsledkem kooptace elit je na jedné straně neustálé rozšiřování stranických i státních institucí, na druhé straně upevnění pozice režimu. V případě kooptace lídrů etnických organizací se příslušníci různých etnických skupin cítí být povinni podpořit svého reprezentanta ve státních strukturách a přijmout jeho rozhodnutí a tedy podpořit a přijmout rozhodnutí celé vlády. V případě kooptace lídrů zájmových organizací dochází k minimálně dočasnému oslabení těchto organizací a k upevnění jejich podřízeného postavení vůči straně. Důsledkem této praxe je také to, že nedochází ke vzniku konkurenčních elit, které by mohly ohrozit vládnoucí elitu v jejích mocenských pozicích.

Třetím aspektem vnitřní politiky země je relativní nedůležitost bezpečnostních složek. Vnitřní i vnější bezpečnost byla garantována francouzskou armádou na základě dohody o vojenské spolupráci z dubna 1961, jejíž součástí byla i existenci francouzské vojenské základny nedaleko Abidjanu. Díky této dohodě mohl ivorijský prezident udržovat pouze nepočetnou a tím snadno kontrolovatelnou armádu a policii, což výrazně snižovalo možnosti armádní vzpoury či převratu. Současně to také omezovalo represivní možnosti režimu, což koresponduje s praxí kooptace elit popsanou výše.

Druhou a zřejmě podstatně důležitější dimenzí stability země byla ekonomická politika vlády. Côte d'Ivoire již od 50. let patřilo k africkým zemím s nejvýkonnější ekonomikou. Ivorijská vláda si dobře uvědomovala, že země postrádá jak domácí kapitál, tak vzdělanou střední a vyšší vrstvu. Její ekonomická politika tedy byla z tohoto pohledu logickým důsledkem uvědomění si nedostatečných vlastních ekonomických kapacit. Na rozdíl od okolních zemí, kde socialisticky orientovaní vůdci zpřetrhali stávající vazby na metropole a znárodněním zahraničních společností se (neúspěšně) pokusili mobilizovat domácí kapitál, Boigny vsadil na posílení ekonomických

vazeb na metropoli a na co největší otevřenost ekonomiky za účelem přilákání zahraničního kapitálu. Již v roce 1961 byla mezi CI a Francií podepsána obchodní dohoda, která zavazovala Francii k odběru stanoveného množství kávy a kakaa, tj. dvou hlavních exportních komodit, za fixní cenu převyšující cenu obou plodin na světových trzích. Dohoda také nabízela preferenční tarify na další exportní komodity, především banány, ananas a dřevo. Na druhé straně se CI zavázalo, že bude z Francie odebírat stanovené kvóty některých komodit, především potravin.

Již dva roky předtím, v září 1959, byl přijat Investiční zákon, který vedle právních výhod nabízel zahraničním investorům výrazné daňové úlevy. Zahraniční firmy měly garantovány pětileté daňové prázdniny, fixní daň z příjmu na dalších dvacet pět let, desetiletou výjimku z placení cla při dovozu zboží a nulový limit na repatriaci zisku do země původu.

Protože v jižní a centrální části země bylo dostatečné množství neobdělávané půdy, znamenal příliv zahraničního kapitálu rychlé rozšiřování plantáží a tím také nárůst objemu produkce kakaa a kávy. Ta se od poloviny čtyřicátých do poloviny sedmdesátých let zpětinásobila a CI se stalo druhým největším světovým producentem kakaa a třetím největším světovým producentem kávy.⁵⁷ Právě v době největšího rozmachu produkce obou plodin také došlo k setrvalému nárůstu jejich cen na světových trzích. Côte d'Ivoire díky tomu dosahovalo v prvních patnácti letech nezávislosti ohromujícího růstu ekonomiky ve výši 8-11 % ročně, za což si vysloužilo nálepku „afrického zázraku“. Státní příjmy, spravované skrze Stabilizační fond, výrazně vzrostly a vláda mohla redistribuovat značné finanční sumy tak, aby upevnila svou pozici, ať již šlo o rozšiřování placených pozic ve státních institucích, diverzifikaci zemědělské produkce,

⁵⁷ Na konci 70. let se CI stalo největším světovým producentem kakaa a tuto pozici si udržuje dodnes, produkce kávy poklesla a dnes se CI pohybuje mimo první desítku světových producentů.

industrializaci, výstavbu hydroelektrárny v Kossou nebo rozsáhlý investiční program.

12.2 Konec afrického zázraku

Byl to však právě tento ambiciózní investiční program, zacílený na snížení rostoucích nerovností mezi subsistenčním severem a plantážnickým exportně orientovaným jihem, který se stal prvopočátkem konce „afrického zázraku“. Přestože se podařilo o něco snížit regionální disparity a díky diverzifikaci produkce snížit závislost země na obou hlavních vývozních artiklech, přinesl s sebou program také negativní důsledky. Naprostým krachem skončil především pokus o nastartování cukerného průmyslu a pěstování rýže. Cena produkce těchto plodin byla trojnásobně, respektive dvojnásobně vyšší, než byla jejich cena na světových trzích, stát tedy produkci dotoval ze svých prostředků, aniž by byla reálná šance na jejich návratnost. Tím se z investičního programu stávalo stále větší finanční břímě, které vláda začala řešit zahraničními půjčkami, kterým mezinárodní prostředí v druhé polovině 70. let velmi nahrávalo.

Ivorijská vláda podlehla představě, že ceny kakaa a kávy porostou i nadále,⁵⁸ a místo aby zvýšených příjmů využila ke splacení svého zahraničního dluhu, začala si půjčovat ještě více. Vzrostly platy státních zaměstnanců a objem prostředků v investičním programu se výrazně navýšil, státní společnosti však začínaly být stále více neefektivní a zadlužené a otevíral se prostor pro korupci.

V letech 1978 a 1979 postihly ekonomiku země dvě zásadní události: po deseti letech se zastavil růst cen kakaa a kávy a záhy došlo k jejich strmému poklesu, během dvou let asi o třetinu. Pokles cen byl způsoben především dostatkem obou plodin na světových trzích v důsledku obrovského nárůstu produkce v posledních letech.

⁵⁸ Během pouhých tří let (1975-1977) vzrostla cena kávy sedminásobně a cena kakaa čtyřnásobně (Bouquet 2005:239).

Svou měrou k tomu však přispěla i sama ivorijská vláda, která odmítla v roce 1979 přistoupit na produkční kvóty v připravované Mezinárodní dohodě o kakau a stáhla své kakao z trhu v domnění, že nastane jeho nedostatek a zvýší se ceny; to se však nestalo a cena kakaa klesala dál.

V témže roce také íránská islámská revoluce vyvolala tzv. druhý ropný šok a došlo k několikanásobnému nárůstu cen ropy. Souběh výrazného poklesu cen exportních komodit a ještě výraznějšího nárůstu cen ropy vyústil ve velmi rychlé a výrazné zhoršení ekonomické situace, v Côte d'Ivoire navíc ještě umocňované enormními náklady na megalomanské plány prezidenta, především na přesun hlavního města z pobřeží do centra země a na vybudování největší africké křesťanské katedrály v novém hlavním městě. Země přestala být schopna splácet své dluhové břemeno, které tím začalo drasticky narůstat.

V roce 1981 proto bylo CI okolnostmi přinuceno požádat mezinárodní finanční instituce o pomoc a zahájilo aplikaci programů strukturální přeměny (SAP). Zčásti díky úsporným opatřením těchto programů a zčásti díky rekordní sklizni byl v roce 1985 poprvé po šesti letech zaznamenán kladný růst ekonomiky. Již o rok později však cena kakaa začala opět klesat, současně začal posilovat francouzský frank a naopak oslabovat americký dolar, došlo k devalvaci měn v Ghaně a Nigérii. CI přestalo být konkurenceschopné, příjmy státu se snížily a dluhové břemeno vzrostlo až do té míry, že se CI v polovině 80. let stalo třetí nejvíce zadluženou africkou zemí. Následná jednání o další půjčce od Světové banky však ztroskotala na tvrdém odporu Boignyho vůči devalvaci franku CFA, což vedlo v květnu 1987 k vyhlášení neschopnosti nadále splácet své dluhové závazky.

12.3 Celospolečenská krize devadesátých let

Právě zde můžeme rozpoznat prvopočátek rozsáhlé ivorijské celospolečenské krize devadesátých let. Ta má, stejně jako vzestup země v šedesátých letech, svou ekonomickou a politickou dimenzi. Bezprostředním katalyzátorem sice byla politická krize spojená s přijetím nového volebního řádu, nicméně původ krize je třeba hledat v ekonomické rovině. Když se země ocitla na pokraji bankrotu a začala opět vyjednávat se Světovou bankou, byla pomoc podmíněna jednak snížením výkupních cen kakaa a kávy, jednak devalvací franku CFA. I přes počáteční tvrdý odpor vlády nakonec byla obě opatření provedena a obě měla dosti dalekosáhlé důsledky na podstatnou část obyvatel země.

V první fázi doplatili na ekonomické reformy pěstitelé, jimž byly o polovinu sníženy výkupní ceny plodin, ve druhé fázi, stále ještě na přelomu let 1989/1990, doplatili na úsporné programy státní zaměstnanci, jimž byly sníženy platy až o desítky procent. Reálné mzdy se tak propadly až na úroveň z počátku 70. let (Bouquet 2005:247) a ivorijská vláda se v zápětí ocitla pod tlakem požadavků, přicházejících hned ze tří stran (Losch 2003:51). Profesní organizace zastupující nejpostiženější segmenty společnosti (učitelé, lékaři, policisté, celníci) požadovaly méně drastické provedení nezbytných reforem; stále více a více sílily hlasy z regionů na spravedlivější přerozdělování státních financí, jejichž tok do regionů v době ekonomické krize poněkud „vyschl“, a v neposlední řadě se bouřili studenti proti režimu jako celku. Právě to, že v celé krizi dominují ekonomické faktory, však výrazně ztěžuje možnosti jejího řešení. Nejsnáze bylo možno splnit požadavky mladé generace na uvolnění režimu: politické požadavky lze totiž uspokojit v podstatě přijetím jediného zákona a navíc výsledky jsou patrné v poměrně krátké době.

Podobná situace jako v roce 1990 nastala již o deset let dříve v době prvních ekonomických obtíží. Na počínající projevy

nespokojenosti tehdy režim zareagoval změnami ve stranické struktuře, zavedením kompetitivních voleb do parlamentu a ukončením činnosti řady neefektivních státních společností. Ve druhém případě prezident Boigny reagoval na vzrůstající počet demonstrací a stávek povolením opozičních stran v dubnu 1990. Požadavek na svolání Národní konference však nevyslyšel a namísto toho vypsal první volby již na říjen téhož roku; s obrovským náskokem v nich zvítězil jak samotný prezident, tak jeho strana PDCI. Tento výsledek nebyl příliš velkým překvapením: PDCI po téměř padesáti letech existence disponovala jak organizační strukturou, tak finančními prostředky, navíc ani nálady ve společnosti nebyly nakloněny žádným revolučním změnám, tím spíše, že opozice byla rozdrobená mezi dvacet stran, které v krátkém období během jara a léta 1990 vznikly. Druhým aspektem výsledků voleb je fakt, že PDCI měla veškeré mocenské prostředky plně ve svých rukou a dokázala jich využít tak, aby omezila pozici opozice (zdržování registrací nových stran, vysoké finanční kauce, nepřijetí kandidátních listin opozičních stran v některých obvodech, mediální tlak). Plně se tak prokázala Zolbergova (1969:326) teze původně popisující situaci krátce po nezávislosti, nicméně stejně platná i v době o tři dekády později: „první politická strana, která jde do institucionálního vakua, získává značnou výhodu oproti všem ostatním. Později je jednodušší pozici udržet, než ji získat.“ Z tohoto pohledu lze dokonce říci, že proces politické liberalizace jak v roce 1980, tak o deset let později byl plně v rukou vládnoucí elity a byl jí řízen tak, aby byly v co největší míře uspokojeny požadavky účastníků protivládních demonstrací, současně aby však moc zůstala plně v rukou této elity. Ta samozřejmě ze své pozice výrazně materiálně tyla, ostatně jako ve všech (nejen) afrických zemích s uzavřeným politickým systémem, a díky tomu mohla vydržovat své klientelistické sítě, které ji naopak udržovaly u moci (tzv. neo-patrimoniální stát). Události z roku 1990 navíc ukazují, že politická elita byla schopna i v době krize obratně manévrovat mezi

různými politickými skupinami tak, aby si dokázal udržet podporu. Otázkou však bylo, na jak dlouho si tuto podporu dokáže udržet.

Tím se vracíme zpět k již zmíněným trojím požadavkům vůči vládě: politické požadavky se vládě podařilo během půlroku splnit; sice ne v požadované podobě, nicméně v dostatečné podobě na to, aby se nespokojenost studentských organizací podařilo alespoň dočasně otupit. Mnohem složitější však bylo splnění ekonomických požadavků, které jsou do značné míry závislé na neovlivnitelném vnějším prostředí. Pod tlakem Světové banky byla vláda Côte d'Ivoire přinucena roku 1992 zahájit privatizaci státních podniků a liberalizaci především agrárního sektoru a počátkem roku 1994 devalvovat frank CFA. Všechna tato opatření se negativně dotkla široké vrstvy městské střední třídy a společenskou krizi ještě prohloubila. „Zhoršení finanční a poté ekonomické situace [totiž] podkopalo základy vnitřního politického uspořádání, které [dosud] umožňovalo zadržovat sociální a regionální napětí“ (Losch 2000:6) a tím udržovat ivorijskou společnost v relativní jednotě. Přetrvávající krize však začala v první polovině devadesátých let vést k fragmentaci společnosti, která je „důsledkem dlouhého období ekonomického úpadku země“ (Jarret-Mahieu 2002:11).

Krizi navíc výrazně prohloubily „osobní rivality, [které] změnily strategické regionální aliance“ (Gaulme 2001:294). Již od 50. let se Boigny mohl spoléhat na akansko-muslimskou osu mezi politicky a ekonomicky dominantními Baulé a sahelskými migranty, jimž garantoval téměř stejná občanská a politická práva jako občanům země. K posílení této osy došlo v listopadu 1990, kdy byl prvním předsedou vlády jmenován technokrat a muslim Alassane Ouattara. Jeho jmenování můžeme s trochou nadsázky vnímat jako „odměnu“ ivorijským muslimům ze severu země za to, že ve volbách podpořili Boignyho a PDCI.

12.4 Etnický faktor ivorijské krize

Po smrti Boignyho však vypukl boj o prezidentské křeslo mezi premiérem Ouattarou (muslim) a předsedou parlamentu Bédiém (Baulé), který nevyhnutelně vedl k rozpadu akansko-muslimské osy a doposud skryté animozity vypluly v plné síle na povrch. „Po smrti Boignyho a s prohlubující se ekonomickou krizí pochopila politická elita, která nastoupila po Boignym, že musí nalézt [nový] způsob, jak mobilizovat masy“ (Akindes 2004:41). Bédié jako vítěz boje o prezidentství samozřejmě doufal v to, že zdědí Côte d'Ivoire v téže podobě, jak jej vybudoval Boigny během své dlouhé éry v čele země. Namísto toho převzal stát s vysychajícími ekonomickými zdroji a fragmentovanou společností, jejíž nezanedbatelná část navíc zpochybňovala jeho legitimitu jakožto prezidenta. Stojící tváří v tvář svému rivalovi, jehož příznivci opustili PDCI a založili novou stranu RDR, a především hrozbě, že celý muslimský sever bude v nadcházejících volbách jednotně hlasovat pro Ouattaru, rozhodl se jej z volebního klání vyloučit. Novým způsobem mobilizace mas se stal etno-nacionalistický populismus ztělesněný v konceptu ivorijství a v novém volebním řádu z roku 1994.

Prezident Bédié přitom není tvůrcem tohoto konceptu. Samotný koncept pochází již z roku 1974, kdy vznikl jako reakce na druhou vlnu imigrace. Do jisté míry vznik tohoto konceptu koresponduje i se změnou zákona o občanství z roku 1972. Do tohoto roku mohlo každé dítě narozené na území Côte d'Ivoire získat občanství země bez ohledu na státní příslušnost svých rodičů, po změně zákona však bylo občanství vázáno současně také na ivorijské občanství alespoň jednoho z rodičů. Ve své původní podobě však ivorijství bylo kulturním projektem, jehož cílem bylo „zachovávat, rozvíjet a posilovat škály charakterových rysů Ivorijců“ (Thiémélé 2003:88), či jinak řečeno posílit povědomí o společné identitě obyvatel Côte d'Ivoire tváří v tvář sahelským migrantům. Teprve prezident Bédié

tento koncept zpolitizoval a udělal z něj hlavní téma ivorijské politiky druhé poloviny 90. let. V jeho podání však byli z ivorijského národa vyloučení nejen migranti druhé vlny, ale i všichni obyvatelé ne-ivorijského původu, kteří do země přišli před dvěma či třemi generacemi, a dokonce i všichni potomci ze smíšených manželství. Ivorijsství je přitom ve skutečnosti pouze „politickou konstrukcí (...), jež má jen vzdálenou spojitost se skutečnou etnicitou. Byla to specifická cesta, jak zachovat privilegia baulské politické elity, která zajistil již Houphouët-Boigny. (...) Ivorijská identita se stala motorem pro naplnění Bédiého vlastních ambicí (...) a současně nástrojem, jak zvítězit v prezidentských volbách v roce 1995 a na Seveřany svést všechny problémy země“ (LeVine 2004:194). Koncept ivorijsství se v první fázi stal nástrojem proti imigrantům, následně nástrojem diskvalifikace Seveřanů z boje o prezidentský úřad a nakonec nástrojem vyloučení Seveřanů jakožto rovnoprávných účastníků politického a ekonomického života země, viz čistky v administrativě a armádě nebo problémy s voličskými kartami. Je přitom poněkud paradoxní, že více než polovina osob, jež byly konceptem ivorijsství de facto vyloučeny z ivorijské společnosti, se narodila na území Côte d'Ivoire.

Svou roli navíc začaly v krizi stále více a více hrát náboženské faktory. Přestože ivorijská vláda obviňuje z politizace náboženství Ouattaru, je to právě vláda, kdo nese největší díl zodpovědnosti za výraznou islamizaci společnosti. Pro vyloučenou třetinu společnosti se nevyhnutelně stává novým prvkem sebe-identifikace právě náboženství. Podíl muslimů v CI však výrazně převyšuje podíl křesťanů či animistů, což vyvolává obranné reakce především mladé generace nemuslimských Ivorijců. Jejich útoky na mešity ovšem mají jediný možný výsledek, a tím je výrazná radikalizace islámu. Kruh se uzavírá a cesta z něj je velmi složitá, tím spíše, že dalším pozadím konfliktu mezi autochtonními Ivorijsci a migranty je boj o půdu.

Neustálé rozšiřování plantáží v 60.-70. letech vedlo k zabránění veškeré volné půdy v oblastech na západě a ve středu země. Příslušníci mladé generace ze západu země se v 90. letech dostali do začarovaného kruhu: odešli do měst, kde jim vláda slibovala nová pracovní místa, nicméně zde uplatnění buď nenašli vůbec, nebo byli stejně jako ostatní příslušníci střední třídy stíženi zhoršením životní úrovně v důsledku vládních reforem. Vrátili se proto zpět domů, kde však možnosti uplatnění nejsou o mnoho lepší. Veškerá půda je zabrána buď sahelskými přistěhovalci, nebo generací jejich rodičů. Mladí nevidí žádnou perspektivu a jediné východisko z dané situace pro ně představuje návrat půdy zpět do rukou původních obyvatel země. Koncept ivorijství byl ve shodě s podobnými myšlenkami a proto si záhy získal poměrně širokou podporu právě mezi mladými, kteří se stali nejvýraznějšími obhájci tohoto konceptu. Protože 60% obyvatel CI jsou lidé pod dvacet let (Latour 2005:472), jsou mládežnické organizace jako Mladí vlastenci poměrně vlivnou silou a jejich radikální xenofobní postoje získávají stále více ohlas i mimo kruhy mládeže.

V jiné rovině je konflikt o půdu v generaci jejich rodičů. Původní pěstitelé, patřící k etnické skupině Bété, jsou oproti ostatním pěstitelům (Baulé, sahelští migranti) hned ve dvojí nevýhodě: zaprvé, protože na západ CI migrovali celé baulské a dioulské rodiny, nemusejí na rozdíl od původních pěstitelů najímat pracovní sílu;⁵⁹ zadruhé, protože tito zakládali plantáže později, mají z nich větší výnosy, zatímco původní pěstitelé musí platit nemalé částky za hnojiva nebo rovnou za vysazení nových stromů. Obé přispívá k prohlubování nevraživosti mezi Bété na jedné straně a Baulé/Dioula na druhé straně, což se po celá 90. léta také projevovalo v politické rovině ostrou opozicí mezi FPI a PDCI.

⁵⁹ Průměrná roční míra demografického růstu je u Bété 2,7%, u Baulé 4,7% a u imigrantů 5,8% (Bouquet 2005:176).

V neposlední řadě se v současné krizi promítají také psychologické a antropologické argumenty, které vycházejí již z koloniálního období a které konstruují mýtus o akanské nadřazenosti, zatímco Dioula a Bété jsou vnímáni jako stojící na nižších příčkách společenské hierarchie (první jsou vnímáni jako „nevěřící a nedbající zákonů“, druzí jako „násilníci a lovci žen“; Akindés 2004:14-15).

12.5 Bezprostřední příčiny převratu a občanské války

Spory o půdu vyvrcholily v prosinci 1998, kdy parlament, stále většinově složený z poslanců PDCI, přijal Zákon o půdě, podle nějž smí být vlastníkem půdy v zemi pouze osoba ivorijského původu. Několik případů násilností autochtonních Ivorijců vůči vlastníkům půdy z řad původních imigrantů, k nimž došlo během roku 1999, bylo zcela nepochybně důsledkem přijetí tohoto zákona. Klín mezi původními Ivorijsci, Ivorijsci-potomky imigrantů a ne-Ivorijsci byl podobnými událostmi zarážen stále hlouběji, vyústil v odchod několika desítek tisíc lidí ze země a hrozil přerůst v otevřenou občanskou válku.

Krize však také stále hlouběji zarážela klín mezi běžnými občany a politickým vedením země. Na povrch vyplouvaly korupční skandály či defraudace rozvojové pomoci, množily se případy represivního postupu proti novinářům spjatým s opozicí, s nevolí se setkala změna ústavy posilující pravomoci prezidenta a prodlužující jeho funkční období na sedm let. Roky 1998 a 1999 se nesly ve znamení demonstrací a stávek proti režimu, který nebyl schopen zastavit setrvalý pokles životní úrovně obyvatel. Bédié doplatil na svou neschopnost navrhnout nový společenský kompromis namísto rozpadnuvšího se houpouětovského paktu (Chauveau 2000:119).

Zásadním prvkem byla také ztráta podpory armádního vedení, která vycházela z odvolání zástupců armády z civilní sféry, ať již ze

státních orgánů, stranických orgánů nebo parastátního sektoru. Byla to právě armáda, která se rozhodla společenskou krizi vyřešit svržením stávajícího režimu a převzetím moci do svých rukou. Původní proklamace o obnovení ivorijské jednoty však brzy vzaly za své poté, co se generál Gueï nespokojil s rolí dočasného vůdce země a oznámil svůj úmysl zúčastnit se prezidentských voleb. V následné kampani i on využil koncept ivorijské jednoty jako prostředek mobilizace voličů a dominantním prvkem politického diskurzu se opět stala otázka etnického původu prezidenta či jiných ústavních činitelů.

Vítězem voleb se stal Laurent Gbagbo a následné parlamentní volby přinesly těsné vítězství jeho straně FPI, která se již od voleb v roce 1990 zasazovala za omezení občanských práv imigrantů. Rétorika nesená v tomto duchu byla ve druhé polovině 90. let z důvodu účelového spojení s RDR proti volebnímu řádu a vládě PDCI namířena víceméně jen proti liberijským uprchlíkům, po rozpadu aliance s nástupem vojenského režimu však propukla naplno i vůči Ivorijským sahelského původu. Pokus o převrat z ledna 2001 byl v duchu kolektivní viny označen za pokus Seveřanů a jejich strany RDR svrhnout nový režim. To však podnítilo radikální mládež, později sdruženou v organizaci Mladí vlastenci a skrze ni spjatou se stranou FPI, k útokům proti cizincům v okolí abidjanské univerzity a k útokům na mešity.

Národní usmiřovací fórum, svolané prezidentem na konci roku 2001 za účelem vypořádání se s vlastní minulostí, nemohlo naděje do něj vkládané naplnit. Protože byla jeho závěrečná rezoluce sestavena tak, aby uspokojila všechny čtyři hlavní účastníky (Gbagbo, Bédié, Gueï, Ouattara), řada otázek zůstala nezodpovězena. Dodnes tak nebylo uspokojivě vysvětleno, za jakých okolností zemřelo 57 osob původem ze severu země, jejichž těla byla nalezena v hromadném hrobě na abidjanském předměstí v říjnu 2000, a nikdo za tuto tragédii také doposud nebyl potrestán. Při krajských volbách v červenci 2002 se Seveřané opět mohli cítit poškození záměrným zdržováním při

vydávání voličských karet, které jim znemožnilo uplatnit své volební právo. Za vlády FPI se kurs vlády vůči neautochtonním Ivorijcům ještě více zostril a nakonec vyústil v další pokus o převrat a krátkou občanskou válku.

12.6 «Le Vieux» - požehnání nebo prokletí?

Téměř padesát let se v nejvyšších patrech ivorijské politiky pohyboval první prezident země Félix Houphouët-Boigny, často familiérně nazývaný *Le Vieux*. Na závěr se tedy nabízí otázka, jakou roli v celé moderní ivorijské historii a potažmo v současné krizi sehrál právě on.

S ohledem na charakter ivorijského režimu je zřejmé, že klíčovou, ať již v pozitivním nebo negativním slova smyslu. Dlouhodobou a na africké poměry netypickou stabilitu celého ivorijského systému nelze přičíst k dobru nikomu jinému, než právě Boignymu. Ekonomická stabilita byla výsledkem otevřenosti ekonomiky vůči zahraničnímu kapitálu a pracovní síle, politická stabilita vyvěrala v první řadě z toho, že se Boigny již od počátků své politické kariéry snažil o vytvoření jednotného ivorijského národa skrze etnickou vyváženost a kooptaci elit, byť jeho etnická skupina Baulé zůstávala trvale dominantní. Bakary (1997:81) ironicky tvrdí, že „[ivorijský] zázrak nespočíval v míře růstu ekonomiky, ale v tom, že systém vydržel tak dlouho a nezkolaboval mnohem dřív.“ Nezkolaboval však právě proto, že v čele země stál Boigny. Hluboká ekonomická krize z přelomu 70. a 80. let byla výsledkem nepříznivých vnějších faktorů, do značné míry však vycházela i z některých chybných kalkulací a rozhodnutí vlády a především samotného Boignyho, ať již se jednalo o nákladný investiční program, přesun hlavního města, stáhnutí kakaa z trhu, předpoklad dočasnosti krize apod. Ani během této krize nicméně nebyla pozice Boignyho v čele státu nijak konfrontována a počínající protesty se minimálně dočasně

podářilo utlumit provedením dílčích politických reforem, aniž by se však jakkoliv změnil charakter systému.

Opozice proti prezidentovi se omezovala maximálně na neformální a nepravidelně svolávané Dialogy, zatímco stranické struktury nebo parlament byly vůči prezidentovi vždy loajální. Faktická neexistence vnitřní opozice možná přispěla ke stabilitě režimu, na druhou stranu však „Boigny svým stylem vedení země znemožnil adaptaci na nové podmínky“ (Banegas-Losch 2002:147). Až do poslední chvíle byl Boigny přesvědčen o tom, že jím vybraná a praktikovaná cesta je správná a reformní návrhy na snížení výkupních cen nebo devalvací měny odmítal. Je přitom pravděpodobné, že pokud by si Boigny již na počátku 80. let přiznal, že se jeho země ocitla v ekonomické krizi, a začal aplikovat některé reformní kroky, nemuselo by se CI dostat v roce 1987 do stavu bankrotu.

Dalším Boignyho chybným krokem byl fakt, že za celou dobu prezidentství nejmenoval svého nástupce; s tím také souvisí fakt několikeré změny klíčového článku 11 ústavy o nástupnictví. Je možné, že jmenování nástupce by podnítilo vznik vnitřní opozice a mohlo potenciálně ohrozit pozici prezidenta, na druhou stranu, pokud by si Boigny „vychoval“ svého nástupce, měl by tento velmi silnou výchozí pozici a v případě konání prezidentských voleb bezprostředně po exprezidentově smrti by pravděpodobně dokázal zvítězit, aniž by přitom musel vyloučit třetinu obyvatel země z pasivního volebního práva. Bédié se však po Boignyho smrti stal na necelé dva roky dočasným prezidentem a před dalšími volbami bylo jeho zvolení vysoce nejisté. Prostředkem mobilizace voličů se však nestal žádný pozitivní program, nýbrž vyloučení hlavního rivala na základě jeho etnického původu. Bouquet (2005:278) správně podotýká, že „ivorijská politická elita nemá pro společnost žádný projekt ani program. Je vedena pouze touhou po dobytí a/nebo udržení moci. Zajímají ji jen krátkodobé cíle a naprosto postrádá jakýkoliv pohled

do budoucnosti.“ Koncept ivorijství dokázal onen krátkodobý cíl naplnit, ale vedl k občanské válce.

Zvláštní pozornost si zaslouží i jmenování Ouattary premiérem. Boigny vybral tohoto na západě vystudovaného ekonoma především proto, aby aplikoval Západem naordinované reformy, a zřejmě nepočítal s tím, že by se v budoucnu mohl i Ouattara zapojit do soupeření o nejvyšší státní funkce. Namísto posílení akansko-muslimské osy tak vlastně Boigny nepřímě přispěl k jejímu rozpadu. Právě přílišné spoléhání se na toto spojení (přesněji bychom jej asi měli nazvat baulsko-muslimská osa) by bylo lze vytknout Boignymu jako další politickou chybu. Zástupci ostatních etnických skupin sice byli přítomni ve státních a stranických orgánech, ale obecně vzato mezi některými skupinami (Agni, Bété) a osou Baulé/Dioula existoval dosti napjatý status quo. Pro Boignyho nebyla tato otázka po celou dobu jeho vlády na pořadu dne a existující konflikty nebyly vyřešeny, nýbrž pouze zmrazeny, a po nástupu nového prezidenta opět vypluly na povrch. Jejich podstatou byla již několikrát zmíněná otázka půdy a Boignyho teze, že *vlastníkem půdy je ten, kdo ji obdělává*, což v důsledku vedlo k tomu, že značná část plantáží byla vlastněna občany neivorijského původu. Garantování plných občanských a politických práv sahelským imigrantům se ze zpětného pohledu také jeví jako politická chyba, především opět ve vztahu k etnickým skupinám jako Bété.

V neposlední řadě musíme také zdůraznit Boignyho osobní charisma a renomé, které si po celém Côte d'Ivoire napříč všemi etnickými skupinami získal již krátce po druhé světové válce svým úspěšným bojem za zrušení nucených prací. Závěrem: charismatický Boigny byl zcela jednoznačně hlavním strůjcem ivorijského zázraku, na druhou stranu však některými svými kroky také položil základy jeho pozdější destrukce.

13. Závěr: Ivoirijské perspektivy

Současná krize, trvající v podstatě celých dvanáct let od smrti zakladatele státu a prvního prezidenta Félixeho Houphouëta-Boignyho, má především **ekonomické** kořeny. Úpadek životní úrovně jako důsledek setrvalého poklesu cen hlavních exportních komodit, nárůstu cen ropy a prováděných liberalizačních reforem se projevil ve městech i na venkově a přinutil předpokládaného nástupce zesnulého prezidenta hledat a najít před prezidentskými volbami nový zdroj voličské mobilizace. Volební klání přenáší ekonomické faktory do **politické** roviny, v níž jsou stávající nebo naopak konkurenční elity v zájmu udržení či získání moci často ochotny sáhnout k lecjakým krokům dle rčení *úcel světí prostředky*. Henri Konan Bédié s ohledem na aktuální situaci zvolil nejjednodušší možné řešení: eliminoval svého největšího rivala z volebního klání. Naneštěstí tak učinil na základě jeho **etnického** původu a otevřel tím Pandořinu skříňku etnicky motivovaných sporů a konfliktů. Vznik tří velkých politických stran reprezentujících tři kulturně-jazykové okruhy je zčásti důsledkem Boignyho politického kursu, zčásti důsledkem Bédiého snah o eliminaci svého rivala z prezidentských voleb. Přejícné období vojenské vlády stejně jako nová civilní vláda Laurenta Gbagba etnicitu nejenže neutlumily, ale naopak ji ještě více posílily, navíc se tím v krizi začaly stále více a více projevovat **náboženské** faktory. Výsledkem byl převrat provedený vojáky původem ze severu země a občanská válka. Ta sice byla záhy ukončena, nicméně Côte d'Ivoire je již přes tři roky rozdělena mezi vládní jih a povstalecký sever, aniž by bylo dosaženo nějakého výrazného pokroku ve vztahu mezi oběma stranami konfliktu, naopak v poslední době se množí násilnosti na obou stranách. Neochota prezidenta realizovat dohodnuté politické a právní reformy, vyvěrající z jeho pozice hlavního poraženého při jednáních v Linas-Marcoussis (Seaga 2003c:11), a povstalecké hledání záminek, proč neodzbrojovat, umocněné opouštěním a navracením se

do vlády národní jednoty, to jsou faktory, které způsobily roční odložení plánovaných voleb a do budoucna výrazně ztěžují nalezení jakéhokoliv trvalého modu vivendi.

Mezníkem pro budoucí vývoj země mohou být, a zřejmě také budou, právě ony parlamentní a prezidentské volby, které by se měly konat na podzim roku 2006. Pokud se tyto volby mají stát mezníkem ve smyslu pozitivního obratu, musí se těchto voleb zúčastnit **všechny** relevantní politické subjekty tak, aby mandát nově zvolených ústavních činitelů byl co nejvíce legitimní, a tudíž nezpochybnitelný. Nová vláda, nejlépe co nejširší koalice, pak bude muset v co nejkratší době realizovat již dohodnuté reformy a současně co nejrychleji zahájit proces odzbrojení mezi povstalci. V takovémto případě se možnost „národního usmíření“ jeví jako možná, i když složitě dosažitelná. Situace v CI se však naštěstí ještě nedostala do takového bodu, kdy by podobný scénář byl již jen utopickou představou. Čím déle však bude současná napjatá situace v zemi trvat, tím více se budou možnosti mírového uspořádání snižovat.

14. Bibliografie

A. Dokumenty a zprávy organizací

- ICG (2003), *Côte d'Ivoire: The war is not yet over*. Bruxelles, International Crisis Group.
- ICG (2004), *Côte d'Ivoire: No peace in sight*. Bruxelles, International Crisis Group.
- ICG (2005a), *Côte d'Ivoire: The worst may be yet to come*. Bruxelles, International Crisis Group.
- ICG (2005b), *Côte d'Ivoire: Halfway measures will not suffice*. Bruxelles, International Crisis Group.
- SIPRI-Stockholm International Peace Research Institute (2004), *SIPRI Yearbook 2004*. Oxford, Oxford University Press.
- UN-United Nations (1983-2001), *Statistical yearbook: Economic and Social Affairs*. New York, United Nations.
- UN-United Nations (2005), *Year in review 2004: United Nations peace operations*. New York, United Nations.
- WB-World Bank (1988-2000), *World Development Report*. London, Oxford University Press/World Bank.

B. Monografie

- Akindés, Francis (2004), *The roots of the military-political crises in Côte d'Ivoire*. Uppsala, NAI.
- Amondji, Marcel (1984), *Félix Houphouët et la Côte d'Ivoire. L'envers d'une légende*. Paris, Karthala.
- Bailly, Diégou (1995), *La réinstauration du multipartisme en Côte d'Ivoire*. Paris, Harmattan.
- Bayart, Jean-François (1989), *L'état en Afrique. La politique du ventre*. Paris, Fayard.
- Berthélemy, J. C. - Bourguignon, F. (1996), *Growth and crisis in Côte d'Ivoire*. Washington, World Bank.
- Boa Thiémélé, Ramsés L. (2003), *L'ivoirité entre culture et politique*. Paris, Harmattan.
- Bouquet, Christian (2005), *Géopolitique de la Côte d'Ivoire*. Paris, Armand Colin.
- Chazan, Naomi - Mortimer, Robert - Ravenhill, John - Rothchild, Donald (1988), *Politics and society in contemporary Africa*. Boulder, Lynne Rienner Publishers.
- Cohen, Michael A. (1974), *Urban policy and political conflict in Africa. A study of the Ivory Coast*. Chicago/London, University of Chicago Press.
- Cooper, Frederick (2002), *Africa since 1940. The past of the present*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Coulibaly, Alban Alexandre (2002), *Le système politique ivoirien*. Paris, Harmattan.
- David, Philippe (2000), *La Côte d'Ivoire*. Paris, Karthala.

- Djéréké, Jean-Claude (2003), *Fallait-il prendre les armes en Côte d'Ivoire*. Paris, Harmattan.
- Dumont, René (1973), *L'Afrique noire est mal partie*. Paris, Seuil.
- Fieldhouse, D. K. (1986), *Black Africa 1945-80. Economic decolonization and arrested development*. London, Unwin Hyman.
- Gbagbo, Laurent (1983), *Côte d'Ivoire: Pour une alternative démocratique*. Paris, Harmattan
- Gedlu, Mesfin (1998), *Subsaharská Afrika*. Praha, Ústav mezinárodních vztahů.
- Handloff, Robert E. (1991), *Côte d'Ivoire: A country study*. Washington, Federal Research Division.
- Hilaire, Gomé Gnohité (2004), *Le rempart. Attaque terroriste contre la Côte d'Ivoire*. Abidjan, Institut Eco-projet.
- Hloušek, Vít - Kopeček, Lubomír (eds.) (2003), *Demokracie. Teorie, modely, osobnosti, podmínky, nepřítelé a perspektivy demokracie*. Brno, Mezinárodní politologický ústav.
- Jarret, Marie-France - Mahieu, François-Régis (2002), *La Côte d'Ivoire. De la déstabilisation à la refondation*. Paris, Harmattan.
- Koudou, Claude (2005), *Côte d'Ivoire. Pour un nouveau mode de coopération entre l'Afrique et la France*. Paris, Harmattan.
- LeVine, Victor T. (2004), *Politics in francophone Africa*. Boulder, Lynne Rienner Publ.
- Manning, Patrick (1998), *Francophone Sub-Saharan Africa 1880-1995*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Morgenthau, Ruth Schachter (1964), *Political parties in french-speaking Africa*. Oxford, Oxford University Press.
- N'Da, Paul (1999), *Le drame démocratique africain sur scène en Côte d'Ivoire*. Paris, Harmattan.
- Rapley, John (1993), *Ivoirien capitalism*. Boulder, Lynne Rienner Publishers.
- Riboud, Michelle (1987), *The Ivory Coast 1960 - 1986*. San Francisco, International Center for Economic Growth.
- Stolper, Wolfgang F. (1980), *Income distribution and economic policies: The case of two african countries*. Tübingen, J. C. B. Mohr.
- Voho Sahi, Alphonse (2005), *Une chronique de la révolution démocratique en Côte d'Ivoire*. Paris, Harmattan.
- Zolberg, Aristide R. (1969), *One-party government in the Ivory Coast*. Princeton, Princeton University press.

C. Příspěvky ve sbornících

- Akinterinwa, Bola A. (2003), „Constitutionalism and democratic culture in francophone west Africa: A case study of Côte d'Ivoire and Senegal“ in: Akindele, R. A. (ed.), *Civil society, good governance and the challenges of regional security in west Africa*. Lagos/Ibadan, AFSTRAG/Vantage Publishers.

- Bakary, Tessa D. (1997), „Political polarization over governance in Côte d'Ivoire“ in: Zartman, William (ed.), *Governance as conflict management. Politics and violence in West Africa*. Washington, Brookings Institution Press.
- Berg, Elliot - Guillaumont, Patrick - Amprou, Jacky - Pegatienan, Jacques (2001), „Côte d'Ivoire“, in: Devarajan, Shantayanan - Dollar, David - Holmgren, Torgny (eds.), *Aid and reform in Africa: Lessons from ten case-studies*. Washington, World Bank.
- Campbell, Bonnie (1978), „The Ivory Coast“ in: Dunn, John (ed.), *West African states: Failure and promise*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Dozon, Jean-Pierre (1985), „Les Bété: une création coloniale“ in: d'Amselle, Jean-Loup - M'Bokelo, Elekia (eds.), *Au coeur de l'ethnie (ethnies, tribalisme et état en Afrique)*. Paris, Éditions la Découverte.
- Fauré, Yves A. (1982), „Le complexe politico-économique“ in: Fauré, Yves A. - Médard, Jean-François (eds.), *État et bourgeoisie en Côte d'Ivoire*. Paris, Karthala.
- Fauré, Yves A. (1989), „Côte d'Ivoire: analysing the crisis“ in: Cruise O'Brien, Donald B. - Dunn, John - Rathbone, Richard (eds.), *Contemporary west african states*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Gonnin, Gilbert (1998), „Ethnicity, politics and national awareness in Côte d'Ivoire“ in: Nnoli, Okwudiba (ed.), *Ethnic conflicts in Africa*. Dakar, CODESRIA.
- Hugon, Philippe (2001), „Rétrospective et perspectives économiques“ in: Photios Tapinos, Georges - Hugon, Philippe - Vimard, Patrice (eds.), *La Côte d'Ivoire à l'aube du XXIe siècle*. Paris, Karthala.
- Konaté, Yacouba (2002), „Le destin d'Alassane Dramane Ouattara“ in: Le Pape, Marc - Vidal, Claudine (eds.), *Côte d'Ivoire: L'année terrible 1999-2000*. Paris, Karthala.
- Le Pape, Marc (2002), „Chronologie politique de la Côte d'Ivoire, du coup d'Etat aux élections“ in: Le Pape, Marc - Vidal, Claudine (eds.), *Côte d'Ivoire: L'année terrible 1999-2000*. Paris, Karthala.
- Médard, Jean-François (1982), „La régulation socio-politique“ in: Fauré, Yves A. - Médard, Jean-François (eds.), *État et bourgeoisie en Côte d'Ivoire*. Paris, Karthala.
- Mundt, Robert J. (1997), „Côte d'Ivoire: Continuity and change in a semi-democracy“ in: Clark, John F. - Gardinier, David E. (eds.), *Political reform in francophone Africa*. Boulder, Westview Press.
- N'Guessan, Kouamé (2002a), „Le coup d'Etat de décembre 1999: espoirs et désenchantements“ in: Le Pape, Marc - Vidal, Claudine (eds.), *Côte d'Ivoire: L'année terrible 1999-2000*. Paris, Karthala.
- N'Guessan, Kouamé (2002b), „Le forum pour la réconciliation nationale 9 octobre-18 décembre 2001“ in: Le Pape, Marc - Vidal, Claudine (eds.), *Côte d'Ivoire: L'année terrible 1999-2000*. Paris, Karthala.
- Smith, Stephen (2002), „La France dans la crise ivoirienne: ni ingérence, ni indifférence, mais indolence post-coloniale“ in: Le Pape, Marc - Vidal, Claudine (eds.), *Côte d'Ivoire: L'année terrible 1999-2000*. Paris, Karthala.

Woods, Dwayne (1998), „Côte d'Ivoire: The crisis of distributive politics“ in: Villalón, Leonardo A. - Huxtable, Phillip A. (eds.), *African state at a critical juncture*. Boulder, Lynne Rienner Publishing.

Zolberg, Aristide R. (1964), „Ivory Coast“ in: Coleman, James S. - Rosberg, Carl G. (eds.), *Political parties and national integration in tropical Africa*. Berkeley/Los Angeles, University of California Press.

D. Odborná periodika

Akindés, Francis (2000), „Inégalités sociales et régulation politique en Côte d'Ivoire“ in: *Politique africaine* 2/2000.

Banégas, Richard - Losch, Bruno (2002), „La Côte d'Ivoire au bord de l'implosion“ in: *Politique africaine* 10/2002.

Bonnal, A (1986), „Administration et le parti face aux tensions“ in: *Politique africaine* 4/1986.

Bratton, Michael - van de Walle, Nicolas (1994), „Neopatrimonial regimes and political transitions in Africa“ in: *World Politics* 4/1994.

Chauveau, Jean-Pierre (2000), „Question foncière et construction nationale en Côte d'Ivoire. Les enjeux silencieux d'un coup d'Etat“ in: *Politique africaine* 2/2000.

Contamin, Bernard - Losch, Bruno (2000), „Côte d'Ivoire: La voie étroite“ in: *Politique africaine* 1/2000.

Dozon, Jean-Pierre (2000), „La Côte d'Ivoire entre démocratie, nationalisme et ethnonationalisme“ in: *Politique africaine* 2/2000.

Fárek, Jiří (2004), „Problém zahraniční zadluženosti ve světové ekonomice a politice“ in: *Mezinárodní politika* 11/2004.

Fauré, Yves (1985), „Nouvelle donne en Côte d'Ivoire“ in: *Politique africaine* 4/1985.

Fauré, Yves (1991), „L'économie politique d'une démocratisation“ in: *Politique africaine* 3/1991.

Fiala, Vlastimil (2005), „Vznik politických stran v Africe: Teoretické a metodologické problémy výzkumu“ in: *Politologická revue* 1/2005.

Galy, Michel (2005), „Qui gouverne la Côte d'Ivoire? Internalisation et internationalisation d'une crise politico-militaire“ in: *Politique étrangère* 4/2005.

Gaulme, François (2001), „L'«ivoirité», recette de guerre civile“ in: *Etudes* 3943, 3/2001.

Harsch, Ernest (2003), „Fragile peace in Côte d'Ivoire“, in: *African recovery* 2/2003.

Kieffer, Guy-André (2000), „Armée ivoirienne: Le refus du déclassement“ in: *Politique africaine* 2/2000.

Konate, Siendou (2004), „The politics of identity and violence in Côte d'Ivoire“ in: *West Africa Review* 5/2004.

Latour, Eliane de (2005), „La jeunesse ivoirienne“ in: *Etudes* 4024, 4/2005.

- Tožička, Tomáš (2004), „Mezinárodní dluh“ in: *Mezinárodní politika* 11/2004.
- Vidal, Claudine (1986), „Funérailles et conflit social en Côte d'Ivoire“ in: *Politique africaine* 4/1986.
- Woods, Dwayne (2003), „The tragedy of the cocoa pod: rent-seeking, land and ethnic conflict in Ivory Coast“ in: *Journal of modern african studies* 4/2003.
- Zongo, Mahamadou (2003), „La diaspora burkinabè en Côte d'Ivoire“ in: *Politique africaine* 6/2003.

E. Periodika

- Bekoe, Dorina (2003), „What prospects for peace?“ in: *West Africa* 12. 5. 2003.
- Gberie, Lansana (2003), „Behind Côte d'Ivoire's tragedy“ in: *West Africa* 3. 2. 2003.
- Jaye, Thomas (2003), „Roots of the crisis“ in: *West Africa* 20. 1. 2003.
- Novotná, Hana (2002), „Côte d'Ivoire“ in: *Nový Orient* 2-3/2002.
- Petrov, Michal (2002), „Příliš silné kakao“ in: *Týden* 41/02, 7. 10. 2002.
- Seaga Shaw, Ibrahim (2003a), „Government and rebels talk peace“ in: *West Africa* 27. 1. 2003.
- Seaga Shaw, Ibrahim (2003b), „Peace deal for Côte d'Ivoire“ in: *West Africa* 3. 2. 2003.
- Seaga Shaw, Ibrahim (2003c), „Winners and losers“ in: *West Africa* 3. 2. 2003.

F. Další tištěné zdroje

- Englebert, Pierre (2003), „Côte d'Ivoire - Recent history“ in: *Regional surveys of the world - Africa south of Sahara*. London, Europa Publications.
- Lewis, D. S. (ed.)(1999-2006), *Keesing's record of world events*. Bethesda, Keesing's worldwide.
- Marshall-Fratani, Ruth (2004), *The war of „who is who“: Autochtony, ethnonationalism and citizenship in the ivoirian crisis*. Příspěvek na konferenci „States, borders and nations: Negotiating citizenship in Africa“, Edinburgh, 2004.
- Synge, Richard (2003), „Côte d'Ivoire - Economy“ in *Regional surveys of the world - Africa south of Sahara*. London, Europa Publications.

G. Internet (naposledy navštíveno)

- http://www.bradford.ac.uk/acad/confres/monitor/mntr6_africa1.html(2003-03-18)
- <http://www.electionworld.org> (2006-03-06)
- <http://www.jeuneafrique.com> (2003-03-24)
- <http://www.lacotedivoire.net> (2003-03-21)
- <http://www.vanguardngr.com/news/articles/2002/september/30092002/w2300902.htm> (2003-03-18)
- http://www.workmall.com/wfb2001/cote_divoire (2003-03-21)
- <http://www.cia.gov> (2003-03-24)

<http://www.un.org/docs/sc/index.html> (2005-05-18)

<http://www.sweb.cz/armady-sveta/slonov.htm> (2005-05-18)

<http://www.cidcm.umd.edu/inscr/polity/Ivo1.htm> (2005-12-12)

<http://www.binghamton.edu/cdp/era/elections/cote00par.html> (2006-03-06)

15. Příloha: Kdo je kdo v ivorijské politice

Banny, Charles Konan

* 11. 11. 1942

Vystudovaný ekonom, člen PDCI. Na přelomu 80. a 90. let předseda Západoafrického měnového společenství, v dubnu 1990 byl spolu s Ouattarou pověřen vedením mezi-resortního výboru, který měl připravit a zavést nezbytné ekonomické reformy. Od roku 1994 guvernér Západoafrické centrální banky, v prosinci 2005 byl jmenován novým premiérem.

Bédié, Henri Konan

* 05. 05. 1934

Absolvent práv a ekonomie, na konci 50. let činný v ivorijských studentských organizacích. Od roku 1958 působil ve Fondu sociálního zabezpečení a výrazně tak přispěl k položení základů celého sociálního systému CI, čímž si získal důvěru prezidenta Boignyho. Po vyhlášení nezávislosti působil jako velvyslanec v USA a Kanadě, poté byl v letech 1966-1977 ministrem financí. Po krátkém působení v mezinárodních finančních institucích se stal předsedou Národního shromáždění (1980-1993). Z titulu své funkce se po smrti zakladatele státu stal prozatímním prezidentem, v říjnu 1995 byl ve funkci potvrzen v kontroverzních volbách. Po svém svržení v prosinci 1999 pobýval ve francouzském exilu, do země se vrátil až při příležitosti konání Národního usmiřovacího fóra.

Blé Goudé, Charles

* 1972

Pochází ze středozápadu země, vystudoval angličtinu na Filozofické fakultě abidjanské univerzity a také studoval válečná studia v Manchesteru. V letech 1998-2001 byl vůdcem studentské organizace FESCI, provázané se stranou FPI a tudíž otevřeně protivládní. Po vypuknutí rebelie v září 2002 se vrátil ze studií v Anglii do země a stál u zrodu Mladých vlastenců (JP). Tato organizace patří k největším oporám prezidenta Gbagba a otevřeně protestuje proti ústupkům vůči povstalcům. Metody „boje za národní probuzení“ však nejsou pouze mírové a vedle demonstrací mají ozbrojené milice JP na svědomí také útoky na mešity nebo na francouzské civilní cíle v zemi. Od roku 2004 požadují úplné stažení francouzských vojáků ze země.

Denise, Auguste

* 03. 02. 1906

† 21. 07. 1990

Původním povoláním lékař, absolvent dakarské *École Normale William Ponty* a *École de médecine et de pharmacie* tamtéž. Jeden ze zakládajících členů Demokratické strany Côte d'Ivoire-Afrického demokratického sdružení (PDCI-RDA), byl prvním generálním sekretářem této strany (1946-1959) a dlouholetým členem Politbyra. V letech 1947-1950 byl předsedou Generální rady, po vzniku Územního shromáždění byl jeho místopředsedou v letech 1952-1957, po přijetí Loi cadre zastával vládní pozice, nejprve jako místopředseda Vládní rady (1957-1958) a poté krátce jako její předseda a následně jako předseda prozatímní autonomní vlády. Od roku 1961 až do své smrti v roce 1990 byl státním ministrem Côte d'Ivoire.

Diarra, Seydou Elimane

* 23. 11. 1933

Vystudovaný agronom, pochází ze severu země. Po nezávislosti působil postupně jako ředitel Stabilizačního fondu, zástupce u Mezinárodní organizace pro kávu, velvyslanec v Brazílii a několika evropských zemích nebo ředitel společnosti zabývající se produkcí kakaa. V květnu 2000 byl jako respektovaný diplomat jmenován do čela druhé vojenské vlády (do října téhož roku). Na konci roku 2001 jej Gbagbo pověřil vedením Národního usmiřovacího fóra. Přestože fórum zásadní průlom do krize nepřineslo, Diarra si zvýšil svou reputaci tím, že se mu podařilo přesvědčit všechny čtyři hlavní politické představitele, aby se fóra zúčastnili. I díky tomu byl v únoru 2003 jmenován po dohodě všech stran konfliktu předsedou vlády národní jednoty, jímž byl až do prosince 2005.

Djédjé Mady, Alphonse

* 01. 01. 1945

Lékař-urolog, aktivista studentské organizace MEECI, později člen Řídícího výboru PDCI (1980-1990) a generální sekretář strany (od 2002); zastával také funkce poslance (1980-1995), ministra zdravotnictví (1983-1989) a starosty města Saioua (1985-1995).

Dona-Fologo, Laurent

* 12. 12. 1939

Absolvent žurnalistiky na Katolické univerzitě v Lille, šéfredaktor (1965-1974) a později ředitel (1986-1989) listu Fraternité-Matin, spoluzakladatel a ředitel listu Ivoire Dimanche (1971-1978), spoluzakladatel revue Voix d'Afrique (1986). Předseda Národního svazu ivorijských novinářů (1969-1975) a Mezinárodního svazu frankofonních novinářů (1970-1975), člen mezinárodního PEN klubu, zakladatel Afrického svazu novinářů. Od roku 1970 člen politbyra PDCI, v 80. letech také člen Řídícího výboru, v letech 1991-2002 generální sekretář PDCI. Od poloviny 70. let také postupně zastával řadu státních funkcí (ministr informací, ministr školství a tělovýchovy, státní ministr pověřený otázkou národní solidarity, předseda Ekonomické a sociální rady).

Ekra, Mathieu

* 1917

Spoluzakladatel PDCI, jeden z nejbližších spojenců zakladatele státu Boignyho. V posledních letech patří k umírněnému křídlu strany a svou autoritou se snaží vést svou stranu k usmíření s prezidentem. Je též spoluautorem textu státní hymny.

Essy, Amara

* 20. 12. 1944

Diplomat, člen PDCI. Za Boignyho byl velvyslancem v Brazílii, v USA a při OSN, v letech 1990-1999 byl ministrem zahraničních věcí. Renomé si získal také svou činností v mezinárodních organizacích (1994-1995 předseda Valného shromáždění OSN, 2001-2002 generální sekretář Organizace africké jednoty, 2002-2003 předseda komise Africké unie).

Gbagbo, Laurent Koudou

* 31. 05. 1945

Pochází ze západu země. Vystudoval historii na abidjanské univerzitě, kde poté působil jako pedagog a děkan Filozofické fakulty. Ještě jako student byl jedním z organizátorů studentské protivládní demonstrace v roce 1969, po níž byl zatčen a následně odveden do armády. V roce 1982, již jako známý univerzitní pedagog, byl jedním z klíčových aktérů tzv. univerzitní krize, kdy opět došlo ke střetům studentů a vlády. Po zásahu policie odjel Gbagbo do exilu ve Francii, kde založil opoziční sociálně demokratickou stranu Ivorijská lidová fronta (FPI). V prvních svobodných volbách v roce 1990 se stal jediným vyzývatelem Boignyho, ve volbách však neuspěl, stejně tak se jeho straně nepodařilo narušit politický monopol PDCI. V letech 1991-1992 se opět účastnil studentských protivládních demonstrací a mezi únorem a červencem 1992 byl opět vězněn. Druhých prezidentských voleb se na protest proti přijatému volebnímu řádu neúčastnil. Otevřeně přivítal převrat z prosince 1999, v přechodném období se stal ministrem školství a po vítězství v prezidentských volbách v říjnu 2000 novým prezidentem země. V září 2002 ustál pokus o převrat, nicméně mírovými dohodami z ledna 2003 byly jeho pravomoci výrazně omezeny ve prospěch konsenzuálního předsedy nové vlády národní jednoty. V roce 2005 byl jeho mandát o rok prodloužen, protože bezpečnostní situace v zemi neumožnila uspořádat volby v řádném termínu.

Gueï, Robert

* 16. 03. 1941

† 19. 09. 2002

Pochází ze západu země, absolvoval vojenské školy v Ouagadougou v Horní Voltě a St. Cyr ve Francii. Patřil ke skalním příznivcům prezidenta Boignyho a jeho postup v armádní hierarchii byl rychlý. Od roku 1985 byl generálním inspektorem ivorijské armády FANCI, 7. června 1990 byl jmenován náčelníkem generálního štábu FANCI. Po nástupu nového prezidenta došlo k výraznému ochlazení vztahů mezi armádním a civilním vedením země, které vyvrcholilo odmítnutím armády zasáhnout proti demonstrujícím v předvečer prezidentských voleb v říjnu 1995. Krátce na to byl Gueï ze své funkce odvolán. Následně byl jmenován ministrem sportu, i z této funkce však byl již v srpnu 1996 odvolán. Byl jednou z klíčových postav převratu z prosince 1999, přestože jej sám nevedl a neorganizoval, na žádost vzbouřených vojáků se však postavil do čela země z pozice předsedy Národního výboru pro veřejné blaho (CNSP). Přestože to původně odmítal, nakonec se zúčastnil prezidentských voleb v říjnu 2000. Vítězství Laurenta Gbagba odmítl, rozpustil volební komisi a sám se prohlásil vítězem, po mohutných lidových protestech však ustoupil a odjel ze země. V roce 2001 se do země vrátil jako šéf nové strany Svaz pro demokracii a mír v Côte d'Ivoire (UDPCI), úzce spolupracující s vládou FPI. V chaotických prvních okamžicích dalšího převratu v září 2002 byl zabit, zřejmě vládními jednotkami, které jej považovaly za původce převratu.

Houphouët-Boigny, Félix

* 18. 09. 1905

† 07. 12. 1993

Absolvent dakarské *École Normale William Ponty* a *École de médecine et de pharmacie* tamtéž, po roce 1925 působil jako lékař, současně však byl jakožto baulský náčelník jedním z článků francouzské koloniální správy. V roce 1940 zdědil rozsáhlé kakaové plantáže a svou profesní kariéru lékaře ukončil. Nadále se již věnoval pouze politice, nejprve v boji za rovnoprávné postavení afrických a evropských pěstitelů. Za tímto účelem byl v září 1944 založen Africký zemědělský syndikát, jehož předsedou se stal Boigny. V roce 1945 byl coby lídr této organizace zvolen do Francouzského Ústavodárného shromáždění a v roce 1946 do Národního shromáždění (opětovně zvolen 1951 a 1956), kde si získal renomé především svým úspěšným bojem za zrušení nucených prací. Díky tomu zastával v 50. letech řadu funkcí, vedle poslancování ve francouzském Národním shromáždění byl také starostou Abidjanu, předsedou Územního shromáždění Côte d'Ivoire a předsedou Shromáždění Francouzské západní Afriky. V dubnu 1946 stál u zrodu PDCI a stal se jejím předsedou, stejně tak byl o půl roku později hlavní hybnou silou vzniku nadnárodní strany RDA. Byl to také Boigny, kdo do značné míry určoval politický kurs afrických poslanců v Paříži. Po prvotním spojenectví s francouzskými komunisty se od počátku 50. let sblížoval s francouzskou vládou. Vrcholu své politické kariéry dosáhl v roce 1956, kdy se stal jako první Afričan ministrem francouzské vlády, jímž byl až do roku 1959. Po vzniku Francouzského společenství se v prosinci 1958 stal předsedou autonomní ivorijské vlády, po vyhlášení nezávislosti se stal prvním prezidentem země. Každých pět let byl opětovně zvolen bez protikandidáta, v roce 1990 přesvědčivě zvítězil také v prvních svobodných volbách. Jeho styl, který nemalou měrou přispěl ke stabilitě a prosperitě země v prvním období po nezávislosti, je občas charakterizován jako „autoritářství s lidskou tváří“ nebo „benevolentní autokracie“.

Kobina, Djeni (Kobénan, Djeny) * 08. 08. 1937 † 19. 10. 1998

Vystudoval univerzity v Abidjanu, Nancy a Poitiers, působil jako učitel, ředitel gymnázia nebo vedoucí regionálního školského úřadu. V roce 1970 stál u zrodu Národní unie pro střední školství (SYNESCI) a stal se jejím prvním generálním sekretářem. V následujících letech byl vedoucím kabinetu několika ministrů z řad PDCI nebo sekretářem této strany s úkolem koordinovat vztahy s ostatními politickými stranami. V roce 1994 ze strany vystoupil a založil novou liberální stranu RDR, jejímž byl generálním sekretářem.

Mockey, Jean-Baptiste * 14. 04. 1915 † 29. 01. 1981

Původním povoláním lékárník, absolvent dakarské *École Normale William Ponty* a *École de médecine et de pharmacie* tamtéž. Představitel mladší generace, do politiky vstoupil výrazněji až v roce 1956, kdy se stal starostou Grand Bassamu, administrativním sekretářem PDCI a vedoucím sekretariátu Félixeho Houphouëta-Boignyho jakožto ministra francouzské vlády. V letech 1957-1959 zastával funkci místopředsedy ivorijské vlády a ministra vnitra. V roce 1959 byl za pomoci mládežnické sekce zvolen generálním sekretářem PDCI, již po pár měsících však byl Boignym přinucen rezignovat. Po vyhlášení nezávislosti působil jako velvyslanec v Izraeli, v roce 1963 se stal ministrem zemědělství a od roku 1976 až do smrti byl ministrem zdravotnictví, byl také dlouholetým členem Politbyra.

N'Guessan, Pascal Affi * 1953

Před rokem 1990 pracoval jako inženýr v telekomunikační společnosti, poté se vrhl na politickou kariéru v dresu FPI. V letech 1990-1996 byl starostou obce Bongouamou, od ledna do října 2000 byl ministrem průmyslu a turistiky v obou vojenských vládách a od října 2000 do února 2003 byl předsedou vlády. Zastává i vysoké funkce v rámci své strany, v roce 1999 se stal generálním sekretářem strany a v roce 2001 jejím předsedou.

Ouattara, Alassane Dramane * 01. 01. 1942

Pochází ze severu země, jeho otec je potomkem náčelnické rodiny království Kong. Po maturitě v Bobo-Dioulasso vystudoval ekonomii v USA. V roce 1982 se stal zástupcem guvernéra Západoafrické centrální banky (BCEAO), oficiálně zde však byl veden jako zástupce tehdejší Horní Volty. Po vojenském převratu v této zemi byl roku 1983 ze své funkce odvolán a následně působil jako ředitel africké sekce Mezinárodního měnového fondu (1984-1988). Na konci 80. let se opět vrátil do BCEAO, nyní již jako zástupce Côte d'Ivoire. V dubnu 1990 jej Boigny pověřil vedením meziresortního výboru, který měl připravit a zavést nezbytné ekonomické reformy. V listopadu 1990 se stal prvním premiérem země, po smrti Boignyho a nástupu Bédiého ze své funkce odstoupil a veřejně vyhlásil úmysl kandidovat na prezidenta v nadcházejících volbách. Na základě nového volebního řádu však byla jeho kandidatura zamítnuta a Ouattara opět začal pracovat pro MMF (1995-1998). V roce 1999 se stal předsedou „své“ strany Sdružení republikánů (RDR), nicméně jeho kandidatura na prezidenta i do parlamentu byla opět zamítnuta. Ouattara následně vyvolal bojkot voleb ze strany RDR a neúspěšně přesvědčoval lid o svém ivorijském původu. Otázka jeho kandidatury ve volbách zůstává jednou z klíčových dodnes.

Soro, Guillaume Kigbafori * 08. 05. 1972

Pochází ze severu země, ale z katolické rodiny. Vystudoval angličtinu na Filozofické fakultě abidjanské univerzity, v letech 1995-1998 byl vůdcem protivládní studentské organizace FESCI, za svou činnost byl také vězněn. Po odchodu z čela FESCI spolupracoval s RDR. Když krátce po vypuknutí rebelie v září 2002 vzniklo Vlastenecké hnutí Côte d'Ivoire (MPCI) jako politická základna pro jednání s ivorijskou vládou, stal se Soro jeho generálním sekretářem; po splnutí tří povstaleckých uskupení se stal generálním sekretářem Nových sil (FN). Od prosince 2005 je ministrem pro rekonstrukci a reintegraci v nové vládě.

Wodié, Romain Francis * 25. 02. 1936

Vystudovaný právník, v 60. a 70. letech několikrát vězněn. Působil na právnické fakultě abidjanské univerzity, již v letech 1980-1986 vedl jako děkan. V roce 1990 založil Ivoirijskou stranu práce (PIT) a dodnes stojí v jejím čele; za tuto stranu byl poslancem (1990-1995), prezidentským kandidátem (1995, 2000) a ministrem pro vysoké školství a vědecký výzkum (srpen 1998 až prosinec 1999).

Yacé, Philippe Grégoire * 23. 01. 1920 † 29. 11. 1998

Absolvent dakarské *École Normale William Ponty*, působil jako školní ředitel. Od roku 1947 byl generálním sekretářem lokální sekce PDCI, v letech 1959-1980 byl generálním sekretářem celé strany a současně také ředitelem jejího tiskového orgánu *Fraternité Hebdo*, byl dlouholetým členem Řídícího výboru strany. Členem územních orgánů Côte d'Ivoire byl již od roku 1952, klíčové funkce však zastával až po vyhlášení nezávislosti, především jako předseda parlamentu (1960-1980). Poslancem parlamentu byl až do roku 1990, v 80. letech byl starostou Jacquville a předsedou Ekonomické a sociální rady; působil také jako předseda Nejvyššího soudu.

Zadi Zaourou, Bernard * 1938

Spisovatel a profesor stylistiky na abidjanské univerzitě. Z pozice předsedy Národní unie pro výzkum a vysoké školství (SYNARES) patřil k hlavním aktérům tzv. univerzitní krize v roce 1982. O osm let později stál u zrodu Sociálně demokratické unie (USD), v jejímž čele stál až do roku 2000. V prosinci 1993 se stal vůbec prvním zástupcem opozice ve vládě PDCI jako ministr kultury, od roku 1998 zastával pozici ministra obrany.